

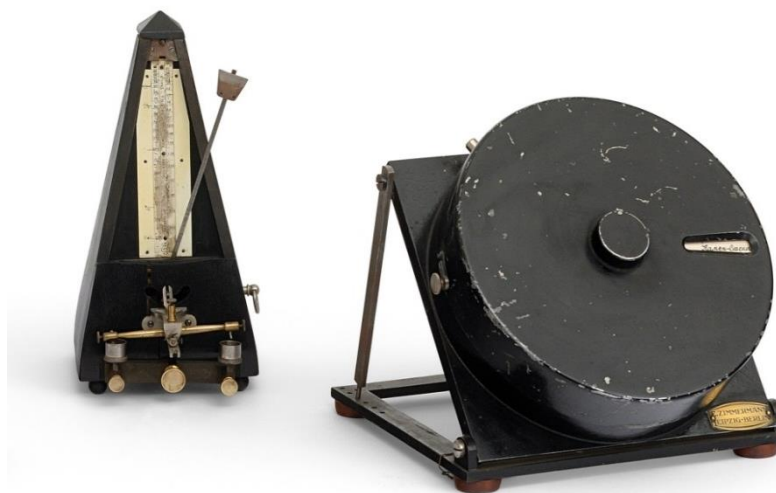
XXII NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

18 – 20. MART, 2016.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU
LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

XXII NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

18 – 20. MART, 2016.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

Na fotografiji na naslovnoj strani nalaze se Metronom sa uređajem za uspostavljanje i prekidanje strujnog kola i Ranšburgov mnemometar (E. Zimmermann, Leipzig-Berlin), preuzeti iz zbirke starih naučnih instrumenata Laboratorije za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU
UNIVERZITET U BEOGRADU

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Beograd, 2016.

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Aleksandar Kostić
Prof. dr Dejan Todorović
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Jasmina Kodžopeljić
Prof. dr Nenad Havelka
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Sunčica Zdravković
Viši naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Petar Čolović
Doc. dr Boris Popov
Doc. dr Goran Opačić
Doc. dr Iris Žeželj
Doc. dr Oliver Tošković
Doc. dr Ksenija Krstić
Doc. dr Borjanka Batinić
Doc. dr Dragana Stanojević
Doc. dr Zoran Pavlović
Doc. dr Vladimir Mihić
dr Milica Vukelić
dr Ivana Stepanović Ilić
dr Janko Međedović
dr Kaja Damnjanović
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Viši naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević
dr Kaja Damnjanović
Olga Marković Rosić
dr Ivana Stepanović Ilić
Marko Živanović
Darko Stojilović

Lektura i prelom: Darko Stojilović

PLENARNA PREDAVANJA	5-7
PERCEPCIJA	8-17
KLINIČKA PSIHOLOGIJA	18-30
PSIHOLOGIJA UMETNOSTI	31-46
KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA	47-73
PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA	74-90
RAZVOJNA PSIHOLOGIJA	91-102
SOCIJALNA PSIHOLOGIJA	103-128
PSIHOLOGIJA RADA	129-140
PSIHOLOGIJA LIČNOSTI	141-164

PLENARNA PREDAVANJA

PERSONALITY AND HEALTH RELATED BEHAVIOUR

Kenn Konstabel

National Institute for Health Development;
Institute of Natural and Health Sciences, Tallinn University;
Department of Psychology, University of Tartu | kenn.konstabel@tai.ee

There are several qualitatively different ways of being in good health, and of having a well adapted personality. Both personality and health are, with wide consensus, defined as highly general characteristics of persons: the WHO definition of health, for instance, includes both physical, mental, and social well-being. In addition to studying the influences of one area on the other (e.g., neuroticism as a risk factor of chronic diseases or premature mortality), and their reciprocal influences, personality and health are thus partly overlapping areas. This overlap has only partly been captured in current health psychology and psychological epidemiology. In this presentation, I will first outline a theoretical model relating personality and health behaviour in a developmental framework (including a discussion of using implicit methods to study health attitudes and personality). I will then present a series of studies on correlated changes in personality traits and health related behaviours, focusing on “lifestyle” that is simultaneously an aspect of health and personality. Finally, I will present a study using self-report and objective measures of health behaviour, and discuss how these data can be used to elucidate several classical issues in personality assessment.

MORAL HYPOCRISY

Jan-Erik Lönnqvist

Swedish School of Social Sciences, Helsinki, Finland

jan-erik.lonnqvist@helsinki.fi

Morality is often thought of as conflicting with what one would prefer to do. This opposition between self-interest and morality may in part explain why the fact of moral motivation continues to puzzle us and to occupy a central place in a variety of disciplines. Within psychology, one of the most prominent and influential researchers within this field, Daniel Batson, suggests that moral motivation may, in fact, not exist, at least not in general. Based on his research program on moral hypocrisy – the motivation to appear moral while, if possible, avoid the cost of actually being moral – he has argued that what is taken for moral motivation is often instead a subtle form of egoism. To date, little research has followed up on Batson’s landmark studies on hypocrisy. In this talk I draw on two strands of research on moral hypocrisy conducted within the methodological framework offered by experimental economics. First, we designed variants of the Dictator game in order to compare other- and self-deceptive motives as determinants of moral hypocrisy. The data from these Dictator games suggest that the former; i.e., impression management motives, may be the stronger motivator of moral hypocrisy. The same data will attest to the role that individual differences, conceptualized in terms of personal values and personality traits, may play in determining hypocritical behavior. A second strand of research, conducted within the framework provided by the Ultimatum game, will be presented to address the question of why hypocrisy is so common. One answer, it appears, is that hypocrisy works – claiming the moral high-ground even by means of rather blatant lying is enough to deter punishment. That we are primarily interested in appearing moral, not actually being moral, makes sense from evolutionary (what has a conscious or unconscious advantage survives and is elaborated) and developmental (how we raise our children and teach them morality) perspectives. Final remarks will address the possible applied significance of work on moral hypocrisy. Dishonesty and unethical behavior are widespread in the public and private sectors and cause immense annual losses. How can research on hypocrisy help the guide the design of policy interventions to defeat dishonesty?

PERCEPCIJA

ULOGA VIZUELNOG KODIRANJA U KATEGORIČKOJ PERCEPCIJI BOJA

Ivana Jakovljević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
jakovljević.ivana@yahoo.com

Sunčica Zdravković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Fenomen da se boje koje spadaju u različite lingvističke kategorije (tj. zovu se različito) diskriminišu brže i tačnije u odnosu na boje unutar iste kategorije naziva se kategorička percepcija boja (KPB). Prethodna istraživanja sugerisu da je uspešnija diskriminacija boja u slučaju različitih kategorija posledica toga što se one istovremeno razlikuju i u vizuelnom i u verbalnom kodu. S druge strane, boje iz iste kategorije dele verbalni kod, stoga bi njihovo poređenje trebalo da se zasniva dominantno na vizuelnom kodu. U ovom istraživanju želeli smo da ispitamo ulogu vizuelnog kodiranja u KPB tako što smo u zadatku diskriminacije boja uveli oblik kao vid vizuelne interferencije. Ispitanici (14) su radili zadatak simultane perceptivne diskriminacije tri stimulusa prikazana na ekranu računara. Ispitanik je, pritiskom na odgovarajući taster, određivao koji je od dva donja stimulusa identičan gornjem po boji. Stimuluse je činilo 16 nijansi oko plavo-zelene granice koje su formirale šest parova nijansi unutar verbalnih kategorija i šest parova nijansi između. Vizuelna interferencija podrazumevala je variranje kombinacija oblika stimulusa (krug, kvadrat, šestougao) kroz četiri eksperimentalne situacije: neutralna (svi stimulusi na ekranu istog oblika), kontrolna (svi stimulusi na ekranu različitog oblika), kongruentna (stimulus meta i test stimulus iste boje i istog oblika) i nekongruentna (meta i test iste boje, različitog oblika). ANOVA za ponovljena merenja pre svega je potvrdila efekat KPB – ispitanici su bili brži u diskriminaciji nijansi koje pripadaju različitim kategorijama ($F(1,13) = 39.53, p < .001$). Značajan glavni efekat situacije ($F(3,39) = 7.37, p < .001$) je pokazao i da je diskriminacija bila očekivano brža u kongruentnoj u odnosu na sve ostale situacije. Međutim, naša specifična procedura pokazala je da su poređenja unutar kategorije u kongruentnoj situaciji bila jednako brza kao poređenja između kategorija u nekongruentnoj situaciji ($F(3,39) = 3.90, p < .05$). Rezultati pokazuju da dodatna vizuelna informacija (oblik) pomaže diskriminaciju, posebno u poređenjima unutar kategorije, što je još jedna nezavisna potvrda hipoteze da se ta poređenja dominantno oslanjaju na vizuelni kod. Ovi rezultati po prvi put omogućavaju da se uporedi doprinos vizuelnog i jezičkog koda pri prirodnoj vizuelnoj klasifikaciji apstraktnog koncepta kao što je boja.

Ključne reči: opažanje boja, kategorička percepcija, zadatak perceptivne diskriminacije, vizuelna interferencija

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 i III47020 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

GDE LI SAM TO JA? – REFERENTNA TAČKA PRI PROCENI EGOCENTRIČNE UDALJENOSTI

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
otoskovi@f.bg.ac.rs

Pri proceni egocentričnih udaljenosti, odnosno udaljenosti stimulusa od posmatrača, postoji tendencija da se distance na subjektivnoj vertikali procenjuju u odnosu na fizički iste distance na subjektivnoj horizontali. Ova razlika pokazuje da se opažene daljine ponašaju anizotropno, što se dovodi u vezu sa odnosom percepcije i akcije. Anizotropija postoji u akcionom prostoru, tj. na bliskim distancama u odnosu na posmatrača, kao i izvan akcionog prostora. Međutim, pri ispitivanju anizotropije na bliskim distancama problem može biti samo uputstvo u kome se naglašava da ispitanici procenjuju daljinu stimulusa u odnosu na sebe. Na bliskim distancama male razlike na različitim pravcima mogu biti posledica referentne tačke u odnosu na koju se procena vrši, a nije jasno koju tačku na sebi ispitanici uzimaju kao lokaciju sopstvenog položaja pri proceni udaljenosti stimulusa od sebe. Cilj izvedenog eksperimenta je bio da se utvrdi da li postoji promena u anizotropiji opažene daljine ukoliko se menja uputstvo dato ispitanicima, odnosno ako se konkretno uputi na neki deo tela u odnosu na koji se procena daljine vrši. Eksperiment je izveden u mraku, a 16 ispitanika je imalo zadatak da ujednači daljine dva svetleća stimulusa na horizontalnom i vertikalnom pravcu. Stimulusi su postavljeni na dve standardne udaljenosti, 0,8m i 1m. Uputstvo je varirano tako da su ispitanici najpre imali zadatak da ujednače daljine stimulusa u odnosu na sebe (uopšteno uputstvo korišćeno u ranijim istraživanjima), a zatim u odnosu na svoje desno oko ili svoje desno rame. Redosled poslednja dva uputstva (oko ili rame) je variran. Rezultati su pokazali da postoji značajan efekat pravca ($F(1,15) = 150.27$, $p < 0.01$) i daljine ($F(1;15) = 139.08$, $p < 0.01$). Dakle, ispitanici procenjuju veće daljine kao dalje i prave razliku između dva pravca takvu da se vertikalne distance opažaju kao veće. Međutim, pošto nije dobijena značajna

interakcija uputstva sa pravcem, zaključujemo da promena uputstva nije promenila anizotropiju opažene daljine. Izgleda da ispitanici ne prave razliku između tri uputstva, te su im procene iste bez obzira na to da li procenjuju daljinu nečega od sebe (uopšteno uputstvo) ili konkretno od svog oka ili ramena. Dakle, kao da je referentna tačka u odnosu na koju se procenjuje egocentrična udaljenost locirana difuzno negde u predelu glave, između oka i ramena.

Ključne reči: anizotropija opažene daljine, egocentrična udaljenost, referentna tačka

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

UTICAJ ANTICIPACIJE NAPORA NA PROCENU DUŽINE PUTA

Marija Stefanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
mashastef@gmail.com

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj ovog istraživanja bio je da se proveriti da li i na koji način anticipacija napora koji treba biti uložen kako bi se prešla određena putanja utiče na opažanje njene dužine. U skladu sa nalazima prethodnih istraživanja, pretpostavljeno je da anticipacija većeg napora dovodi do precenjivanja dužine puta. U eksperimentu kao stimuli korišćene su skice sa dva elementa: putanja i jedan objekat na njoj. Svi ispitanici prolazili su kroz eksperimentalnu i kontrolnu situaciju. U okviru eksperimentalne situacije, na samoj putanji nalazila se ljudska figura nacrtana kao da je u pokretu. U kontrolnoj situaciji na putanji se nalazio stacionaran objekat. Stepenn pretpostavljenog tj. anticipiranog napora variran je preko nagiba putanje (15° , 30° , 45°), dužine putanje (5 cm, 7 cm, 9 cm) i smera kretanja (na dole, na gore). Stimulusi su prezentovani na ekranu, u trajanju od 1000 ms. Zadatak ispitanika bio je da na zadatoj horizontalnoj pravoj liniji obeleže dužinu putanje za svaki od prikazanih stimulusa. Rezultati pokazuju da ispitanici sa povećanjem nagiba pod kojim se put nalazi procenjuju put kao kraći, tj. utvrđen je statistički značajan efekat nagiba ($F(2, 118) = 10.434$, $p < 0.01$). Takođe, utvrđen je statistički značajan efekat interakcije faktora nagiba, situacije (eksperimentalna i kontrolna) i smera

kretanja ($F(2, 118) = 3.529, p < 0.05$). Dakle, iako se dužina puta procenjuje kao kraća sa povećanjem nagiba, dobijen je i nalaz koji ukazuje na to da u slučajevima kad je put pod najvećim nagibom (45°), ispitanici u eksperimentalnoj situaciji, za razliku od kontrolne situacije, opažaju putanju kao dužu kada je smer kretanja uzlazan, a kao kraću kada je smer kretanja silazan. Nalazi ovog eksperimenta mogu biti korisna smernica za dalja istraživanja uticaja kognitivnih faktora tj. pretpostavki o naporu koji treba biti uloženi kako bi se izvršila određena akcija na opažanje udaljenosti.

Ključne reči: opažanje dužine, anticipacija napora

NEURALNI MODEL ILUZIJA ORIJENTACIJE

Dejan Todorović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu | dtodorov@f.bg.ac.rs

Uspešnost prepoznavanja oblika objekata kao i uspešnost akcija sa njima delom zavisi od ispravnosti registracije njihovih kontura. Konture se sastoje od segmenata pravih i krivih linija čija je bazična lokalna karakteristika njihova prostorna orijentacija odnosno nagib. Nagib se obično opaža ispravno, ali se u izvesnim konstelacijama opaža neispravno, tj. javljaju se iluzije orijentacije. Istraživanja ovakvih fenomena mogu doprineti razumevanju rada vizuelnog sistema, a posebno primarnog vizuelnog korteksa, koji sadrži veliki broj neurona specijalizovanih za detekciju linija različitih nagiba, kao što su horizontalne, vertikalne i razne iskošene linije. U radu je prikazan neuralno inspirisan komputacioni model jedne grupe iluzija orijentacije. Model ima formu dvoslojne neuralne mreže čiji ulazni sloj predstavlja vizuelnu stimulaciju a izlazni sloj odgovarajuću neuralnu reakciju. Ulazni sloj čini matrica od 32×32 ćelija (elemenata) sa numeričkim vrednostima koje leže između 0 i 1, definisana u programu Excel. Ove vrednosti predstavljaju nivoe aktivnosti piksela, a cela matrica predstavlja strukturu određene vizuelne stimulacije. U radu su korišćene matrice koje odgovaraju različitim vizuelnim konstelacijama, od kojih neke izazivaju ispravne opažaje nagiba dok druge izazivaju iluzije. Izlazni sloj mreže čini skup matrica istog tipa kao ulazna matrica, čiji elementi predstavljaju jednostavne simulirane nervne jedinice. Svaki simulirani neuron ima svoje receptivno polje, tj. ograničeni segment ulazne mreže koji ga aktivira ili inhibira. Postoji više tipova receptivnih polja koji se razlikuju po obliku,

veličini, strukturi i nagibu na koji su maksimalno osetljivi. Ovi tipovi su modelirani na osnovu odgovarajućih fizioloških nalaza, a implementirani su kao određene kombinacije trodimenzionalnih Gausovih površina. Sama simulacija vršena je u programu Mathematica. U radu je prikazano nekoliko reakcija modelirane mreže na iluzorne i neiluzorne vizuelne konstelacije. Njihova analiza ukazuje da je uzrok iluzornih opažaja nagiba to što je struktura reakcije mreže na iluzorne konstelacije (npr. fizičke horizontale koje su perceptivno nagnute) slična strukturi reakcije mreže na neiluzorne konstelacije koje izazivaju sličan opažaj (npr. fizički nagnute linije koje su i perceptivno nagnute).

Ključne reči: iluzije orijentacije, neuralni model, kompjuterske simulacije

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

IS THICKER NECESSARILY BETTER: EFFECT OF FRAME SIZE AND PERCEPTUAL LOAD ON SIZE ASSESSMENT

Marin Dujmović

Department of Psychology, University of Zadar
marin.dujmovic@gmail.com

Hrvoje Marin

Department of Psychology, University of Zadar

According to *Perceptual load theory* higher perceptual load depletes perceptual resources that would otherwise be spent on task unrelated information. We coupled this theory with a modification of a well known illusion (the Delboeuf illusion) to test whether this holds true for size assessment. Participants adjusted the size of a goal stimulus to the point of subjective equality with a standard stimulus. The stimuli were pictures of 4x2 format with random noise or a realistic picture as content. The standard stimuli varied in frame width: control stimuli had no frame while the framed stimuli had a frame width of 2.5%, 10%, and 20% the size of the content length. Participants were instructed to adjust the goal stimuli to the size of the standard stimuli while ignoring the frame. The dependent variable was the percentage of the standard stimuli to which the goal stimuli were adjusted (100% meant the participant perfectly adjusted the size of the goal stimuli to the size of the standard stimuli). We hypothesized participants would perceive framed stimuli as larger than the control stimuli and

adjust the goal stimuli to a larger percentage of standard stimuli in those cases. We also hypothesized that this effect would be larger for stimuli containing noise than a realistic picture due to less perceptual load and a larger influence of the frame. A 2(content type)x4(frame width) repeated measures ANOVA was calculated to test the hypotheses. Results show a significant frame width effect ($F(3, 93) = 57.50, p < .01$), but no significant content effect. Participants perceived the framed stimuli as larger than the control stimuli, with all differences significant except the one between the two thickest frames. We further hypothesized that although content type had no effect on mean adjustment size it did have an effect on adjustment variability. The second dependent variable was the standard deviation of adjustment for every participant, as a measure of stability and variability of adjustment size. A new 2x4 repeated measures ANOVA was performed. The same frame width effect was found ($F(3, 93) = 4.93, p < .01$) but the content type effect was also significant ($F(3, 93) = 7.20, p < .05$). Variability of adjustment was significantly lower for realistic stimuli than for the random noise stimuli. Post hoc tests show this effect was mostly pronounced for the control stimuli. It seems higher perceptual load lowers the variability in this size assessment task.

Keywords: Perceptual load, Delboeuf illusion, frame, size perception

FLUENTNOST, NADNORMALNOST I PRIVLAČNOST LJUDSKOG TELA

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
smarkovi@f.bg.ac.rs

Tara Bulut

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U ovom radu kontrastirali smo dve hipoteze vezane za efekat maskulnosti i femininosti na privlačnost ljudskog tela. (1) Hipoteza fluentnosti predviđa da će prosečno maskulina ili feminina tela biti procenjena kao najprivlačnija, zato što se najlakše (najfluentnije) procesiraju: što lakša obrada, to veća privlačnost. (2) Po hipotezi nadnormalnosti, privlačnost ljudskog tela će rasti sa pojačavanjem sekundarnih polnih karakteristika: što izraženija maskulnost ili femininost tela, to veća privlačnost. U istraživanju je učestvovalo 18 ispitanika oba pola. Stimulusni set činilo je 11 silueta. Pet muških silueta skalirano je po stepenu maskulnosti na osnovu odnosa ramena-kukovi (1,0, 1,1, 1,2, 1,3 i 1,4), dok je pet ženskih silueta skalirano je po stepenu femininosti na osnovu odnosa struk-kukovi (0,9, 0,8, 0,7, 0,6 i 0,5). Vrednosti parametara maskulnosti i femininosti

kod jedanaeste siluete „neodređenog“ pola bile su između muškog i ženskog preseka (ramena-kukovi 1,1 i struk-kukovi 0,8). U prvom delu eksperimenta ispitanici su imali zadatak da pritiskom na taster što brže i tačnije kategorišu siluetu kao mušku ili žensku. U drugom delu eksperimenta ispitanici su procenjivali privlačnost silueta na skali privlačnosti od 1 do 5. Dobijena je značajna negativna korelacija između trajanja kategorizacije i procene privlačnosti ($r = -.853$). Ovaj nalaz ide i prilog teoriji fluentnosti procesiranja: što je kategorizacija brža (fluentnija), to je privlačnost veća. U trofaktorskoj analizi varijanse dobijen je samo glavni efekat maskulnosti-femininosti na trajanje kategorizacije ($F = 3.28$, $p < .05$) i procenu privlačnosti ($F = 17.10$, $p < .01$) – u ovu analizu nisu uključeni podaci o silueti „neodređenog“ pola). Naknadni testovi su pokazali da trajanje kategorizacije značajno raste od prvog do četvrtog nivoa maskulnosti i femininosti, ali da razlika između četvrtog i petog nivoa maskulnosti i femininosti nije značajna. Ovaj nalaz je delimično u skladu sa hipotezom nadnormalnosti koja predviđa da privlačnost muškog i ženskog tela raste sa pojačavanjem maskulnosti, odnosno, femininosti. Takođe, pored estetskih efekata, ovo pojačavanje utiče i na proces kategorizacije pola: nadnormalni stimuli se lakše kategorišu u odnosu na podnormalne, pa i normalne (prosečne) stimulse.

Ključne reči: maskulnost, femininost, fluentnost, privlačnost, kategorizacija, pol

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

EFFECTS OF GLOBAL AND LOCAL AREA OF ILLUMINATION ON LIGHTNESS

Predrag Nedimović

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
pedja1993n@gmail.com

Jelena Nedeljković

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Sunčica Zdravković

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade;
Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Although visual phenomena tend to be tested in the spatial domain, temporal changes also affect the properties of the visual objects. One such example is color of an object moving from one illumination level to another. Several different factors might influence the appearance of such object: time spent in each illumination level, area size and/or the intensity of each illumination level. The present study tested the effects of these factors. Ten participants took part in four experiments. The same five targets with different reflectance values were presented while the intensity, size and position of illumination were varied across the experiments. In the first experiment participants provided two lightness matches for the same target – one when it was placed in the spotlight and another when it was in the shadow. In experiments 2, 3 and 4 the target was moving several times from one illumination level to the other. Participants provided object matches only after the target was removed from the view. In Experiment 1 the two different illumination levels covered equal area size. Targets judged while placed in the spotlight appeared significantly lighter than the same targets placed in the shadow ($F(1, 9) = 15.703, p = 0.003$). In the second experiment, shadow was extended to cover $\frac{3}{4}$ of the chamber. The object matches were significantly different from the matches obtained for the spotlight ($F(1, 9) = 18.996, p = 0.002$) in the Experiment 1, but not from the matches in the shadow. The same result ($F(1, 7) = 13.500, p = 0.008$) was obtained in Experiment 3 where shadow covered $\frac{3}{4}$ of the chamber, but only $\frac{1}{4}$ of the path on targets' trajectory. When the results from the experiments 2 and 3 were compared, only a marginally significant difference was obtained ($F(1, 7) = 5.072, p = 0.059$). However, the direction of this difference (lighter matches in Experiment 2) might suggest that both local and global illumination, and the

longer time in particular illumination level contribute to the color appearance. In the fourth experiment the spotlight was made to cover $\frac{3}{4}$ of the chamber. Contrary to the expectations based on the previous experiments object matches agreed with the matches obtained in the shadow ($F(2, 14) = 8.415, p = 0.004$) but not with the spotlight-matches. Results from the first three experiments confirmed our previous findings while the last experiment did not. In addition, this experiment also contradicts the results obtained in the spatial domain.

Keywords: Color perception, Lightness, Constancy, Area of Illumination, Object color

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179033 and III47020.

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

PREDIKTORI TEŽINE SIMPTOMA I KVALITETE ŽIVOTA KOD OBOLJELIH OD SINDROMA IRITABILNOG CRIJEVA

Sanda Pletikosić

Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci
spletikosic@ffri.hr

Mladenka Tkalčić

Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci

Goran Hauser

Klinički bolnički centar Rijeka

Sindrom iritabilnog crijeva funkcionalni je gastrointestinalni poremećaj čiji nastanak i progresiju determinira velik broj čimbenika. Ciljevi ovog istraživanja bili su ispitati prediktivnu vrijednost bioloških i psiholoških odrednica u objašnjenju varijance težine simptoma i kvalitete života oboljelih osoba, uz ispitivanje međuodnosa prediktorskih varijabli te medijacijskih efekata. U istraživanju je sudjelovalo 49 oboljelih od sindroma iritabilnog crijeva (dob: $M = 45,11$, $SD = 14,01$; $\bar{Z} = 38$) koji su ispunili upitnike koji mjere anksioznost kao crtu ličnosti (STAI-T), neuroticizam (BFI), depresivnost (BDI-II) te opću (SF-36) i specifičnu kvalitetu života (IBS-36). Sudionici su tijekom dva tjedna pratili težinu simptoma i dnevne stresne događaje te mjerili varijabilitet srčanog rada. Također su im utvrđene razine serumskog kortizola i fekalnog kalprotektina. Kako bi se ispitali postavljeni problemi provedene su analize traga. Različitim modelima objašnjeno je od 24 do 30% varijance težine simptoma (SRMR od .03 do .08), 22 do 33% varijance kvalitete života IBS-36, 54 do 71% varijance mentalne komponente SF-36 te 47 do 63% varijance tjelesne komponente SF-36 (za latentnu varijablu kvaliteta života SRMR .05 do .06). Kortizol i simpato-vagusna ravnoteža nisu se pokazali značajnim prediktorima ni težine simptoma ni kvalitete života, dok se kalprotektin pokazao značajnim prediktorom kvalitete života, neovisno o tome s kojim je varijablama uključen u analizu. Jedinim značajnim prediktorom težine simptoma pokazao se intenzitet stresnih događaja. Neuroticizam, anksioznost i depresivnost pokazali su se kao značajni prediktori kvalitete života, neovisno o fiziološkoj mjeri koja je uz njih analizirana. Depresivnost se pokazala kao značajan prediktor intenziteta stresnih događaja indirektno, odnosno marginalno značajnim se pokazalo da depresivnost posredno putem stresnih događaja ima efekte na težinu simptoma. Dobiveni rezultati upućuju na važnu ulogu depresivnosti ne samo u narušavanju kvalitete života oboljelih osoba, već i u održavanju

simptoma poremećaja kroz efekte koje ostvaruje na percepciju događaja kao stresnih.

Ključne riječi: sindrom iritabilnog crijeva, kvaliteta života, depresivnost

KONSTRUKCIJA, PSIHOMETRIJSKA PROVERA I VALIDACIJA TESTA ZRELIH MEHANIZAMA ODBRANE

Milica Ninković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
milica1408@yahoo.com

Katarina Vulić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Draga Šapić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Isidora Popović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Marko Nikolić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mehanizmi odbrane su automatizovane reakcije na neprijatne ili ugrožavajuće sadržaje i situacije. Prema najčešće korišćenoj klasifikaciji dele se na zrele, nezrele, neurotične i narcističke, pri čemu su zreli mehanizmi najadaptivniji oblik odbrane. Cilj istraživanja bila je validacija konstrukta zrelih mehanizama odbrane, u čiju svrhu je konstruisan Test zrelih mehanizama odbrane (ZMO). Pored instrumenta ZMO (56 stavki, $\alpha = .828$), sa subskalama: Anticipacija ($\alpha = .813$); Humor ($\alpha = .836$); Sublimacija ($\alpha = .861$); Supresija ($\alpha = .703$), korišćeni su i: *Defense Style Questionnaire 40* – DSQ-40 (Andrews, Singh, & Bond, 1993) sa 40 stavki ($\alpha = .798$); *Ryff's Psychological Well-Being Scales* – PWB (Ryff & Keyes, 1995) sa 42 stavke ($\alpha = .884$), *COPE Inventory* (Carver, Scheier, & Weintraub, 1989) sa 48 stavki ($\alpha = .808$); DASS-21 (Lovibond & Lovibond, 1995) sa 21 stavkom ($\alpha = .924$). Uzorak je činilo 319 ispitanika (m: 174; ž: 145), uzrasta 18-27 godina ($M = 20.32$, $SD = 1.274$). Korelacije korespondentnih subskala ZMO i DSQ iznose za anticipaciju ($r = .438$, $p < .01$); za humor ($r = .673$, $p < .01$); za sublimaciju ($r = .598$, $p < .01$); za supresiju ($r = .098$, $p > .05$). Ove korelacije su ograničene niskom pouzdanošću skala DSQ (anticipacija: $\alpha = .461$; humor: $\alpha = .400$; sublimacija: $\alpha = .483$; supresija: $\alpha = -.022$). Faktorskom analizom ZMO izdvojeno je pet faktora, od kojih su četiri analogna teoretskim subskalama. Peti faktor je negativno zasićen stavkama supresije, a pozitivno stavkama anticipacije. Shodno sadržaju i smeru

zasićenja, faktor je nazvan Zabrinutost. Faktori Supresija i Zabrinutost pozitivno koreliraju sa skorom na instrumentu DASS ($r_{\text{supresija}} = .378, p < .01$; $r_{\text{zabrinutost}} = .380, p < .01$), a negativno sa skorom na PWB ($r_{\text{supresija}} = -.346, p < .01$; $r_{\text{zabrinutost}} = -.148, p < .05$). Takođe, ova dva faktora pokazuju najveće pozitivne korelacije sa faktorom nezrelih mehanizama na DSQ ($r_{\text{supresija}} = .418, p < .01$; $r_{\text{zabrinutost}} = .152, p < .01$), dok je korelacija sa faktorom zrelih mehanizama daleko niža ($r_{\text{supresija}} = .162, p < .01$; $r_{\text{zabrinutost}} = .021, p = .713$). Sa druge strane, pretpostavljena adaptivna priroda je potvrđena za ostala tri faktora: Sublimaciju, Humor i Anticipaciju. Rezultati sugerišu neadaptivnost Supresije i Zabrinutosti, dovodeći u pitanje jedinstvenost konstrukta zrelih mehanizama odbrane. Takođe, čini se da se upitnički merena supresija suštinski ne razlikuje od Frojdovog koncepta potiskivanja. Niske pouzdanosti subskala na DSQ ukazuju na potrebu za rekonceptualizacijom i boljom operacionalizacijom konstrukta mehanizama odbrane.

Ključne reči: zreli mehanizmi odbrane, empirijska provera konstrukta

ULOGA KOGNITIVNO-EMOCIONALNIH STRATEGIJA REGULACIJE U ODNOSU IZMEĐU AKTUELNIH NEGATIVNIH ŽIVOTNIH DOGAĐAJA I REZILIJENTNOSTI

Danica Marković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
danica.markovic91@gmail.com

Nikolija Rakočević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dragan Žuljević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dosadašnja istraživanja pokazuju da rezilijentnost ima zaštitnu ulogu u kontekstu stresa umanjujući ili anulirajući njegove negativne efekte na dobrobit pojedinca. Međutim, mali broj istraživanja je posvećen pitanju kakav efekat stresni događaji ostvaruju na samu psihološku otpornost i ako ova relacija postoji, kojim mehanizmima bi se ona mogla objasniti. Cilj ovog istraživanja je ispitati da li je broj negativnih životnih događaja povezan sa psihološkom otpornošću na stres i kakva je uloga kognitivno-emocionalnih strategija regulacije afekta u ovoj relaciji. Pošli smo od pretpostavke da negativni životni događaji imaju negativan efekat na rezilijentnost i da se ova relacija realizuje

preko aktivacije strategija regulacije afekta. U istraživanju je učestvovalo 769 studenata Univerziteta u Novom Sadu (75% ženskog pola), prosečne starosti 21,72 godine (raspon od 20 do 42, $SD = 1.54$). Broj stresora koje je osoba doživela u poslednjih šest meseci meren je Ček listom životnih događaja (CLLE; Gavrilov-Jerković et al., 2012), rezilijentnost Kratkom skalom rezilijentnosti (BRS; Smith et al., 2008), a strategije regulacije afekta Upitnikom kognitivno emocionalne regulacije (CERQ; Garnefski et al., 2001) koji procenjuje devet različitih strategija. U svrhu dobijanja odgovora, sprovedena je procedura višestruke medijacije uz pomoć statističkog paketa Indirect za SPSS (Preacher i Hayes, 2008). Ispitivanjem preduslova za sprovođenje višestruke medijacije pokazano je da Planiranje, Pozitivna korekcija i Perspektiva ne koreliraju sa brojem negativnih životnih događaja, zbog čega su isključeni iz dalje analize. Analiza multiple medijacije sa preostalih šest strategija regulacije afekta je pokazala da je model značajan sa značajnim totalnim efektom ($E = -.046, p < .001$) i sa objašnjenih 33% varijanse kao i da je u pitanju delimična medijacija. Dobijen je značajan direktni efekat aktuelnih stresora na rezilijentnost ($E = -.022, p < .05$), uz značajan ukupan indirektan efekat ($E = -.024, 95\% \text{ CI } [-.04, -.01]$). Na osnovu dobijenih rezultata može se videti da negativni životni događaji kompromituju rezilijentnost direktno, ali i preko strategija regulacije afekta. Što je osoba u skorašnje vreme bila izložena većem broju negativnih životnih događaja, to je veća verovatnoća da će više okrivljavati i sebe i druge, da će učestalije ruminirati i da će biti sklonija katastrofiziranju, dok će biti manje sklona refokusiranju i da će posledično sa ovim biti povezana redukcija psihološke otpornosti.

Ključne reči: kognitivno-emocionalne strategije regulacije, aktuelni negativni životni događaji, rezilijentnost

MOTIVI STUDENATA PSIHOLOGIJE ZA BAVLJENJE PSIHOTERAPIJOM

Irena Stojković

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
stojkovic.irena@yahoo.com

Tatjana Vukosavljević Gvozden

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ksenija Krstić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prema literaturi, među motivima za bavljenje psihoterapijom ističu se želja da se pomogne drugima i želja da se prevaziđu vlastiti problemi. Osobe često navode da su ih emocionalno bolna iskustva podstakla da se opredele za poziv psihoterapeuta. Ovo je u skladu sa konceptom o „ranjenom iscelitelju“, prema kome vlastito iskustvo emocionalne patnje čini osobu osetljivom za emocionalne teškoće drugih i podstiče njenu motivaciju da im pomogne. Cilj ovog rada bio je da se utvrde motivi za bavljenje psihoterapijom studenata psihologije. U istraživanju je učestvovalo 30 studenata treće i četvrte godine psihologije, prosečna starost ispitanika iznosi $M = 23,4$ god. (min = 22, max = 25), 8 ispitanika je muškog, a 22 ženskog pola. Ovaj uzorak činili su studenti koji su se u prethodnoj fazi istraživanja izjasnili da su izrazito zainteresovani za bavljenje psihoterapijom. Njihov zadatak bio je da navedu svoje razloge, motive zašto žele da se bave psihoterapijom. Na otvorenim odgovorima koji su dobijeni na taj način, primenjena je kvalitativna analiza, sa utvrđivanjem kategorija odgovora, a zatim i njihovih frekvenci. Uzorak od 30 studenata naveo je ukupno 119 razloga za bavljenje psihoterapijom, koji su svrstani u devet kategorija. Ispitanici su navodili prosečno četiri motiva (min = 1, max = 9). Najčešće navođeni motivi su iz kategorije *želje da se pomogne drugima* (ukupno 25 odgovora, odnosno 83% ispitanika, od čega je za polovinu ispitanika to prvi motiv). Druga najčešće navođena grupa motiva je iz kategorije *želje da se pomogne sebi* (ukupno 19 odgovora, odnosno 63% ispitanika, od čega šest puta kao prvi motiv). Nakon ovih, po brojnosti slede motivi iz kategorije *želje da se razumeju ljudi* (11 ispitanika – 37%), *želje za boljim razumevanjem sebe* (8 ispitanika – 27%), motivi koji počivaju na *samoproceni lične adekvatnosti* za bavljenje poslom psihoterapeuta i *praktični razlozi*, kao što su mogućnost privatne prakse, dobra zarada, samostalnost u radu (po 10 ispitanika – 33%), dok je 9 ispitanika (30%) navelo *intelektualni izazov*, zaintrigiranost ljudskim mozgom, psihom i psihopatologijom. Dobijeni rezultati ukazuju da je motivacija studenata psihologije za bavljenjem psihoterapijom višestruka, pri

čemu je istaknuta uloga motiva da se pomogne drugima i sebi, što je u skladu sa tezom o „ranjenom iscelitelju“.

Ključne reči: motivacija za bavljenje psihoterapijom, studenti psihologije

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

OSOBI NE LIČNOSTI STUDENATA PSIHLOGIJE KAO PREDIKTORI ŽELJE ZA BAVLJENJEM PSIHOTERAPIJOM

Irena Stojković

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
stojkovic.irena@yahoo.com

Tatjana Vukosavljević Gvozden

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Darko Komnenić

Berlin School of Mind and Brain, Humboldt Universität zu Berlin

Istraživanja ukazuju da je ličnost psihoterapeuta značajan činilac njihovog profesionalnog usmerenja. U okviru polja istraživanja o osobinama ličnosti psihoterapeuta, cilj ovog rada bio je da istražimo da li osobine ličnosti predviđaju motivaciju studenata psihologije da se profesionalno bave psihoterapijom. Uzorak je obuhvatio 294 studenata psihologije (248 ženskog i 46 muškog pola), uzrasta 19–47 godina ($M = 22.22$). Ispitanici su jačinu želje da se bave psihoterapijom iskazivali na petostepenoj skali (1 - nikakva želja; 5 - veoma jaka želja). Osobine ličnosti procenjene su Revidiranom verzijom Neo inventara ličnosti (NEO – PI – R) (Costa i McCrae, 1992) koji obuhvata sledeće domene ličnosti: ekstraverzija, neuroticizam, savesnost, saradljivost i otvorenost; i Multidimenzionalnim upitnikom doživljajnog izbegavanja (MEAQ) (Gamez i sar., 2011) koji meri tendenciju ka izbegavanju negativnih unutrašnjih doživljaja i sadrži subskale: bihejvioralno izbegavanje, averzija prema nelagodi, odlaganje, distrakcija/supresija, potiskivanje/poricanje i podnošenje nelagode. Multiplom regresionom analizom korak po korak dobijen je model predviđanja želje za bavljenjem psihoterapijom koji objašnjava oko 19% ove varijable ($F(3, 276) = 21.32, p < .001$). U modelu su se kao značajni prediktori izdvojile sledeće varijable: neuroticizam ($\beta = .26, p < .001$), potiskivanje/poricanje ($\beta = -.35, p < .001$) i averzija prema nelagodi ($\beta = .13, p < .05$). Rezultati ukazuju da složaj osobina, koji čine neuroticizam, svesnost o psihičkim problemima (odsustvo potiskivanja/poricanja psihičkih stanja) i

averzija prema nelagodi, doprinosi motivaciji za bavljenjem psihoterapijom kod studenata psihologije.

Ključne reči: osobine ličnosti, bavljenje psihoterapijom, studenti psihologije

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

EFIKASNOST TERAPIJE IGROM U TRETMANU ANKSIOZNIH POREMEĆAJA KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA – STUDIJA SLUČAJA

Senija Tahirović

Internacionalni Univerzitet u Sarajevu
stahirovic@epn.ba

Play terapija je forma savjetovanja koja se koristi u psihoterapiji kada se igra koristi kako bi komunicirali sa djecom u prevenciji ili rješavanju psiholoških teškoća. Igra se koristi kao tehnika koju primjenjuje educirane odrasle osobe, u posebno pripremljenom prostoru i sa ciljem da dijete izrazi razmišljanja, emocije ili projektira određena ponašanja u svrhu bolje socijalne integracije i razvoja. Anksiozni poremećaji uključuju osjećaje izrazitog straha, zabrinutosti te drugih uznemiravajućih ponašanja vezanih za anksioznost. Anksiozni poremećaji se javljaju vrlo često u dječijoj i adolescentskoj dobi, pri čemu su najčešće prepoznaju kategorije anksioznosti kao što su separacijska anksioznost, selektivni mutizam, specifične fobije, generalne anksiozni poremećaji te zoupotrebe droga i drugih supstanci. Cilj ovog rada je ispitati efikasnost terapije igrom u tretmanu anksioznih poremećaja kod djece predškolskog uzrasta. Primjenom kvalitativnih metoda predstavili smo dvije studije slučaja djece predškolskog uzrasta kod kojih su utvrđeni simptomi, specifične, generalne i seperacijske anksioznosti kao i psihosomatske smetnje. Tokom procjene poremećaja kao i tretmana primjenjivana je play terapija uz primjenu pješčanika i drugih nestruktuiranih tehnike koje se primjenjuju u pomoći djeci sa emocionalnim problemima. Terapijski rad je trajao tri mjeseca, odvijao se na sedmičnoj bazi i uključivao je savjetodavni rad sa roditeljima. Seanse su uključivale jednosatni terapijski rad u posebno pripremljenom prostoru sa educiranim iiskusnim terapeutom. U opisanim slučajevima terapija igrom se pokazala kao vrlo korisna terapijska tehnika u tretmanu anksioznosti kod djece. U navedenim slučajevima primjenom terapije igrom simptomi anksioznosti su značajno smanjeni što je utvrđeno redovnom mjesečnom evaluacijom napretka.

Terapija igrom u navedenim slučajevima je pomogla djeci da razumiju i kontrolišu svoje emocije te da razviju efikasnije strategije nošenja sa anksioznim simptomima i na taj način jačaju svoje lične kapacitete i strategije nošenja sa svakodnevnim izazovima.

Ključne riječi: dijete, igra, razvoj, terapija igrom, strah, anksiozni poremećaji

ORIJENTACIJE KA SREĆI U RELACIJI SA SUBJEKTIVNIM I PSIHOLOŠKIM BLAGOSTANJEM

Andrea Kaptan

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
andreakapetan@gmail.com

Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Teorija orijentacije ka sreći je nedovoljno empirijski zasnovano istraživačko polje pogodno za produkciju brojnih eksplorativnih pitanja. Stoga je empirijska validacija njenih osnovnih pretpostavki neophodna. Cilj ovog rada je bila provera teorijske pretpostavke o povezanosti orijentacija ka sreći, hedonističke i eudaimonističke, i subjektivnog blagostanja, kao i provera pretpostavke o različitom doprinosu ove dve orijentacije psihološkom blagostanju. Uzorak je činilo 125 studenata psihologije. Hedonistička orijentacija merena je subskalom Hedonistička orijentacija instrumenta SOKS, dok je eudaimonistička orijentacija merena subskalom Eudaimonistička orijentacija istog instrumenta. Subjektivno blagostanje, odnosno kognitivna evaluacija života ispunjenog pozitivnim emocijama uz nizak nivo negativnih emocija, operacionalizovano je instrumentima: DASS-21 (mera distresa), SWLS (mera zadovoljstva životom) i SPANE (mera pozitivnog i negativnog afekta). Dve komponente (smisao života i traganje za istim) psihološkog blagostanja, tj. psihološkog napretka, autentičnog življenja i doživljaja smisla sopstvenog života, operacionalizovane su instrumentom MLQ. Višestrukom regresijom testirano je šest modela sa prosečnim vrednostima ispitanika na subskalama orijentacije ka sreći kao prediktorima. Kriterijum je variran u svakom modelu, a odnosio se na navedene mere blagostanja. Rezultati su pokazali da obe orijentacije ka sreći podjednako dobro predviđaju pozitivan afekat (hedonistička orijentacija: $\beta = .28$, $t = 3.39$, $p < .001$; eudaimonistička orijentacija: $\beta = .33$, $t = 4.00$, $p < .001$). Hedonistička orijentacija, za razliku od eudaimonističke, ima značajnu ulogu u zadovoljstvu

životom (hedonistička orijentacija: $\beta = .28$, $t = 3.24$, $p < .001$; eudaimonistička orijentacija: $\beta = .09$, $t = 1.03$, $p > .05$), dok eudaimonistička orijentacija ima značajniju ulogu od hedonističke orijentacije u traganju za smislom (hedonistička orijentacija: $\beta = -.04$, $t = -.49$, $p > .05$; eudaimonistička orijentacija: $\beta = .41$, $t = 4.88$, $p < .001$) i postojanju smisla (hedonistička orijentacija: $\beta = .21$, $t = 2.26$, $p < .05$; eudaimonistička orijentacija: $\beta = .33$, $t = 3.62$, $p < .001$). Relacija obe orijentacije ka sreći sa negativnim afektom i merama distresa nije dostigla nivo statističke značajnosti. Rezultati su potvrdili veći doprinos eudaimonističke orijentacije (u odnosu na hedonističku) psihološkom blagostanju. Na globalnom nivou, rezultati svedoče o značajnoj ulozi orijentacija ka sreći za blagostanje.

Ključne reči: hedonistička orijentacija ka sreći, eudaimonistička orijentacije ka sreći, subjektivno blagostanje, psihološko blagostanje

PROVJERA METRIJSKIH KARAKTERISTIKA I FAKTORSKA ANALIZA SKALE SOCIJALNE PODRŠKE SS-A

Anela Hasanagić

Internacionalni univerzitet u Sarajevu
ahasanagic@ius.edu.ba

Selvira Draganović

Internacionalni univerzitet u Sarajevu

Nina Bosankić

Internacionalni univerzitet u Sarajevu

Selma Porobić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Socijalna podrška se odnosi na dobiti koje je neka osoba u stanju izvući iz odnosa sa drugima. Prema brojnim istraživanjima ona se dosta visoko pozicionira na ljestvici protektivnih faktora mentalnog zdravlja. Otud i interes za mjerenje socijalne podrške. Cilj ovog rada jeste ispitati metrijske karakteristike Skale socijalne podrške (The Social Appraisal Scale SS-A) autora Vaux i saradnika (1986). Uzorak je sačinjen od 230 ispitanika starosne dobi od 36 do 85 godina ($M = 31.15$, $SD = 7.73$). Rezultati istraživanja ajtem analize govore u prilog da su diskriminativne valjanosti ajtema u skladu sa kriterijem 0,3 i više, ali indeks pouzdanosti pojedinih ajtema 2, 4, 5 i 9 su nešto ispod tog

kriterija. Pouzdanost instrumenta je ($\alpha = 0.918$), a ukoliko se izbace ajtemi niskog indeksa pouzdanosti dobijamo vrijednost ($\alpha = 0.90$). Faktorska analiza provedena na postojećih 21 ajtema, prvobitno nije bila intepretabilna, ali nakon fiksiranja broja faktora na dva i uključivanja Equamax rotacije sa Kaiserovom normalizacijom, dobija se rješenje koje je intepretabilno, a koje odgovara ključu. Dva faktora objašnjavaju 51,31% varijance. Pitanja koja pripadaju subskali porodične podrške su 2, 4, 7, 9, 11, 16 i 20, dok pitanja koja pripadaju podršci prijatelja jesu 1, 6, 10, 13, 14, 17 i 21. Pitanja 3, 5, 8, 12 i 15 nisu dodjeljena niti jednoj subskali, ali po osnovu rezultata faktorske analize bi se moglo reći da pripadaju prvom faktoru. Prema sadržaju tih pitanja, može se reći da su povezana sa percepcijom ispitanika o socijalnoj podršci. Zaključno, može se reći da je optimalno rješenje da prvi faktor uključuje pitanja subskale podrške prijatelja i percepciju podrške drugih, te se u tom kontekstu može govoriti o percipiranoj podršci od strane drugih kao prvom faktoru, a drugi faktor ostaje podrška porodice.

Ključne riječi: skala socijalne podrške, metrijske karakteristike, faktorska analiza

KONSTRUKCIJA, PSIHOMETRIJSKA PROVERA I VALIDACIJA TESTA ZRELIH MEHANIZAMA ODBRANE

Isidora Popović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
cudesamplesflamenkomuve@gmail.com

Draga Šapić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Katarina Vulić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Milica Ninković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Marko Nikolić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mehanizmi odbrane su automatizovane reakcije na neprijatne ili potencijalno ugrožavajuće sadržaje i situacije. Prema najčešće korišćenju klasifikaciji ovi mehanizmi se dele na zrele, nezrele, neurotične i narcističke, pri čemu zreli mehanizmi predstavljaju najadaptivniji oblik odbrane od stresnih situacija. Cilj ovog rada je konstrukcija, psihometrijska provera i validacija Testa zrelih mehanizama odbrane (ZMO), sa subskalama anticipacija, humor, sublimacija i supresija. Konstruisani test sadrži 56 stavki (po 14 na svakoj subskali) u formi tvrdnji sa pridruženim petostepenim skalama. Za proveru eksterne valjanosti korišćeni su: Defense Style Questionnaire 40 – DSQ-40 (Andrews, Singh, & Bond, 1993) sa 40 stavki ($\alpha = .798$); COPE Inventory (Carver, Scheier, & Weintraub, 1989) sa 48 stavki ($\alpha = .808$); Ryff's Psychological Well-Being Scales – PWB (Ryff & Keyes, 1995) sa 42 stavke ($\alpha = .884$); Depression Anxiety Stress Scale – DASS-21 (Lovibond & Lovibond, 1995) sa 21 stavkom ($\alpha = .924$). Uzorak je bio prigodan, sačinjen od 319 ispitanika (m: 174, ž: 145) uzrasta 18-27 godina ($M = 20.32$, $SD = 1.274$). Psihometrijske karakteristike testa ZMO po subskalama su: *Anticipacija* ($\alpha = .811$, $KMO = .9330$, $H2 = 6675$, $H5 = 6716$); *Humor* ($\alpha = .837$, $KMO = .9411$, $H2 = .7474$, $H5 = .7139$); *Sublimacija* ($\alpha = .861$, $KMO = .9583$, $H2 = .7605$, $H5 = .7165$); *Supresija* ($\alpha = .703$, $KMO = .9583$, $H2 = .6794$, $H5 = .7011$). Dobijena je pozitivna korelacija faktora Anticipacija ($r = .374$, $p < .01$), Humor ($r = .291$, $p < .01$), Sublimacija ($r = .465$, $p < .01$) i Supresija ($r = .167$, $p < .01$) sa faktorom zrelih mehanizama na DSQ. Dobijene su interpretabilne korelacije sa instrumentima COPE i PWB, koje govore u prilog konvergentnoj validnosti upitnika. Faktori Anticipacija, Humor i Sublimacija nisu korelirali ni sa jednom od tri skale instrumenta DASS-21, što predstavlja potvrdu divergentne valjanosti ovih faktora. Međutim,

faktor Supresija pozitivno korelira sa skalama DASS-21 ($r_{\text{depresivnost}} = .356, p < .01$; $r_{\text{anksioznost}} = .308, p < .01$; $r_{\text{stres}} = .333, p < .01$), a negativno sa indikatorima psihičkog blagostanja ($r = -.346, p < .01$), što dovodi u pitanje zrelost ovog mehanizma. Dobre psihometrijske karakteristike ukazuju na to da se ovaj instrument može koristiti kao indikator korišćenja zrelih mehanizama odbrane umesto često osporavanog DSQ, te da se mehanizmi odbrane ucelo mogu operacionalizovati na bolji način od postojećeg.

Ključne reči: test zrelih mehanizama odbrane, konstrukcija, psihometrijska
provera, validacija

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

STRATEGIJA POSMATRANJA UMETNIČKIH SLIKA

Ivan Stojilović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
istojilovic@yahoo.com

U umetnosti neki posmatrači cene majstorstvo, veštinu umetnika i umetničkog dela, neki žele da ih neko delo uzbudi, izazove neki jak emocionalni utisak, a neki žele da nauče nešto novo ili steknu neki novi pogled na svet. Radi kreiranja metode koja omogućava bolju saobraznost između slika i njihovih opisa u ovom istraživanju su korišćene dve tehnike. Prva tehnika se sastoji u slobodnom opisivanju posmatranog dela, a druga u obeležavanju dela slike koji je ispitaniku najupečatljiviji. Uzorak se sastojao od 40 ispitanika iz dve grupe. Prvu grupu je činio prigodan uzorak 27 naivnih subjekata iz opšte populacije, a drugu je činio prigodan uzorak od 13 studenata prve godine Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu, sa slikarskog, vajarskog i grafičkog odseka. U istraživanju su korišćena tri stila slika: apstraktne, tradicionalne figuralne i tradicionalne moderne. Ispitanici su prilikom opisivanja posmatranih slika naveli ukupno 1207 opisa ili u proseku tri opisa po slici. Najčešće korišćeni opisi su: lepa, zanimljiva, apstraktna, jednostavna, detaljna, vesela. Za figuralne tradicionalne slike najčešće se koristi opis *lepa*, za moderne figuralne *zanimljiva*, a za apstraktne slike *apstraktna*. Ispitanici kada opisuju slike najčešće kao opisne kategorije koriste svoj prijatan doživljaj (25%), pa neprijatan doživljaj (16%), sadržaj slike (15%), njene formalne (13%) i stilske karakteristike (8%). Za sve stilove najčešća kategorija je Pozitivan doživljaj. Druga po redu kategorija za apstraktne slike su njihove formalne karakteristike (20%), za figuralne moderne je neprijatan doživljaj (20%), a za figuralne tradicionalne njihov sadržaj (24%). U radu su diskutovani i rezultati analize korespondencije i uopštenog linearnog modela za ponovljena merenja. Nakon opisivanje slike ispitanici su imali zadatak da obeleže najupečatljiviji deo na slici. Stepenn poklapanja selekcija je bio 13% za posmatrane slike. Prosečna veličina površine selekcije je 18% od ukupne površine slike i ona je pozitivno povezana sa procenom interesantnosti slika. Sa *hromatskim vrednostima* selekcija, merenim preko tri Lab vrednosti, jedinu značajnu povezanost imaju prosečne vrednosti Lab parametara za celokupnu sliku. Lab boja se definiše preko svetline (*lightness*) i još dve komponente (a i b) koje idu od zelene do crvene (komponenta a), odnosno od plave do žute (komponenta b). Korišćenje opisivanja slika kao tehnike za definisanje subjektivnog doživljaja ukazuje na postojanje opšteg koncepta u percepciji umetničkih slika (prijatnost doživljaja), ali i specifičnosti vezanih za pojedine stilove. Rezultati ukazuju i na važnost

motivacionog aspekta u estetskom doživljaju koji pruža potreban nivo aktivacije i fokusiranosti koji je neophodan prilikom posmatranja estetskih objekata.

Ključne reči: estetski doživljaj, umetnički stil, kvantitativna i kvalitativna analiza, klasifikacija opisa

AFEKTIVNI, MOTIVACIONI, PERCEPTIVNI I KOGNITIVNI DOMEN ESTETSKE PREFERENCIJE

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
smarkovi@f.bg.ac.rs

Tara Bulut

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Marija Trkulja

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Vanja Čokorilo

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Katarina Rančić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Različiti pristupi u psihološkoj estetici ističu vezanost estetske preferencije za različite psihološke domene. Afektivni ili hedonički pristupi naglašavaju prijatnost (preferencija stimulusa sa pozitivnom valencom), motivaciono orijentisani pristupi ističu zanimljivost (preferencija pobuđujućih ili „supernormalnih“ stimulusa), perceptivni pristupi ističu sklad (preferencija dobre forme) i, najzad, kognitivni pristupi naglašavaju jasnoću (preferencija fluentno procesiranih stimulusa). U ovom istraživanju ispitivan je odnos između navedenih domena i dva vida estetske preferencije – doživljaja lepote i estetskog doživljaja (tj. estetske fascinacije). Četrdeset šest ispitanika procenjivalo je 72 fotografije različitih objekata i scena (zgrade, enterijeri, prevozna sredstva i drugi predmeti svakodnevne upotrebe) na dve skale estetske preferencije – lepo (deskriptor doživljaja lepog) i opčinjavajuće (deskriptor estetskog doživljaja) i četiri skale koje se odnose na različite psihološke domene – prijatno (afektivni domen), zanimljivo (motivacioni domen), skladno (perceptivni domen) i jasno (kognitivni domen). Analize su pokazale da sve skale međusobno značajno pozitivno koreliraju, izuzev sklada (ne korelira sa opčinjenošću) i jasnoće (ne korelira sa lepotom i negativno korelira sa opčinjenošću). Multipla regresiona analiza pokazala je da je lepota najjače pozitivno vezana za prijatnost ($\beta = .679$, $t = 12,16$, $p < .01$), dok je opčinjenost najjače negativno povezana sa jasnoćom ($\beta = -.246$, $t = -2,47$, $p < .05$). Ovi

rezultati su saglasni sa predikcijama afektivnih pristupa i potpuno oprečni predikcijama kognitivnih pristupa (npr. teoriji fluentnosti procesiranja): jasni i nejasni stimulusi mogu biti podjednako lepi, dok su nejasni stimulusi više opčinjavajući od jasnih.

Ključne reči: estetska preferencija, lepo, opčinjavajuće, prijatno, zanimljivo, skladno, jasno

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

KATEGORIZACIJA SLIKA I AFEKTIVNE DIMENZIJE

Biljana Pejić

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd
bilja309@ptt.rs

Bojana Škorc

Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Nebojša Milićević

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

U radu se istražuje povezanost afektivnih dimenzija sa dimenzijama koje su u osnovi perceptivnog grupisanja slika po sličnosti (realistično-apstraktno, šareno-jednobožno, svetlo-tamno). Namera je da se ispita koliko se posmatrači oslanjaju na afektivne dimenzije pri proceni slika po sličnosti. Uzorak: 44 ispitanika. Stimulusi: 50 reprodukcija slika u boji, priznatih umetnika, različitih stilova, pravaca i sadržaja. Instrument: šest bipolarnih sedmostepenih skala koje mere afektivne dimenzije: privlačenje (gađenje-priznavanje, zaprepašćenje-predviđanje), afektivni ton (tuga-radost, seta-vedrina) i povlačenje (bes-užas, ljutnja-strah). Ispitanici su procenjivali slike pojedinačno na šest skala. Rađena je multipla regresiona analiza. Kriterijumske varijable su bile dimenzije: realistično-apstraktno, šareno-jednobožno i svetlo-tamno, a prediktorske varijable: privlačenje, afektivni ton i povlačenje. Model koji obuhvata prediktorske varijable zajedno statistički je značajan prediktor dimenzije *realistično-apstraktno* ($R^2 = .31$; $F(3, 49) = 8.38$, $p > .01$). Analiza doprinosa pojedinačnih prediktorskih varijabli pokazuje da su privlačenje ($\beta = -.43$; $t = -2.81$, $p < .01$) i povlačenje ($\beta = -.34$; $t = -2.40$, $p < .05$) statistički značajni prediktori dimenzije *realistično-apstraktno*. Model koji obuhvata prediktorske varijable zajedno nije statistički značajan prediktor dimenzije *šareno-jednobožno* ($R^2 = .01$; $F(3, 49) = 1.22$, $p = .31$). Model koji obuhvata

prediktorske varijable zajedno je statistički značajan prediktor dimenzije *svetlo-tamno*: ($R^2 = .32$; $F(3, 49) = 8.52$, $p > .01$). Analiza doprinosa pojedinačnih prediktorskih varijabli pokazuje da je samo afektivni ton ($\beta = -.44$; $t = -2.80$, $p < .01$) statistički značajan prediktor dimenzije *svetlo-tamno*. Rezultati pokazuju da postoji značajna veza između afektivnih dimenzija i distribucije slika po dimenzijama *realistično-apstraktno* i *svetlo-tamno*. Sa povećavanjem apstraktnosti opada udeo dimenzija privlačenje i povlačenje, dok udeo afektivnog tona opada duž dimenzije *svetlo-tamno*. Nalazi ukazuju da je veća verovatnoća da će slike koje izražavaju emocije priznavanja, predviđanja, užasa i straha biti realističke, dok će slike koje izražavaju emocije zaprepašćenja, gađenja, besa i ljutnje biti apstraktno. Takođe, veća je verovatnoća da će slike koje izražavaju tugu i setu biti tamnije, dok one koje izražavaju radost i vedrinu svetlije. Nalazi idu u prilog studijama koje su utvrdile da se svetle boje povezuju sa pozitivnim, a tamne sa negativnim emocijama.

Ključne reči: slika, afektivne dimenzije, boja, realistično, apstraktno

ESTETSKA PROCENA UMETNIČKIH SLIKA SA OBLIM I UGAONIM ELEMENTIMA

Jelena Blanuša

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jelena.blanusa@gmail.com

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mnoge empirijske studije sugerišu da se oble forme preferiraju u odnosu na ugaone. Analizirajući stimulse koji su se u tim studijama koristili, uočavaju se dva potencijalno konfundirajuća faktora. Prvi faktor proističe iz asimetričnog eksperimentalnog dizajna, odnosno, razlike obliha i ugaonih formi po kompleksnosti: oble forme obično odlikuje veći broj varijacija u orijentaciji, što ih čini složenijim od ugaonih. Drugi faktor se tiče ograničenosti ranijih studija na estetske procene neestetskih sadržaja kao što su relativno jednostavne apstraktno geometrijske forme i sklopovi. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita efekat obline-ugaonosti na preferenciju složenijih estetskih sadržaja, kao što su apstraktno umetničke slike. Pri tome, svi stimulusni sadržaji bili su ujednačeni kako po oblosti-ugaonosti, tako i po složenosti i simetriji. U preliminarnoj studiji ispitanici su procenjivali skup od 144 slike na petostepenim, bipolarnim skalama oblo-ugaono, simetrično-asimetrično i jednostavno-složeno. Na osnovu procena ispitanika izabrane su 64 slike: 8 autora x 8 slika (četiri slike sa visokim

procenama oblosti i četiri slike sa visokim procenama ugaonosti). Ove slike su imale približno srednje vrednosti procena simetrije i složenosti. U glavnom istraživanju 26 ispitanika procenjivalo je 64 slike na unipolarnim, petostepenim skalama koje pokrivaju različite domene estetskih procena: lepota, umetnička vrednost i „Voleo bih da je okačim na zid“ (domen estetske konzumacije). Rezultati su pokazali da, kada se kontrolišu simetrija i kompleksnost, nema značajnih razlika između obliha i ugaonih stimulusa ni na jednoj od skala estetske procene. Kada se posmatraju slike svakog slikara zasebno, dolazi do pojave značajnih razlika, ali u oba smera: kod nekih slikara preferiraju se oble, kod drugih ugaone slike, a kod pojedinih se podjednako preferiraju obe kategorije na sve tri skale. Ovakvi rezultati sugerišu da se preferencija obline može izgubiti kada se oble i ugaone forme prikazuju u složenom kontekstu, kao što su apstraktne umetničke kompozicije. Štaviše, za razliku od standardnih nalaza, ovde kod pojedinih slikara dolazi čak i do preferencije ugaonog, šta bi moglo da nam ukaže da preferencija obline-ugaonosti nije univerzalna, već da zavisi od formalnih karakteristika stimulacije, konteksta i slikarskog stila. Najzad, ovaj nalaz je saglasan je rezultatima jedne naše ranije studije u kojoj je pokazano da minimalistička (pretežno ugaona) i tzv. organska (pretežno obla) arhitektura razlikuje po procenjenoj agresivnosti i prijatnosti, ali ne i po estetskoj vrednosti.

Ključne reči: estetska procena, umetnička vrednost, oblina, kompleksnost, umetničke slike

ESTETSKI DOŽIVLJAJ ALGEBARSKIH FRAKTALA, APSTRAKTNIH SLIKA I PRIRODNIH FORMI

Nebojša Milićević

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
nesa2206@gmail.com

Stefan Đorić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Biljana Pejić

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd

Fraktali su geometrijski oblici koji se mogu razložiti na manje delove od kojih svaki predstavlja, makar i približno, umanjenu kopiju celine. Pošto na svim nivoima uvećanja izgledaju slično, često se smatraju beskonačno kompleksnim. U prirodi brojni oblici aproksimiraju fraktale kao na primer: oblaci, planinski venci, neuroni, obale, neki cvetovi i biljke, pahulje, električne munje i sl. U

umetnosti su mnogi umetnici u svojim delima nagovestili ove složene forme. Za konstrukciju algebarskih fraktala koriste se iterativne nelinearne funkcije čija zadivljujuća lepota i beskonačnost postaju vidljivi zahvaljujući razvoju kompjuterske grafike. U radu je ispitivana preferencija i estetski doživljaj Maldenbrotovih algebarskih fraktalnih formi, detalja apstraktnih slika Džeksona Poloka i primera fotografija scena iz prirode. Metod: 45 studenata psihologije, bez posebnog umetničkog obrazovanja, procenjivalo je tri reprodukcije Polokovih apstraktnih slika, tri fraktalne forme i tri fotografije detalja iz prirode. Ovih devet stimulusa izlagano je svakoj grupi pri ekspoziciji od 500ms, 1000ms i 1500ms u boji i crno beloj verziji. Stimulusi su uvek prikazivani u paru, jedan pored drugog (apstrakcija-priroda, fraktal-apstrakcija i priroda-apstrakcija), a ispitanik je imao zadatak da obeleži broj stimulusa koja mu se više dopada. Redosled i položaj stimulusa (levo – desno) su bili balansirani. Rezultati pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike u preferencijama tri vrste stimulusa u zavisnosti od dužine ekspozicije. Fraktalne forme i detalji iz prirode se češće opažaju kao dopadljivije u odnosu na detalje Polokovih slika. Takođe, bojene forme sve tri grupe stimulusa su doživljene kao dopadljivije u odnosu na crno bele verzije.

Ključne reči: estetski doživljaj, Maldenbrotovi fraktali, apstraktna umetnost, Džekson Polok

POVEZANOST KREATIVNE PRODUKCIJE I EMOCIONALNOG DOŽIVLJAJA: JESMO LI KREATIVNIJI KADA POSMATRAMO NEPRIJATNE SLIKE?

Miloš Milošević

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

milosmilosevic80@yahoo.com

Irena Ristić

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Teorijske postavke kao i rezultati dosadašnjih istraživanja daju kontradiktorna tumačenja uloge emocija u kreativnom mišljenju kao i prirode procesa. Stoga je cilj ovog rada da ispita stepen i vrstu povezanosti između kreativnosti odgovora, različitih dimenzija emocionalnog doživljaja ispitanika (valence i pobuđenosti), bliskosti sadržaja i vremena reakcije. Eksperiment je urađen na prigodnom uzorku studenata FDU u Beogradu ($N = 38$). Za vizuelnu stimulaciju korišćena je IAPS baza (Interactive Affective Picture System) iz koje je izabrano 10

fotografija tako da je vrednost pobuđenosti i valence sistematski varirana. U prvoj eksperimentalnoj sesiji, ispitanicima su izlagane izabrane fotografije i od njih je traženo da ocene koliko im je blizak njihov sadržaj. Zatim je preklapanjem deset izabranih fotografija po principu duplih ekspozicija napravljeno 25 superimponiranih vizuelnih stimulusa koji su u drugoj sesiji izlagani ispitanicima i od njih je traženo da smisle najbolji naslov za svaki od njih. U istraživanju je korišćeno softversko rešenje koje je omogućilo da se ispitanicima po nasumičnom redosledu izlažu stimulusi i beleže njihovi odgovori, kao i vreme reakcije. Mera kreativnosti odgovora dobijena je izračunavanjem namenski konstruisanog koeficijenta kreativnosti. Rezultati regresione analize su pokazali da su valenca i vreme reakcije statistički značajni i vrlo dobri prediktori kreativnosti odgovora ($R^2 = .70$, $F = 7.94$, $p < .05$). Veza valence i kreativnosti je negativna ($\beta = -.62$, $t = -2.92$, $p < 0.05$), a vremena i kreativnosti je pozitivna ($\beta = .64$, $t = 3.25$, $p < 0.05$). Faktorskom analizom koja je uključivala pet varijabli (valencu, pobuđenost, bliskost sadržaja, kreativnost odgovora i vreme reakcije) dobijena su tri faktora, koji objašnjavaju ukupno 94,51% varijanse. Jedan faktor je nazvan *Uzbuna*, zasićen je varijablama pobuđenosti i bliskosti, i odnosi se na prvi instinktivni emocionalni odgovor koji nije povezan sa kreativnošću, drugi je nazvan *Izazov*, zasićen je varijablama valence, kreativnosti i bliskosti, i odnosi se na intencionalno-emocionalni odgovor koji sugerise da smo kreativniji kada posmatramo nove neprijatne slike, treći je nazvan *Eksploracija*, zasićen je varijablama vremena i kreativnosti, i odnosi se na racionalan proces potrage za rešenjem. Na osnovu urađenih analiza nameće se zaključak da se varijablama valence i vremena može objasniti povezanost emocionalnog doživljaja i kreativne produkcije kao i da one leže u osnovi dva procesa koji čine kreativno mišljenje.

Ključne reči: kreativna produkcija, emocionalni doživljaj, pobuđenost, valenca, bliskost sadržaja

SERIJSKA REPRODUKCIJA U POPULACIJI OSOBA SA DIJAGNOZOM IZ SHIZOFRENOG SPEKTRA I ESTETSKI DOJAM

Helena Rosandić

JZU Opšta bolnica Nikšić, Crna Gora;
Filozofski fakultet Nikšić, Univerzitet Crne Gore | roshelena@t-com.me

Rad se bavi ispitivanjem estetskih dimenzija u pojedinim fazama serijske reprodukcije vizuelnog materijala na populaciji osoba sa dijagnozom iz shizofrenog spektra. Cilj je da se utvrdi kako se dimenzije sklada (H), ukrasa

(R) i dubine (D) menjaju po fazama reprodukcije u navedenoj populaciji. Istraživanje je organizovano u dva eksperimenta. U prvom eksperimentu grupa ispitanika sa dijagnozom iz shizofrenog spektra ($N = 10$) je metodom serijske reprodukcije, reprodukovala tri stimulusa, dve slike Pabla Pikassa, „Femme“ i „Les Pinguien“, i sliku Alijana Alijanpura, „Dancing couple III“. Dobijeno je deset reprodukcija za svaki stimulus (ukupno 30, plus originali). U drugom eksperimentu, grupa ispitanika koju su činili studenti psihologije ($N = 40$) je procenjivala reprodukcije na tri sedmostepene skale po dimenzijama sklada (H), ukrasa (R) i dubine (D). Rađena je regresiona analiza u kojoj je prediktorska varijabla bila faza reprodukcije stimulusa (u ovom slučaju faza reprodukcije je redosled u serijskoj reprodukciji), a kriterijumske varijable: dimenzija sklada (H), ukrasa (R) i dubine (D). Rezultati regresione analize za Pikasov crtež „Le Pingouin“ pokazuju da je dobijen statistički značajan koeficijent regresije u situaciji kada je prediktor ograničen na dimenzijama sklada ($r^2 = .718$, $F = 9.398$, $p < .01$) i dubine ($r^2 = .527$, $F = 5.654$, $p < .05$). Za crtež Alijana Alijanpura dobijen je statistički značajan koeficijent regresije za sve tri kriterijumske varijable, odnosno na dimenziji sklada ($r^2 = .471$, $F = 5.551$, $p < .01$), ukrasa ($r^2 = .332$, $F = 3.654$, $p < .01$) i dimenziji dubine ($r^2 = .556$, $F = 6.946$, $p < .01$). Rezultati regresione analize za Pikasovom crtežu „Femme“, takođe, pokazuju da se dobija statistički značajan koeficijent regresije na varijablama sklada ($r^2 = .562$, $F = 7.057$, $p < .01$) i dubine ($r^2 = .302$, $F = 3.287$, $p < .01$). Dobijeni nalazi upućuju na nekoliko zaključaka. Najpre, rezultati pokazuju da se promene, koje se dešavaju tokom serijske reprodukcije, mogu objasniti pomoću modusa estetske preferencije. Dimenzije ne ispoljavaju apsolutnu doslednost u trendu u odnosu na faze reprodukovanja. Složenost stimulusa, koji se reprodukuju, nije uticala da li će se transformacije odvijati u pravcu povećanja ili smanjenja proveravanih varijabli. Bilo da je materijal složeniji ili jednostavniji za reprodukovanje promene su tekle u pravcu smanjivanja sklada, simetrije i jednostavnosti što objašnjavamo karakteristikama našeg uzorka i sklonošću ispitanika sa dijagnozom iz shizofrenog spektra.

Ključne reči: dijagnoza iz shizofrenog spektra, serijska reprodukcija, estetski modusi, sklad, ukras, dubina

POREĐENJE CRTEŽA STUDENATA LIKOVNIH UMETNOSTI I GLUME

Bojana Škorc

Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu
bskorc@yahoo.com

Biljana Pejić

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti

Tijana Mandić

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Istraživanje se bavi poređenjem subjektivnog kvaliteta crteža, razlikama u crtačkoj produkciji između studenata likovnih umetnosti i glume. Uzorak crtača je ujednačen po orijentaciji na umetnost i godinama studiranja, a različit po vrsti umetničkog medijuma. Uzorak nezavisnih procenitelja (7) se sastoji od stručnjaka iz oblasti vizuelnih umetnosti sa najmanje 20 godina iskustva u profesionalnom radu. Subjekti: u istraživanju je učestvovalo 50 studenata umetnosti, 30 sa grupe za likovnu umetnost i 20 sa grupe za glumu. Stimulusi: za produkciju crteža je korišćen Baronov test od 12 polustrukturiranih formi, zadatak ispitanika je bio da slobodno završe crteže bez vremenskog ograničenja. Tročlana grupa procenitelja je odabrala po 10 crteža koji najbolje reprezentuju grupu. U daljem postupku je uzorak od 20 crteža slučajnim redosledom izlagan grupi od 7 profesionalnih procenitelja iz oblasti vizuelnih umetnosti. Instrument: formiran je upitnik za procenu subjektivnog kvaliteta crteža koji se sastojao od devet petostepenih skala: kreativnost, složenost, dinamika, originalnost, semantička dubina, toplina, tehnička uspešnost, stepen apstrahovanja i poštovanje linije okvira. Skale predstavljaju izbor iz instrumenata korišćenih u prethodnim istraživanjima crteža više autora (Berlyne, Di Leo, Amabile, Ognjenović). Rezultati: Postoji zadovoljavajuće visoka intersubjektivna saglasnost između sedam procenitelja na svim skalama. Pouzdanost (α koeficijent) se raspoređuje između 8,29 za skalu „toplo“ do 9,57 za skalu „apstrahovanje“, što daje osnova za dalju analizu procena. Poređenje razlika između grupa crteža pokazuje da postoje statistički značajne razlike na svim skalama izuzev skala „složenost“ ($M_d = -.943, p \leq .071$), i „praćenje okvira“ ($M_d = 1.568, p \leq .25$). Multivarijantna Wilks lambda pokazuje postojanje razlika u korist crteža studenata likovnih umetnosti na skalama kreativnost ($M_d = .943, p \leq .002$), dinamika ($M_d = .657, p \leq .04$), originalnost ($M_d = 1.114, p \leq .002$), semantička dubina ($M_d = 1.214, p \leq .000$) i tehnička uspešnost ($M_d = 1.257, p \leq .000$). Statistički značajne razlike u korist crteža studenata glume su dobijene na skalama toplina ($M_d = .529, p \leq .033$) i stepen apstrahovanja ($M_d = 3.514, p \leq .002$). Može se zaključiti da su crteži studenata

likovnih umetnosti kreativniji, dinamičniji, originalniji, veće semantičke dubine i tehničke uspelosti, ali zato hladniji i realniji od crteža studenata glume.

Ključne reči: crtež, estetska procena, kreativnost

TAČNOST PREPOZNAVANJA EMOCIJA U ZAVISNOSTI OD VRSTE ZANIMANJA

Miljana Pavićević

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini
miljanapavicevic@yahoo.com

Tijana Todić Jakšić

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini

Osnovni cilj istraživanja je bio utvrditi razlike u tačnosti prepoznavanja emocija, na osnovu facijalne ekspresije, između studenata medicinskog fakulteta i studenata fakulteta tehničkih nauka. Prethodna istraživanja ukazuju na činjenicu da je prepoznavanje emocija, na osnovu facijalne ekspresije, urođeno. Međutim, pretpostavlja se da će postojati razlike u stepenu tačnosti prepoznavanja emocija u zavisnosti od odabira budućeg zanimanja. Tačnije, pretpostavlja se da će studenti fakulteta iz područja *pomažućih zanimanja* (medicinski fakultet) tačnije prepoznati emocije od studenata fakulteta iz područja *nepomažućih zanimanja* (fakultet tehničkih nauka). Uzorak je prigodan i činili su ga studenti dva fakulteta Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici ($N = 145$, od toga 74 ispitanika sa medicinskog fakulteta, a 71 ispitanik sa fakulteta tehničkih nauka), oba pola ($M = 22.88$, $SD = 2.43$). U istraživanju je korišćen instrument *Japanese and Caucasian Facial Expressions of Emotion (JACFEE)* koji sadrži 56 fotografija, odnosno osam fotografija za svaku od sedam emocija: ljutnja, prezir, odvratnost, strah, sreća, tuga i iznenađenje. Dobijeni rezultati ukazuju da su ispitanici koji studiraju medicinski fakultet (pomažuće zanimanje) uspešniji u tačnosti prepoznavanja emocija ljutnje ($t(143) = 7.32$, $p < .05$), prezira ($t(143) = 5.00$, $p < .05$), odvratnosti ($t(143) = 7.71$, $p < .05$), straha ($t(143) = 2.58$, $p < .05$) i iznenađenja ($t(143) = 2.92$, $p < .05$) u odnosu na ispitanike koji studiraju fakultet tehničkih nauka (nepomažuće zanimanje). Međutim, ispitanici koji studiraju na fakultetu tehničkih nauka su uspešniji u tačnosti prepoznavanja emocije sreće ($t(143) = -2.01$, $p < .05$) u odnosu na ispitanike koji studiraju medicinski fakultet. U tačnosti prepoznavanja emocije tuge, nema statistički značajne razlike između ove dve grupe ispitanika. Dakle, ispitanici koji su odabrali pomažuća zanimanja za svoju buduću profesiju, kao što je npr.

medicina, su u većoj meri zainteresovani i usmereni na ljude pa i njihova emocionalna stanja, za razliku od ispitanika koji su izabrali zanimanja iz nepomažuće profesije, koji su više usmereni na objekte. To što su studenti fakulteta tehničkih nauka (usmereni na objekte) uspješni u prepoznavanju emocije sreće u odnosu na studente medicinskog fakulteta (usmereni na ljude) može se objasniti time što je sreću, kao emociju, zaista bilo najlakše prepoznati zato što je jedina predstavljala pozitivnu emociju u grupi ispitivanih emocija.

Ključne reči: emocije, pomažuća zanimanja, nepomažuća zanimanja.

STRUKTURA LIČNOSTI I PROFESIONALNE BOLESTI ORKESTARSKIH MUZIČARA

Helena Rosandić

JZU Opšta bolnica Nikšić, Crna Gora;
Filozofski fakultet Nikšić, Univerzitet Crne Gore | roshelena@t-com.me

Bibliografskom analizom dosadašnjeg istraživačkog opusa suočili smo se sa zdravstvenim problemima muzičara među kojima prevladavaju strah od nastupa, stres, simptomi bola, sindrom prenaprezanja i poremećaji motornih funkcija, koji u populaciji muzičara označavaju profesionalne bolesti. Postojeći nalazi ukazuju na specifične osobine ličnosti profesionalnih muzičara, koje su moguće rezultat dugoročnog bavljenja muzikom. U literaturi nema mnogo podataka o ličnosti orkestarskih muzičara, te u tom smislu rad donosi nove podatke. Pored toga, interesovalo nas je i njihovo psihofizičko zdravstveno stanje. Metod istraživanja je eksplorativan, zasnovan na korišćenju petofaktorskog modela (NEO PI-R) čijom smo upotrebom definisali osobine ličnosti, Upitnika za inspekciju organskih oboljenja, dok je anksioznost operacionalizovana primenom (K-MPAI) inventara. Uzorak su činili članovi simfonijskog orkestra koji sviraju različite muzičke instrumente ($N = 36$). Nalazi dobijeni istraživanjem ukazuju da u populaciji orkestarskih muzičara prema osobinama ličnosti dominiraju saradljivost i savesnost. Međusobne korelacije dimenzija ličnosti ukazuju da su oni koji su ekstravertni istovremeno saradljivi ($r = .417, p < 0.05$) i savesni ($r = .391, p < 0.05$). Dobijeno je da postoji korelacije između dužine staža u orkestru sa dimenzijama savesnošću ($r = 0.32; p < 0.05$) i saradljivošću ($r = 0.34, p < 0.05$), dok je dužina profesionalnog bavljenja muzikom povezana samo sa ekstraverzijom ($r = 0.46; p < 0.05$). Dalje smo pronašli da je dimenzija neuroticizma u značajnoj korelaciji sa skalom anksioznosti ($r = 0.41, p < 0.05$), i dimenzijom starosne dobi ($r = 0.39, p < 0.05$). Rezultati pokazuju da se u 50% ispitanog uzorka

javlja tegoba iz mišićno koštanog spektra. Mišićno-koštani poremećaji profesionalnih muzičara najčešće se javljaju kod gudačkih instrumentalista, što potvrđujemo njihovom zastupljenošću u ispitanom uzorkom sa 56,6%. Iako 90% uzorka smatra da je prilično i veoma zdravo, 59,1% ispitanih instrumentalista smatra da njihov profesionalni angažman utiče na njihovo zdravlje. Dalje nalazimo da je anksioznost izraženija u celokupnom uzorku orkestarskih muzičara. Dobijeni skor je u opsegu umerene ili klinički relevantne anksioznosti ($M = 62.27$, $SD = 18.73$). Zaključujemo da nalazi istraživanja daju prostor za odgovor na pitanje o dispozicijama ili stečenim osobinama orkestarskih muzičara, postojanju profesionalnih organskih oboljenja, i naglašenijeg nivoa anksioznosti.

Ključne reči: orkestarski muzičari, petofaktorski model ličnosti, profesionalno obolenje, anksioznost

EMOCIONALNI DOŽIVLJAJ MUZIČKOG DELA: KOMUNIKACIJA IZMEĐU KOMPOZITORA, IZVOĐAČA I PUBLIKE

Blanka Bogunović

Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu
bbogunovic@rcub.bg.ac.rs

Milica Erić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Savremenu umetničku muziku prati snažno ubeđenje o kompleksnosti i hermetičnoj prirodi njenog sazajnog i emotivnog sadržaja, te stoga i o niskoj responsivnosti publike. Stoga nas je interesovalo kakvu poruku, u pogledu emotivnog sadržaja muzičkog dela, želi da pošalje kompozitor, kako je izvođači dela interpretiraju i kako publika doživljava delo? Koncept istraživanja emocionalnog sadržaja zasnovan je na Cirkumpleks modelu afekta koji konceptualizuje afekt duž dve dimenzije (valenca i aktivacija). Cilj istraživanja je da se ustanovi postoji li saglasnost u komunikacionom lancu: kompozitor – izvođač – publika, kada se radi o nameravanom i opaženom i/ili doživljenom emocionalnom sadržaju kompozicije. Podaci su prikupljeni u toku 24. *Međunarodne tribine kompozitora Srbije - Muzička kutija*, za pet muzičkih dela, izvedenih na jednom koncertu. Nameravani emocionalni sadržaj dela označili su kompozitori, dok su tri izvođača kamernog ansambla *Pokret* i 11 osoba iz publike procenili zastupljenost 12 emocija na skali od 1 do 7. Rezultati pokazuju da su kompozitori skloni da emocije u svojim delima označavaju ekstremnim ocenama, bilo na pozitivnom ili negativnom polu. Izvođači teže da

naprave finiju diskriminaciju emocija u delu. Pretpostavka je da im ovakvo „raščlanjivanje“ emocija pruža mogućnost za finiju interpretaciju i samim tim i ekspresivnije izvođenje. Tako se procene izvođača najčešće nalaze „negde između“ procena publike i kompozitora. Za najveći broj dela, diskrepanca u proceni emocija najveća je upravo između publike i kompozitora. Ona je uočljiva za bazične emocije, kao što su sreća ($t(11) = 7.966, p < 0.01$) i tuga ($t(10) = 7.569, p < 0.01$), ali i za emocije poput bezbrižnosti ($t(11) = 6.373, p < 0.01$) i dosade ($t(11) = 3.679, p < 0.004$), dakle prevashodno iz spektra emocija nižeg aktiviteta. Karakteristično je za većinu dela da su razlike koje postoje između kompozitora i izvođača nešto manje izražene. Kada je reč o pojedinačnim emocijama, nijedna od procenjivanih emocija ne ističe se posebno niskoj ili visokoj diskrepanci u procenama od strane kompozitora, izvođača i publike. Čini se da tip emocija oko kojih postoji najveće neslaganje, odnosno slaganje, pre zavisi od samog muzičkog dela o kom je reč. Nalazi navode na zaključak da generalno ne postoji visok stepen slaganja između tri učesnika muzičke komunikacije i da je on viši između kompozitora i izvođača. Intenzitet emocionalnog doživljaja viši na početku „lanca komunikacije“ (kompozitor) nego na kraju (publika). Emocionalni sadržaj nižeg stepena aktiviteta ostavlja veći prostor za individualna tumačenja muzičkog sadržaja, te je razlika u responsivnosti učesnika veća.

Ključne reči: muzička komunikacija, emocionalni doživljaj, kompozitor, izvođač, publika.

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 i 179034 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

STRUKTURA DOŽIVLJAJA MUZIČKIH DELA

Marko Živanović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marko.zivanovic@f.bg.ac.rs

Maša Vukčević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Blanka Bogunović

Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Dosadašnja istraživanja koja su se bavila strukturom subjektivnog doživljaja muzike nisu dala jednoznačne rezultate u pogledu broja i sadržaja dimenzija koje stoje u osnovi iskustva prilikom kontakta sa različitim muzičkim delima.

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje strukture subjektivnog doživljaja muzičkih dela. Stimuluse su činila 44 kratka segmenta klasičnih muzičkih kompozicija. Kompozicije su uzorkovane tako što su odabrani tipični i najistaknutiji predstavnici četiri muzičke epohe: baroka, klasike, romantizma i modernog doba, nakon čega su iz opusa svakog od autora na nasumičan način izabrane pojedinačne kompozicije. Uzorkovano je ukupno 44 dela, 11 po epohi. Istraživanje je sprovedeno u dve faze. U prvoj fazi 28 ispitanika ($M = 26.82$, $SD = 5.00$) imalo je zadatak da svojim rečima opiše 44 segmenta muzičkih dela kao i to kako su oni ta dela doživeli. Stimulusi su ispitanicima prezentovani randomizovanim redosledom. U drugoj fazi 44 ispitanika ($M = 27.20$, $SD = 5.60$) procenilo je set muzičkih dela na sedmostepenoj unipolarnoj skali najfrekventnijih deskriptora konstruisanoj na osnovu rezultata prve faze istraživanja. Svaki ispitanik je procenjivao po pet slučajno izabranih kompozicija, koje su bile kontrabalansirane spram istorijske epohe kojoj pripadaju. Takođe, u okviru seta kompozicija koje su ispitanici preslušavali redosled izlaganja bio je randomiziran. Rezultati faktorske analize (Alpha factoring sa Promax rotacijom) pokazali su da se deskriptori doživljaja muzičkih dela grupišu oko pet nisko do umereno korelisanih faktora, koji skupa objašnjavaju 79,63% varijanse procena: *estetski doživljaj* (npr. impresivno, obuzimajuće, izuzetno), *afektivni ton* (npr. tužno, poletno, optimistično), *tenzija* (npr. agresivno, uzbuđljivo, napeto), *struktura* (npr. neobično, haotično, nekontrolisano) i *sadržajnost* (npr. besmisleno, dosadno, jednolično). Prva dva faktora mogu se smatrati primarnim dimenzijama doživljaja muzike. Ove dve dimenzije odslikavaju intenzitet i valencu emocionalnog efekta melodije na publiku. Treći faktor sumira mod muzičke izvedbe koji ostavlja impresiju na publiku, dok se četvrti i peti faktor čine dominantno kognitivnim i sumiraju strukturiarnost (formu) i ispunjenost (sadržaj) percepcije muzičkog dela. Dobijena struktura uporediva je sa ranijim nalazima o strukturi doživljaja muzičkih kompozicija, kao i nalazima doživljaja umetničkih dela u drugim modalitetima.

Ključne reči: subjektivni doživljaj, estetski doživljaj, struktura subjektivnog doživljaja, muzička dela, klasična muzika

UTICAJ KONTRASTA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ APSTRAKTNIH SLIKOVNIH SADRŽAJA

Marko Tomašević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
tomasevic.marko@gmail.com

Pod subjektivnim svojstvima stimulusa smatramo ona svojstva koja posmatrač iz svoje pozicije pripisuje objektu: prijatno, uzbuđujuće, tužno i sl. Sa druge strane, objektivna svojstva vizuelnog percepta su ona svojstva koja objekat posmatranja objektivno poseduje: njegova boja, kontrast, oblik, veličina itd. Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi da li postoji efekat objektivnog svojstva kontrasta na procenu subjektivnih svojstava apstraktnih umetničkih slika. Ukupno 54 ispitanika procenjivalo je istih 16 apstraktnih umetničkih slika u tri različite situacije: slike sa srednjim vrednostima kontrasta, slike sa niskim vrednostima kontrasta i slike sa visokim vrednostima kontrasta. Sve slike ispitanici su procenjivali na instrumentu SDS-12. Ovaj instrument sastoji se od 12 skala koje mere procene slika na četiri dimenzije: atraktivnost, pobuđenost, smirenost i regularnost. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da se na ovim stimulusima dobija faktorska struktura koju čine faktori pobuđenost, smirenost i regularnost, dok se skale koje pripadaju faktoru atraktivnost raspoređuju u okviru faktora pobuđenost i smirenost. Korelacione analize pokazale su da faktor pobuđenosti negativno korelira sa faktorom smirenost ($r(862) = -.216, p < .05$), a da faktori smirenost i regularnost pozitivno koreliraju ($r(862) = .24, p < .05$). Analiza varijanse pokazala je postojanje efekta kontrasta na doživljaj pobuđenosti ($F(2, 861) = 21.852, p < .05$), smirenosti ($F(2, 861) = 63.149, p < .05$) i regularnosti ($F(2, 861) = 4.43, p = .05$). Ispitivan je i uticaj kontrasta na pojedinačnih 12 skala instrumenta SDS. Rezultati pokazuju da je kontrast ostvario efekat na procene na devet skala instrumenta. Post hoc analize pokazale su da sa smanjenjem vrednosti kontrasta ispod nivoa balansirano smanjuje i procena pobuđenosti, a povećava procena smirenosti, dok se sa povećanjem vrednosti kontrasta iznad nivoa balansirano smanjuje procena smirenosti i regularnosti. Kontrast upravo najjači efekat ima na procenu smirenosti i to konkretno na procenu u kojoj meri se stimulus doživljava kao nametljiv. Ovi nalazi su u skladu sa ranijim istraživanjima koji ukazuju na to da jasnije istupanje detalja na slici i jasnije granice elemenata na slici vode ka doživljaju veće pobuđenosti, manje smirenosti i regularnosti.

Ključne reči: apstraktno, subjektivno, objektivno, doživljaj, kontrast

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA

EFEKAT REDOSLEDA IZLAGANJA RAZLIČITIH VRSTA VIŠEZNAČNOSTI NA NJIHOVU OBRADU

Ksenija Mišić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ksenija.misic@gmail.com

Dušica Filipović Đurđević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
 Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
 Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prvim istraživanjima efekta višeznačnosti reči u srpskom jeziku, potvrđeni su nalazi dobijeni u engleskom jeziku – polisemične reči se obrađuju brže od jednoznačnih reči, a homonimi se obrađuju sporije od jednoznačnih reči. Ovakvi rezultati tumačeni su konekcionističkim modelom koji je prednost polisemije objašnjavao time što su značenja takvih reči široko distribuirana i preklopljena, što dovodi do facilitacije i bržeg dostizanja praga aktivacije – kraćeg vremena reakcije. Sa druge strane, manja brzina obrade homonima objašnjava se time što su predstave značenja razdvojene, što dovodi do kompeticije i težeg dostizanja praga aktivacije na ortografskom nivou. Strana istraživanja su potvrdila ovaj fenomen u jednom eksperimentu, dok je u srpskom jeziku to pokazano u dva istraživanja. U eksperimentu u kojem su istovremeno izlagani homonimi, jednoznačne i polisemične reči nije zabeležen efekat višeznačnosti. Stoga je cilj ovog istraživanja bio da eksplicitno proveri uticaj eksperimentalnog konteksta na obradu dve vrste višeznačnosti. To je učinjeno tako što je svaka vrsta višeznačnih reči izlagana u bloku, a variran je redosled blokova. Ukrštanjem redosleda polisemije i homonimije (HP/PH) sa pozicijom bloka jednoznačnih reči (početak/kraj) dobijene su četiri kombinacije redosleda blokova – HPJ, PHJ, JHP i JPH. Radi poređenja sa ranijim nalazima, u zadatku leksičke odluke, u svakom bloku prikazani su stimulusi koji su prikazani u prethodnim istraživanjima. Ključni test ticao se postojanja razlika u efektima dve vrste višeznačnosti u zavisnosti od redosleda njihovog izlaganja (odnosno interakcije između vrste višeznačnosti i redosleda blokova). U analizi po ispitanicima, dobijen je očekivani poredak tri vrste višeznačnosti ($F(2, 122) = 3.08, p < .05$), dok u analizi po stimulusima taj efekat nije zabeležen ($F(2, 90) = .72, p > .05$), ali je dobijen očekivan trend. Najvažnije, interakcija redosleda HP blokova i višeznačnosti pokazala se značajnom u analizi po stimulusima ($F(2, 90) = 4.03, p < .05$). U slučaju HP redosleda zabeležen je samo inhibirajući efekat homonimije, dok je u slučaju PH redosleda, zabeležen samo facilitatorni efekat polisemije. U analizi po ispitanicima ova interakcija se nije pokazala značajnom ($F(2, 122) = 1.15, p > .05$) iako je dobijen isti trend kao i u drugoj analizi. Ovakvi rezultati demonstriraju uticaj eksperimentalnog konteksta

na ispoljavanje efekta višeznačnosti reči na način koji, prema našem saznanju, ne može da se objasni nijednim od aktuelnih modela.

Ključne reči: homonimija, polisemija, eksperimentalni kontekst, višeznačnost

KOGNITIVNA OBRADA DEVERBALNIH IMENICA U SRPSKOM JEZIKU

Sanja Radman

Odsek za anglistiku, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
sanjaradman91@gmail.com

Isidora Gatarić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Deverbalna nominalizacija je proces u kom imenice nastaju od glagola, a u srpskom jeziku postoje dve vrste takvih imenica: (1) događajne, koje se izvode od nesvršenih glagola i (2) rezultativne, koje se izvode od svršenih glagola. Prethodno istraživanje sprovedeno na srpskom pokazalo je da ne postoji razlika u brzini obrade događajnih i rezultativnih deverbalnih imenica koje su izvedene istim derivacionim sufiksom *-nje*, a koje se razlikuju samo po prisustvu infiksa *-va* kod događajnih imenica (rešenje/rešavanje). Cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje kognitivne obrade događajnih i rezultativnih deverbalnih imenica srpskog jezika izvedenih različitim derivacionim sufiksima. Sprovedena su dva eksperimenta sa zadatkom vizuelne leksičke odluke ($N = 70$). U prvom eksperimentu kao stimulusi su korišćeni parovi sastavljeni od dve deverbalne imenice srpskog jezika, koje su imale identičnu tvorbenu osnovu, ali različit derivacioni sufiks (drhtaj/drhtanje). Stimulusi su bili raspoređeni u dve eksperimentalne liste tako da svaki ispitanik vidi svaku osnovu i sufiks, ali bez ponavljanja stimulusa. Nakon kontrole slučajnih efekata ispitanika i stimulusa, kao i fiksnih efekata kovarijabli (redosleda izlaganja stimulusa, frekvencije leme i dužine reči) analiza linearnih mešovutih efekata pokazala je da postoji značajan efekat tipa deverbalnih imenica, u smeru sporije obrade događajnih deverbalnih imenica ($\beta = .098$, $t(33.87) = 3.051$, $p = .004$). Kao stimulusi u drugom eksperimentu korišćeni su parovi događajnih i rezultativnih deverbalnih imenica istih tvorbenih osnova, ali je kod rezultativnih deverbalnih imenica prisutna bila nulta morfema, dok su se događajne završavale na derivacioni sufiks (glas/glasanje). Stimulusi su u eksperimentalne liste raspoređeni na isti način kao i u prvom eksperimentu. Analiza linearnih mešovutih efekata je nakon kontrole slučajnih i fiksnih efekata, identičnih onima u prvom eksperimentu, pokazala da ne postoje razlike u brzini obrade ove dve vrste deverbalnih imenica ($\beta = -.086$, $t(37.89) = -1.243$, $p = .221$). Objedinjeno gledano rezultati

ove studije sugerišu da razlike u brzini obrade događajnih i rezultativnih deverbálnih imenica nisu posledica morfološke kompleksnosti samih deverbálnih imenica, nego da proizlaze iz morfo-semantičkih odlika derivacionih sufiksa, kao što su razlike u produktivnosti, frekvenciji ili višeznačnosti derivacionih sufiksa srpskog jezika.

Ključne reči: deverbálne imenice, nominalizacija, kognitivna obrada

EFEKAT ENTROPIJE NA OBRADU IZOLOVANO PRIKAZANIH PREDLOGA

Dušica Filipović Đurđević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu |
dfdurdevic@ff.uns.ac.rs

Isidora Gatarić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Brojna istraživanja ukazuju na to da kvantitativni opisi koji su izvedeni iz teorije informacije predviđaju vreme obrade. Tako na primer, pokazano je da je vreme prepoznavanja flektivnih oblika u korelaciji sa entropijom distribucije verovatnoća flektivnih oblika. Na sličan način, pokazan je i uticaj relativne entropije (KL divergencije) između distribucije verovatnoća paradigme i klase kod prideva i imenica. Standardno se vrednost entropije izvodi iz distribucije frekvencija različitih oblika jedne reči. Međutim, u ovom istraživanju ispitan je efekat entropije koja nije zasnovana na frekvencijama različitih oblika same reči, već oblika reči koje se sa njom pojavljuju. Kao ciljna grupa izabrani su predlozi, jer spadaju u kategoriju nepromenljivih reči, dok istovremeno doprinose razrešavanju sintaksičkih uloga brojnih promenljivih reči. Na ovaj način, opisan je sintaksički potencijal predloga. Prethodna istraživanja izvedena na srpskom jeziku pokazala su da količina informacije izvedena iz prosečne frekvencije po broju kongruentnih padeža utiče na vreme reakcije. Ovaj nalaz sugerisao je da predlozi nose sintaksički relevantne informacije. Iz poduzorka literarne proze koji je preuzet iz Korpusa Srpskog jezika odabrano je 42 predloga. Distribucija frekvencija javljanja predloga u kontekstu različitih padeža formirana je tako što je za svaki predlog prikupljena informacija o padežu imenice, prideva, broja ili zamenice koji su se javljali neposredno iza datog predloga. Rezultati su pokazali da su se 24 analizirana predloga javljala u kontekstu jednog padeža, dok se 18 predloga javljalo u kontekstu višestrukih padeža (2-5). Na osnovu prikupljenih frekvencija izvedene su vrednosti

Šenonove entropije za svaki od predloga koji je upućivao na više od jednog padeža. Predlozi su prikazani u zadatku leksičke odluke u kojem je učestvovalo 39 govornika srpskog jezika. Primenjena je analiza linearnih mešovityh efekata, u kojoj su ispitanici i stimulusi tretirani kao izvor slučajnyh efekata, a kontrolisani su efekti redosleda izlaganja stimulusa, dužine reči i frekvencije reči. Na podskupu predloga koji označavaju višestruke padeže zabeleženo je da je porast u entropiji frekvencija padeža na koje dati predlog upućuje praćen skraćenjem vremena reakcije ($\beta = -0.058$, $t(13.62) = -3.268$, $p = 0.006$). Ovaj efekat u skladu je sa prethodnym srodnim nalazima i može se diskutovati u terminima modela naivnog diskriminativnog učenja.

Ključne reči: predlozi, vreme reakcije, entropija

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 i 179006 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

GRAMATIČKO PRIMOVANJE PRIDEVA I IMENICE – UTICAJ REDOSLEDA PRIKAZIVANJA NA OBRADU FLEKTIVNIH OBLIKA U SRPSKOM JEZIKU

Tamara Popović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beograd
popovicctamara@gmail.com

Marko Perić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beograd

Aleksandar Kostić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prethodna istraživanja uticaja gramatičkog konteksta na obradu flektivnyh oblika reči u srpskom jeziku ukazuju na to da postoji razlika u vremenu obrade u zadatku leksičke obrade u zavisnosti od toga da li obliku imenice prethodi gramatički kongruentan ili nekongruentan kontekst. U ovim istraživanjima težište je stavljeno na statističke značajnosti efekata, a ne na opšti formalizam koji bi dao predikcije efekata. Istraživanje koje saopštavamo izvedeno je u okviru informacionog pristupa obradi flektivne morfologije sa sledećim pretpostavkama: (a) Efekti gramatičkog konteksta posledica su modifikovanja količine informacije koju nose flektivni oblici mete unutar date paradigme (npr. oblika imenica ženskog roda); (b) Kada obliku mete prethodi gramatički kongruentan kontekst nova količina informacije koju nosi meta dobija se *sabiranjem verovatnoća* oblika konteksta i oblika mete (smanjenje količine

informacije, facilitacija). Istovremeno, vrednosti količine informacije za sve ostale oblike unutar date paradigme se proporcionalno povećavaju (inhibicija); (c) Efekti gramatičkog konteksta su simetrični, tj. isti mehanizam je prisutan kada prim i meta zamene mesto u redosledu prikazivanja. Izvedena su tri eksperimenta sa zadatkom leksičke odluke. U prva dva eksperimenta prikazana su po dva oblika imenica i pseudoimenica ženskog, odnosno muškog roda (nastavci *-i* i *-u*, odnosno *-u* i *-om*) kojima je prethodio gramatički kongruentan, nekongruentan i neutralan (***) kontekst. U trećem eksperimentu na mestu mete prikazani su flektivni oblici prideva i pseudoprideva u muškom rodu kojima su prethodili kongruentni/nekongruentni oblici imenice i neutralan kontekst. U regresionoj analizi dobijeni su značajni koeficijenti determinacije u sva tri ogleđa (ženski rod, pridev – imenica ($R^2 = 0.985$; $F(1,4) = 260.737$, $p < 0.01$); muški rod, pridev - imenica ($R^2 = 0.996$; $F(1,4) = 899.452$, $p < 0.01$), muški rod, imenica - pridev ($R^2 = 0.946$; $F(1,4) = 70.427$, $p < 0.01$). Ovi rezultati su dobijeni tek pošto je u opštu jednačinu uvedena proporcija (verovatnoću) tipa konteksta (leksički/neleksički, tj. neutralna situacija ***/reč). Dobijeni nalazi ukazuju na sledeće: (a) Modifikacija količine informacije reči mete uslovljena je verovatnoćom gramatičkog oblika koji joj prethodi; (b) Efekti su simetrični kada su u pitanju imenice i pridevi; (c) Postoje indicije koje ukazuju na dva simultana procesa: jednog koji se odvija na nivou flektivnog oblika, i drugog koji uključuje prirodu konteksta, tj. verovatnoću javljanja neutralne situacije.

Ključne reči: Flektivna morfologija, gramatičko primovanje, imenice, pridevi

RELATIVE ENTROPY EFFECTS ON LEXICAL RECOGNITION OF SPOKEN ROMANIAN VERBS

Filip Nenadić

Laboratory for experimental psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad;
Center for behavioral genetics, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad |
fnenadic@gmail.com

Benjamin V. Tucker

Alberta Phonetics Laboratory, Department of Linguistics, Faculty of Arts, University of Alberta

Petar Milin

Laboratory for experimental psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad;
Eberhard Karls Universität Tübingen

Many studies show the relevance of inflectional paradigms (word form frequency distributions, i.e. inflectional entropy) and inflectional classes (whole

class frequency distributions) for visual lexical processing. Their interplay has also been proven significant, measured as the difference between class and paradigm frequency distributions (relative entropy). While these effects have only been previously reported in reading experiments with nouns and adjectives as stimuli, the goal of our study is to test whether a relative entropy effect can be captured in an auditory lexical decision task with verbs. Forty young native speakers of Romanian (60% female), living in Serbia as part of Romanian ethnic minority, participated in the experiment. Stimuli were 168 Romanian verbs, from two inflectional classes: *-a* (79%) and *-i* (21%). Verbs were presented in four forms: present and imperfect 1st person singular, present 3rd person plural, and imperfect 2nd person plural. Following designs of previous studies, four experimental lists were created and each contained one of four verb forms for all 168 verbs and the same number of pseudowords. Each participant was assigned to one experimental list. Trials started with a fixation point, followed by the auditory stimulus at which point participants made a lexical decision. Prior to analysis, results for four participants were discarded due to high error rates. Only correct answers for words were taken into account in the response time analysis using generalized additive mixed modeling. The final, retained model included linear (parametric) effects of trial number ($\beta = -0.017$, $SE = 0.008$, $t = -2.17$, $p < .05$), word frequency ($\beta = -0.012$, $SE = 0.006$, $t = -1.89$, $p = .06$) and stimulus duration ($\beta = 0.064$, $SE = 0.005$, $t = 13.05$, $p < .01$), and smooth terms of random intercepts for each stimulus ($F(200) = 0.72$, $p < .01$), by-participant factor smooths for trial ($F(116) = 4.32$, $p < .01$). Crucially, nonlinear effect of the relative entropy also reached significance ($F(3) = 2.80$, $p < .05$). In the parametric part of the model, we also observed a significant effect of verb form by inflectional class interaction. These results replicate the expected effects of frequency and duration on lexical processing speed. Also, the results show that relative entropy influences verb processing and that the effect can be captured in case of spoken word processing as well.

Keywords: spoken word processing, lexical decision, inflectional paradigm, inflectional class, relative entropy

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179033 and 179006.

NEUTRALNA TAČKA U ISPITIVANJU EFEKTA GRAMATIČKOG KONTEKSTA NA OBRADU FLEKTIVNIH OBLIKA U SRPSKOM JEZIKU

Marko Perić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Tamara Popović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kristina Mojović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sara Bogdanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Aleksandar Kostić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U zadacima primovanja u kojima se ispituje efekat konteksta (prima) na obradu reči mete efekti facilitacije i inhibicije određuju se u odnosu na neutralnu tačku (neutral prime) koja se najčešće sastoji od nekoliko krstića ili pluseva (xxx, +++) i za koje se pretpostavlja da ni na koji način ne utiču na obradu reči mete. Najveći broj istraživanja u kojima je ispitan efekat konteksta na obradu reči mete izveden je u okviru semantičke ili asocijativne povezanosti dve reči. Dobijeni nalazi su u velikoj meri nekonzistentni jer se pokazalo da u nekim slučajevima dolazi do produženog vremena reagovanja na reč metu ukoliko se neutralna tačka sastoji od neleksičkog materijala (xxx, ili +++) , što čini procene efekta facilitacije i inhibicije nepouzdanim. Za razliku od semantičke ili asocijativne povezanosti dve reči kod kojih je status nekongruentnog konteksta nedovoljno jasno određen, pa samim tim i efekat inhibicije nema jasno određen status, u gramatičkoj vezi dve reči kongruentan i nekongruentan kontekst jasno su određeni gramatičkim pravilima slaganja, iz čega bi trebalo da slede efekti facilitacije i inhibicije koji se određuju u odnosu na neutralnu tačku (neutralni kontekst). Izvedena su tri eksperimenta sa zadatkom leksičke odluke u kojima su imenicama muškog roda, prikazanim u dva flektivna oblika (nastavak *-u* i nastavak *-om*), prethodili gramatički kongruentan i nekongruentan pridevski kontekst i neutralan kontekst u trajanju od 500 ms. U prvom eksperimentu neutralan kontekst se sastojao od nekoliko zvezdica (***) , u drugom ogledu je kontekst bio podvučen, tako da se neutralan kontekst sastojao samo od crte, dok se u trećem ogledu stimulus prim pojavio u okviru /PRIM/, a zatim bi se na istom ekranu *prostorno pomerena* pojavila meta /META/. U prva dva eksperimenta dobijena je statistički značajna razlika (oko 60 ms) između neutralne i nekongruentne situacije ($p < 0.001$), dok je u trećem ogledu ova razlika iznosila 8ms i nije statistički značajna. Rezultati prikazanih eksperimenata problematizuju status neutralne tačke u ogledima sa gramatičkim

primovanjem, a samim tim i status inhibicije u situaciji kada flektivnom obliku prethodi nekogruentan gramatički kontekst.

Ključne reči: gramatičko primovanje, neutralna situacija, flektivna morfologija

INFERENCES WITH COMPLEX CONDITIONALS: THE EFFECT ON ACCURACY AND METACOGNITIVE ASSESSMENTS

Pavle Valerjev

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
valerjev@unizd.hr

Marin Dujmović

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

The classic one-model Modus Ponens (MP) conclusion is more accurate, faster and easier than the multi-model Modus Tollens (MT) conclusion. Usual metacognitive assessment used in inference tasks is the judgment of confidence. The confidence judgment for provided answers can vary in accordance with the inference accuracy. And yet, judgment confidence also depends on the uniformity of conclusions among participants, otherwise known as consensuality. The aim of this research was to investigate what kind of effects conclusions with complex conditionals which include conjunctions and disjunctions (if A and B, then C; if A or B, then C) would have on inference and metacognitive assessments. In pre-study participants ($N = 19$) provided conclusions to the premises. The analysis of their answers indicated a difference in the level of consensuality for these two types of conditionals. According to this, higher metacognitive assessments are expected for the conjunctive conditionals. The main experiment included 30 participants. The design of the experiment was $2 \times 2 \times 2$, for which the factors of the type of conclusion (MP-MT), the validity of the conclusion (valid-invalid) and the type of conditional (a conditional which includes either a conjunction or a disjunction) were manipulated. Each participant completed a total of 64 tasks. Two premises were presented on the screen and then the conclusion followed. Participants' task was to verify the conclusion as quickly and correctly as possible, and after this to evaluate the confidence of their answers (from random guessing to complete confidence). The participants reacted faster to MPs compared to MTs (1629ms and 2518ms), to valid compared to non-valid conclusions (2043ms and 2499ms), and for tasks that included conjunctions compared to those that included disjunctions (1982ms and 2589ms). The results show the significant effect of conclusion type and the conditional type on the response time ($F(1, 29)$

= 34.99; $p < 0.01$); ($F(1, 29) = 26.27$; $p < 0.01$) and accuracy ($F(1, 29) = 12.61$; $p < 0.01$); ($F(1, 29) = 127.37$; $p < 0.01$). The judgment confidences, in accordance with the starting hypothesis, were significantly greater for conditional tasks which include a conjunction than for disjunctive conditionals ($F(1, 29) = 17.37$; $p < 0.01$). This result is in line with Koriat's theoretical framework because the conjunctive conditionals have greater consensuality than disjunctive conditionals and therefore higher confidence judgements.

Keywords: deductive reasoning, conditionals, metacognitive assessments, judgment of confidence

This work was supported by Grant 4139 from the Croatian Science Foundation.

UTJECAJ PREDZNaNJA NA TOČNOST KLASIFIKACIJE I METAKOGNITIVNO NADGLEDANJE

Valnea Žauhar

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
vzauhar@ffri.hr

Igor Bajšanski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Problem ovog istraživanja bio je ispitati utjecaj vrste aktiviranog predznanja na točnost i metakognitivno nadgledanje klasifikacije pojedinih obilježja pripadnika kategorije tijekom procesa učenja. Eksperiment se sastojao od tri faze kategorijalnog učenja i tri faze transfera. Korištena je paradigma aktivacije minimalne količine predznanja. U fazama učenja zadatak ispitanika bio je klasificirati podražaje sastavljene od verbalnih opisa izmišljenih kategorija. Svaki se pripadnik kategorije sastojao od pet obilježja koja su karakteristična za jednu kategoriju jer se unutar nje javljaju češće i jednog jedinstvenog obilježja koje se javlja isključivo unutar te kategorije čime se aktivira predznanje (sukladno ili konfliktno). Svaku fazu učenja slijedila je faza transfera. U fazi transfera, zadatak ispitanika bio je klasificirati pojedino prezentirano obilježje s obzirom na čestinu javljanja u određenoj kategoriji te procijeniti sigurnost u točnost klasifikacije na skali od 1 do 7. Provedene su dvije trosmjernje analize varijance s ponovljenim mjerenjima na faktorima vrsta obilježja (karakteristična, jedinstvena) i faza transfera (tri faze transfera), te nezavisnim grupama na faktoru vrsta aktiviranog predznanja (sukladno, konfliktno).

Dobivene su značajne trosmjerne interakcije vrste aktiviranog predznanja, faze transfera i vrste obilježja na točnost klasifikacije ($F(2, 96) = 6.79, p < .01$) te na procjene sigurnosti ($F(2, 96) = 3.14, p < .05$). U prvoj fazi transfera u uvjetu aktivacije sukladnog predznanja točnost klasifikacije i procjene sigurnosti više su za jedinstvena obilježja, dok su u uvjetu aktivacije konfliktnog predznanja više za karakteristična obilježja. U drugoj i u trećoj fazi transfera, točnost klasifikacije podjednaka je za obje vrste obilježja u oba eksperimentalna uvjeta. Procjene sigurnosti u točnost klasifikacije u drugoj su fazi u uvjetu aktivacije sukladnog predznanja i dalje više za jedinstvena obilježja, dok su u uvjetu aktivacije konfliktnog predznanja podjednake za dvije vrste obilježja. U trećoj su fazi procjene podjednake za obje vrste obilježja u oba eksperimentalna uvjeta. Dobiveni rezultati su u skladu s integrativnim pristupom kategorijalnom učenju prema kojem su predznanje i učenje temeljeno na čestini pojavljivanja obilježja u interakciji tijekom procesa učenja. Pri tome, metakognitivno nadgledanje točnosti klasifikacije efikasno je neovisno o vrsti aktiviranog predznanja.

Ključne reči: sukladno predznanje, konfliktno predznanje, točnost klasifikacije, metakognitivno nadgledanje, integrativni pristup kategorijalnom učenju

Ovaj je rad nastao u okviru znanstvenih projekata Metacognition in Category Learning, Thinking and Comprehension (METCALTHIC, 4139), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

SIGURNOST U TOČNOST ODGOVORA KOD SILOGISTIČKOG ZAKLJUČIVANJA: PROVJERA MODELA SAMO-KONZISTENTNOSTI

Igor Bajšanski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
sibajsan@ffri.hr

Valnea Žauhar

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Maja Močibob

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Prema modelu samo-konzistentnosti sigurnost u točnost odgovora proizlazi iz samo-konzistentnosti, odnosno, globalnog slaganja između različitih informacija koje postaju dostupne prilikom odgovaranja. Pri tome, sigurnost u točnost odgovora korelirat će s konsenzualnošću odgovora, odnosno, frekvencijom odabira toga odgovora. Pozitivna korelacija između sigurnosti i

točnosti očekuje se samo kod zadataka kod kojih je konsenzualan odgovor točan. Iako se model u prvom redu odnosi na sigurnost kod dihotomnih zadataka općega znanja, primjenjiv je i u drugim domenama. U ovome radu ispitali smo pretpostavke modela samo-konzistentnosti kod zadataka silogističkog zaključivanja. U istraživanju je sudjelovalo 54 studenata psihologije, koji su rješavali 64 silogistička problema. Korišten je zadatak produkcije, kod kojega se izvodi zaključak koji slijedi iz para premisa. Nakon svakoga zadatka ispitanici su procjenjivali sigurnost u točnost odgovora. Ispitane su razlike u sigurnosti s obzirom na vrstu zadataka (konsenzualno točni, konsenzualno netočni i nekonsenzualni) i na točnost odgovora. Dobiven je značajan glavni efekt vrste zadatka ($F(2, 88) = 15.55, p < .01$) i značajna interakcija vrste zadatka i točnosti odgovora ($F(2, 88) = 27.98, p < .01$). U skladu s pretpostavkama modela, kod konsenzualno točnih zadataka viša je sigurnost kod točnih nego kod netočnih odgovora, dok je kod konsenzualno netočnih zadataka viša sigurnost kod netočnih nego kod točnih odgovora. Kod nekonsenzualnih zadataka nema razlika u sigurnosti između točnih i netočnih odgovora. U analizi po zadacima, izračunate su korelacije između točnosti, procjena sigurnosti i konsenzualnosti (postotka ispitanika koji produciraju najčešći odgovor). Dobivena je pozitivna korelacija između konsenzualnosti zadataka i prosječne sigurnosti ($r = .45, p < .01$). S druge strane, korelacija između prosječne točnosti i prosječne sigurnosti nije bila značajna ($r = .13$). Međutim, dobivena je pozitivna korelacija između točnosti i sigurnosti ($r = .71, p < .01$) kod zadataka kod kojih je konsenzualan odgovor točan i negativna korelacija između točnosti i sigurnosti ($r = -.53, p < .01$) kod zadataka kod kojih je konsenzualan odgovor netočan. Dobiveni rezultati snažno podupiru pretpostavke modela samo-konzistentnosti i ukazuju na njegovu primjenjivost na analizu procjena sigurnosti kod različitih zadataka i u različitim domenama.

Ključne riječi: model samo-konzistentnosti, silogističko zaključivanje, konsenzualnost, procjene sigurnosti, metakognicija

Ovaj je rad nastao u okviru znanstvenih projekata Metacognition in Category Learning, Thinking and Comprehension (*METCALTHIC*, 4139), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

SILOGISTIČKO RASUĐIVANJE KAO POTROŠAČ KOGNITIVNIH RESURSA

Mina Jevtović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
mina.jevtovic@yahoo.com

Sara Petrović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sandra Ilić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kaja Damjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Logičko zaključivanje se uobičajeno meri zadacima u kojima ispitanik treba da odgovori da li zaključak logički nužno sledi ili ne iz prikazanih premisa. Pored logičnosti, u ovim zadacima se varira i *uverljivost*, tj. da li je zaključak usklađen sa realnim iskustvom. Rasuđivanje na osnovu sadržaja, a ne na osnovu logičnosti, naziva se pristrasnost uverenja (eng. *belief bias*). Pitanje koje okupira pažnju istraživača je da li kognitivni resursi koje ispitanik troši u ovakvim zadacima ostavljaju posledice na rešavanje jednostavnih kognitivnih zadataka. Cilj izvedenog istraživanja bio je da se ispita veza između silogističkog zaključivanja i vremena reakcije (VR) u zadatku leksičke odluke (LO). Pretpostavka je bila da će se potrošnja kognitivnih resursa u silogističkim zadacima, izražena kroz VR i broj tačnih odgovora na silogizmima, odraziti na VR u zadatku LO. Ispitanici ($N = 85$) su prvo rešavali silogizam, a neposredno nakon usledio bi zadatak LO. Silogizmi su kontruisani ukrštanjem dimenzija *uverljivost* (uverljiv i neuverljiv) i *logičnost* (logičan i nelogičan), tako da je svakom ispitaniku zadato četiri silogizma. U zadatku LO, stimulusi su svrstani u četiri kategorije: *iste* reči koje su se javljale u silogizmima, semantički *povezane*, semantički *nepovezane* i *nereči*. Sve reči su bile imenice frekvenci srednjeg opsega. Od ukupno 340 zadatah silogizama, uspešno je rešeno 222 (65.3%). Postignuće na silogističkim zadacima je u skladu sa ranijim nalazima: najteži su logični neuverljivi, zatim nelogični uverljivi i neuverljivi, dok su najlakši logični uverljivi. Registrovan je prost efekat logičnosti ($F(1) = 29.701$, $p < .0001$). U zadatku LO, registrovani su efekti identitetskog i semantičkog primovanja, tj. iste reči se prepoznaju brže od povezanih ($F(1) = 73.753$, $p < .0001$), dok se nepovezane reči najsporije prepoznaju. Analiziran je i uticaj uverljivosti i logičnosti na VR u LO: registrovan je prost efekat uverljivosti ($F(1) = 10.849$, $p < .001$), pa se tako iste reči posle najlakših prepoznaju sporije u odnosu na iste reči nakon najtežih silogizama. Nalazi upućuju na zaključak da težina silogističkog zadatka utiče na VR u pratećem jednostavnijem kognitivnom zadatku (tzv. *top-down* uticaj). Ovaj uticaj je posredovan

uverljivošću sadržaja, tako što zanemarivanje sadržaja prilikom procene logičke strukture silogizma skraćuje VR na reči u zadatku LO, što je u skladu sa ranijim nalazima u kojima se izveštava o inhibiciji onih reči koje su činile sadržaj silogizma.

Ključne reči: pristrasnost uverenja, silogizam, zaključivanje, rasuđivanje, inhibicija

THE EFFECT OF BELIEVABILITY AND VALIDITY OF CATEGORICAL SYLLOGISMS ON METACOGNITIVE ASSESSMENTS

Ana Gržan

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
ana.grzan@yahoo.com

Pavle Valerjev

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

There are two types of processes involved in thinking Type 1 and Type 2 (also called System 1 and System 2 thinking). Type 1 process produces rapid, intuitive reactions and instantaneous decisions and is based on heuristics. Type 2 is slower and deliberative type of thinking, based in mental skills such as arithmetic or logic rules. Every Type 2 process requires mental effort and it interferes with other Type 2 processes when performed in the same time. Research of metacognitive assessments in reasoning tasks shows that there is an occasional discrepancy between the objective accuracy and the evaluated accuracy. The often proposed interpretation for this is that participants lack insight into Type 1 thought processes. Due to this, participants rely on indirect signs such as e.g. fluency when concluding. The aim was to estimate how metacognition depends on the believability and the validity of the syllogism, as well as on the accuracy and the fluency of the participants' response. Believability was defined by whether premise matches common sense, and validity was defined by logical rules. The metacognitive assessment was operationalized as judgement of confidence for given answer. Thirty participants were included in this experiment. The experiment had 2x2 design, with two levels of believability and conclusion validity. Syllogistic conclusions appeared on a screen and participant's task was to verify the conclusion. After this, participants had to indicate level of confidence in his/her answer on a 1-5 scale (from random guessing to complete confidence). The results showed the validity of a conclusion has a significant effect on both accuracy ($F(1, 29) = 14.344; p < 0.01$) and on response time ($F(1, 29) = 7.85; p$

< 0.01). Valid conclusions were verified more quickly and more accurately. Participants showed higher level of confidence for responses to valid conclusions ($F(1, 29) = 45.28; p < 0.01$). The influence of the believability was demonstrated only for accuracy, and not for the response time ($F(1, 29) = 7.31, p < 0.05$). The correlation between the response times and confidence judgments were significant only in certain situations such as in believable non-valid syllogisms ($r_s = -0.37; p < 0.05$) which in part confirms the starting hypothesis.

Keywords: metacognition, confidence judgments, deductive reasoning, categorical syllogisms

This work was supported by Grant 4139 from the Croatian Science Foundation.

ČAŠA PUNA INFORMACIJA

Sara Petrović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
sarapn94@gmail.com

Mina Jevtović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sandra Ilić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kaja Damjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Pristup „curenja informacija“ (eng. *information leakage*) pretpostavlja da opisi situacija u klasičnim zadacima koji pokazuju *efekat okvira atributa* nisu ekvivalentni u pogledu informacija koje daju ispitaniku, uprkos svojoj logičkoj ekvivalentnosti. Iz prikazanog okvira ispitanik izvodi pretpostavke o referentnoj tački sastavljača opisa i apsorbuje tu informaciju, relevantnu za svoju odluku. Dakle, on se rukovodi time *zašto* je odabran određeni okvir, a ne samim okvirom. Prema *hipotezi referentne tačke*, slušalac će, suočen sa opisom čaše kao polu-prazne, usvojiti implicitnu informaciju i zaključiti da je ona prethodno bila puna. U ovom istraživanju nastojali smo da izvršimo replikaciju istraživanja koje je ispitalo da li postoji uticaj instrukcije na ispitanikov odabir pune ili prazne čaše kao referentne tačke. Kontrola koju smo uveli u odnosu na prethodno istraživanje ticala se variranja položaja pune čaše u odnosu na ispitanika, tako da je ona u polovini slučajeva bila sa njegove desne, a u polovini slučajeva sa njegove leve strane. Cilj izvedenog istraživanja bio je ispitivanje efekta instrukcije (pravljenje polu-prazne ili polu-pune čaše) na

ispitanikov odabir pune ili prazne čaše kao referentne tačke. Ispred svih ispitanika ($N = 69$) su se nalazile dve čaše, od kojih je jedna bila puna, a druga prazna. Njihov zadatak bio je da naprave jednu polu-praznu ($N = 37$), odnosno polu-punu ($N = 32$) čašu i pomere je bilo gde sa strane. Cilj eksperimenta bio je zamaskiran početkom instrukcije: „Za početak, pre nego što eksperiment počne...“, kao i drugim zadacima, zadavanim posle ovog. Pomoćnik eksperimentatora beležio je da li je čaša koju je ispitanik pomerio bila inicijalno puna ili prazna. Na nivou celog uzorka, većina ispitanika (52.8%) je pomerila praznu čašu. Registrovan je efekat instrukcije, tj. ispitanici kojima je rečeno da naprave i pomere *polu-praznu* čašu su češće pomerili inicijalno punu čašu i obrnuto ($\chi^2(1) = 6.571, p < .010$). Nije registrovan efekat položaja pune čaše u odnosu na ispitanike ($\chi^2(1) = 0.113, p < .737$). Rezultati su u skladu sa pretpostavkama pristupa „curenja informacije“ i hipotezom referentne tačke. Ispitanici su usvajali implicitne informacije o referentnoj tački, za koju su birali punu čašu pri instrukciji sa polu-praznom čašom i obrnuto.

Ključne reči: information leakage, referentna tačka, instrukcija, višesmislenost

NAPORAN RAD SE ISPLATI – PUT, VREME I NAPOR NA PUTU DO CILJA U LAVIRINTU

Senka Kostić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini;
 Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu | schattenczv@gmail.com

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prilikom učenja lavirinta jedinka uz pomoć niza uspešnih i bezuspešnih pokušaja uči niz ispravnih odluka da bi na kraju uspešno stigla do cilja. Tumačenje načina na koji životinje, poput pacova i miševa, uče ispravan put u lavirintu dovelo je do izdvajanja dve dominantne grupe teorija: S-R (životinja u lavirintu uči niz pokreta) i kognitivne (životinja uči položaj cilja na osnovu tzv. kognitivne mape). Dosadašnja istraživanja su pokazala da pacovi preferiraju najkraći put kojim najbrže stižu do cilja, a obe grupe teorija su nastojale da objasne takav oblik ponašanja. Međutim, ranija istraživanja ne daju jednoznačan odgovor na pitanje koji faktor je presudan za izbor najkraće staze u lavirintu: dužina puta, vreme dolaska do cilja ili možda napor koji je neophodno uložiti. Eksperiment je sproveden u lavirintu sastavljenom od dva puta, na kojima su varirane sledeće odlike: dužina puta (korišćene su putanje dve dužine, 40cm i 60cm), vreme dolaska do cilja (vreme od trenutka kada je miš spušten u

lavirint do trenutka kada je došao do cilja, mereno u sekundama) i uloženi napor (izražen preko dva nivoa, naporniji put sa dve prepreke visine 8cm i manje naporan put bez prepreka). Kombinacijom pomenutih nivoa faktora formirane su četiri situacije na takav način da je u svakoj situaciji varirana samo jedna od tri pomenute odlike, a ostale dve bi bile jednake na dva puta. U eksperimentu je učestvovalo ukupno 40 miševa, raspoređenih u četiri ujednačene grupe, od kojih je svaka prolazila kroz jednu od četiri situacije. Mereno je prosečno vreme prolaska kroz lavirint i preferencija puta izražena brojem izbora određene staze u 10 ponovljenih pokušaja. Rezultati eksperimenta pokazuju da postoji statistički značajna razlika u pogledu prosečnih vrednosti preferencije jednog od puteva u lavirintu ($F(3) = 19.95, p < 0.01$) između testirane četiri grupe. Razlike su takve da u situacijama kada napor nije ujednačen miševi biraju put koji je manje naporan, dok ne postoji razlika u preferenciji puta u situacijama u kojima je napor ujednačen. Pored toga, ne postoji značajna razlika u pogledu prosečno izraženog vremena dolaska do cilja među grupama. Ovakvi nalazi sugeršu da je miševima, od tri ispitivana faktora (vreme, put i napor), prilikom odabira puta u lavirintu najbitniji faktor zapravo uloženi napor na putu do cilja. Pošto ni jedna od pomenutih grupa teorija, S-R i kognitivne, ne daje jasne predikcije u vezi sa naporom, ne možemo jasno reći u prilog koje od teorija idu ovako dobijeni nalazi.

Ključne reči: učenje lavirinta, napor, dužina puta, brzina, kognitivne mape

ANALIZA TAČNOSTI U MEMORIJSKIM ZADACIMA: POREĐENJE TRI STATISTIČKE TEHNIKE

Milica Popović Stijačić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
milica.p.stijacic@gmail.com

Dušica Filipović Đurđević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
 Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
 Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U ovom istraživanju poredili smo tri statističke analize nad binarno distribuiranim odgovorima (tačno/netačno), koji predstavljaju jednu od najčešćih mera u istraživanjima memorije. Nad ovim podacima se tradicionalno primenjuje ANOVA, čime se narušavaju neke od pretpostavki na kojima počivaju linearni modeli i tako smanjuje moć testa i povećava verovatnoća greške tipa 1. U ovom istraživanju smo demonstrirali primenu dve adekvatne analize za obradu binarnih varijabli: logističku regresiju (koja je metoda izbora

za obradu binarnih varijabli) i mešovite logit modele (koji je dopunjuju, jer dozvoljavaju uključivanje i ispitanika i stimulusa kao izvora varijacije u podacima). U ove dve analize se logit transformacijom odnosa šansi, binarno distribuirana zavisna varijabla dovodi u linearnu vezu sa prediktorima. Koristili smo podatke iz istraživanja uticaja broja čula kojima je moguće iskusiti neki pojam na uspešnost reprodukcije u paradigmi asocijativnog učenja. Dve grupe ispitanika su učestvovala u zadatku navođene ($N_1=47$) i slobodne reprodukcije ($N_2=44$), pri čemu su svi ispitanici učili listu od 33 para asocijativno povezanih imenica: 11 je referisalo na apstraktne pojmove, 11 na one koji se mogu iskusiti sa malo čula i 11 na pojmove koji se mogu iskusiti sa mnogo čula. U prvom delu istraživanja, sve tri analize dale su slične rezultate: zabeleženi su glavni efekti zadatka i broja čula. Tačnije su reprodukovane reči koje označavaju pojmove koji se mogu iskusiti čulima u odnosu na apstraktne reči, dok su ispitanici bili uspešniji u zadatku navođene reprodukcije. Međutim, ključni uvidi potiču iz drugog dela istraživanja u kojem se pomoću metode samouzorkovanja proveravala efikasnost svake analize. Samouzorkovali su se pojedinačni F statistici u ANOVI i z statistici u logističkoj regresiji i mešovitim modelima. Za određivanje pristrasnosti (razlika originalne ocene i srednje vrednosti ocena dobijenih samouzorkovanjem) i standardne greške koristilo se 2000 uzoraka, a za intervale poverenja 10000 uzoraka. ANOVA se pokazala kao nepouzdana metoda za obradu proporcija – ocene parametara imale su veliku pristrasnost (> 1), veliku standardnu grešku (> 2) i široke intervale poverenja. Ocene parametara logističke regresije i mešoviti logit modeli imale su nisku pristrasnost (~ 0) i standardnu grešku (~ 1) i uske intervale poverenja. Rezultati ovog istraživanja upućuju na primenu logističke regresije i mešoviti logit modela u analizi binarno distribuiranih podataka.

Ključne reči: analiza tačnih odgovora, memorijski zadaci, ANOVA, logistička regresija, mešoviti logit modeli, samouzorkovanje

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179033 i 179006 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije. Deo rezultata izlagan je na naučnom skupu Psihologija i društvo u Novom Sadu 2009. godine.

UTICAJ AFEKTIVNE POBUĐENOSTI NA PREMEŠTANJE U ZADATKU PROMENE KATEGORIJE SA EMOTIVNO OBOJENIM STIMULUSIMA

Jelisaveta Milovanović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
milovanovic.jelisaveta@gmail.com

Uroš Konstantinović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ana Stijović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jovana Lazarević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Danka Purić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prema Pesoinoj teoriji dualnih procesa pobuđujuća afektivna stimulacija pogoršava učinak u zadatku premeštanja ukoliko je irelevantna za sam zadatak, pri čemu je takav uticaj jači što je stimulacija više pobuđujuća. Nije istraženo na koji način afektivna pobuđenost utiče na učinak u zadatku premeštanja kada se prebacivanje pažnje sa jednog na drugi podzadatak obavlja na afektivnom materijalu, odnosno u situaciji kada se emotivna pobuđenost i egzekutivne funkcije istovremeno bore za resurse pažnje. Uzorak je činilo 48 studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu (73% žena). Za potrebe istraživanja konstruisan je zadatak promene kategorije u kome fotografije emotivno obojenih i neutralnih facijalnih ekspresija predstavljaju materijal na kome se pažnja premešta između dva podzadatka (procena boje ili svetline pozadine slike). Iz baze od 69 fotografija osnovnih emocija u pilot istraživanju je izabrano četiri fotografije, dve sa negativnim i dve sa neutralnim izrazima lica. Fotografije u okviru svake kategorije ujednačene su po merama pobuđenosti i po polu. Kada se zanemari afektivna valenca, u zadatku se dobija značajan efekat premeštanja ($t(47) = 6.284, p < .000$). ANOVA za ponovljena merenja ne pokazuje značajnu razliku između premeštanja na neutralnim i negativnim stimulusima ($F(1) = 1.805, p > .05$). Pošto se na osnovu vrednosti aritmetičkih sredina uočava trend da je trošak premeštanja za negativne stimulse ($M = 295\text{ms}$) veći od troška premeštanja za neutralne ($M = 210\text{ms}$), izvršene su dodatne analize. Pokazalo se da je premeštanje značajno sporije za negativne nego za neutralne stimulse za pokušaje sa muškim licem ($F(1) = 9.720, p < .01$), ali ne i za pokušaje sa ženskim licem ($F(1) = 1.207, p > .05$). Značajna razlika u očekivanom smeru se dobija i u slučaju instrukcije koja je podrazumevala da ispitanici odgovaraju da li je prikazana slika crno-bela ili u boji ($F(1) = 6.758, p < .05$), ali ne i za instrukciju koja se ticala svetline pozadine prikazane slike ($F(1) = 0.017, p > .05$). Može se zaključiti da je

negativna afektivna stimulacija, barem pod određenim uslovima, otežala izvršavanje zadatka premeštanja. Da bi se nedvosmisleno tvrdilo da iza ovog efekta stoji razlika u afektivnoj pobuđenosti, potrebna je i evidencija o uticaju pozitivne afektivne stimulacije na premeštanje. Rezultati dodatnih analiza ukazuju na potencijalna metodološka ograničenja u vidu neadekvatnosti instrukcije u zadatku procene svetline kao i upitnost afektivnog stanja koje su izazivali pokušaji sa ženskim licima.

Ključne reči: premeštanje, afektivni materijal, afektivna pobuđenost, facijalne ekspresije

THE EFFECT OF TRANSCRANIAL DIRECT CURRENT STIMULATION OVER PARIETAL CORTEX ON ASSOCIATIVE MEMORY

Marko Živanović

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
marko.zivanovic@f.bg.ac.rs

Jelena Vujičić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Jovana Bjekić

Institute for Medical Research, University of Belgrade

Saša R. Filipović

Institute for Medical Research, University of Belgrade

Memory enhancement is one of the most challenging issues in neurorehabilitation. Memory functions are affected by different neurological conditions as well as by normal aging. Recent data suggest that it may be possible to improve performance on some of the memory tests by physiological modulation of the activity within a neural loop which plays crucial role in formation and maintenance of the associative memory and which consists of the hippocampus and the lateral parietal cortex. The aim of the present study was to examine differential effects of facilitatory and inhibitory noninvasive neuromodulation by transcranial direct current stimulation (tDCS) on associative memory. Nineteen healthy right-handed participants (8 male, age 22 – 35) were enrolled in a cross-over placebo-controlled study. Following 20-minute of either anodal (facilitatory), cathodal (inhibitory) or sham (placebo) tDCS of 1.5mA over left lateral parietal cortex (P3 of 10-20 EEG system), in three separate sessions with 5-7 days inter-session intervals, participants completed a face-cued word recall task tapping associative memory. In addition, in each session participants completed a verbal fluency task, as a control task. Associative memory task consisted of two blocks: a) learning block, in which

random words were paired with unfamiliar faces, and b) recall block in which participants were asked to identify the target faces and recall the word previously presented together with each face. The repeated measures ANOVA showed significant main effect of stimulation type ($F(2, 36) = 3.71, p < .05, \eta^2 = .171$). Post-hoc tests revealed that participant performed better on the associative memory task after anodal than cathodal stimulation ($p < .05$), and the same trend was observed between anodal and sham stimulation. No differences were found between sham and cathodal stimulation. On the other hand, no effect of stimulation on verbal fluency task was observed. These results indicate that single session tDCS over parietal cortex has a potential to improve performance on tasks requiring associative memory engagement.

Keywords: tDCS, associative memory, parietal cortex, neuromodulation, verbal fluency

SHORT TERM MEMORY FOR AFFECTIVELY VALANCED WORDS: SOME PUZZLING RELATIONS OF POSITIVE AND NEGATIVE AFFECT WITH PERFORMANCE

Tara Radović

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade;
Serbia University of Osnabrueck, Germany | tradovic@uos.de

Dejan Lalović

Laboratory for Neurocognition and Applied Cognition, Faculty of Philosophy, University of
Belgrade

Aim of the present study was to examine relations between general emotional state, rumination and short-term remembering of emotionally valenced material. Depression, anxiety and stress as the negative emotions known to be related to short-term memory performance were assessed with Beck's DAS-21 inventory while the general emotional state, both positive and negative was assessed with Serbian adaptation of Positive and Negative Affect Schedule, PANAS-X. Scores derived from DAS-21 were: global score of depression, anxiety and stress. From PANAS-X scores of general positive affect (excited, enthusiastic, inspired, active, alert, interested, attentative, strong, proud, determined) and negative affect (nervous, jittery, affraid, distressed, scared, hostile, irritable, ashamed, guilty) were calculated. Rumination was assessed by Ruminative thought style (RTS). Three weeks after the assessment 136 healthy sophomore psychology students conducted short-term memory task of reproducing 10 word lists. Each list comprised 15 words, five of positive, five

of negative and five of neutral affective valence. Words were selected from Serbian Connotative dictionary and matched with respect to concreteness, length and frequency across three affective levels. Number of correctly reproduced words and number of errors (intrusions from list formerly presented, and generative errors, i.e. words not presented in any of lists) were registered. Analysis of sets of mood and rumination variables on one hand and from memory task performance measured correlations revealed global score on DAS-21 with number of positive valence reproduced words positive correlation ($r = 0.246$, $p < .01$). At the same time, PANAS-X general positive affect was positively correlated with number of perseverative errors of negative affective valence ($r = 0.213$, $p < .05$). Apparently puzzling finding that in healthy population people who score higher on depression, anxiety and stress have better short term memory for positive words, while those who score higher on general positive affect are more likely to reproduce negative words we are inclined to discuss in perspective of the homeostatic mood management system model (Forgas & Ciarrochi, 2002). This model describes how initially mood-congruent responses tend to be automatically corrected and reversed over time.

Keywords: short-term memory, emotional words, rumination, homeostatic mood management system

INHIBITORNA KONTROLA I BRZINA PREPOZNAVANJA RIJEČI KOD BILINGVALNIH GOVORNIKA

Tanja Gulan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
tanja.gulan@uniri.hr

Dražan Domijan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Prema hipotezi o kognitivnoj prednosti bilingvizma pretpostavlja se da će fluentniji bilingvalni govornici imati bolju izvršnu kontrolu od manje fluentnih govornika. S druge strane, postoji i hipoteza o leksičkom slabljenju u prvom jeziku (L1) kod fluentnijih bilingvalnih govornika. Prema ovoj hipotezi, fluentniji govornici su sporiji u prepoznavanju riječi u L1 od manje fluentnih zbog smanjenje frekvencije korištenja prvog jezika. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike u brzini prepoznavanja riječi u zadatku leksičke odluke s međujezičnim semantičkim prajmingom s obzirom na jezik ciljne riječi (hrvatski ili engleski) kod dvije skupine nebalansiranih bilingvalnih govornika različite razine znanja engleskog jezika (fluentni ili manje fluentni). Za

ispitivanje inhibitorne kontrole najčešće se koristi Stroopov zadatak, a za potrebe ovog istraživanja korišten je dvojezični Stroopov zadatak. Kao mjera brzine prepoznavanja riječi korišteno je vrijeme reakcije iz zadatka leksičke odluke. Pored toga, željeli smo ispitati postoji li povezanosti veličine Stroopovog efekta i brzine prepoznavanja riječi. U istraživanju su sudjelovala 84 studenta psihologije i anglistike Sveučilišta u Rijeci i Zadru. Na temelju rezultata na testu engleskog jezika ispitanici su podijeljeni u dvije skupine, fluentne i manje fluentne. U zadatku leksičke odluke utvrđen je glavni efekt skupine ispitanika ($F(1, 83) = 7.37, p < .001$), gdje su fluentniji govornici bili brži u zadatku leksičke odluke. Ovaj nalaz u suprotnosti je s hipotezom o leksičkom slabljenju u L1 kod fluentnijih bilingvalnih govornika. Također, utvrđen je i glavni efekt povezanosti prajma i ciljne riječi ($F(1, 83) = 28.91, p < .001$), pri čemu je utvrđeno da do semantičkog prajminga dolazi u oba jezika kod obje skupine ispitanika. Analizom veličine semantičkog prajminga nije utvrđena značajna razlika s obzirom na ciljni jezik ($F(1, 83) = .03, p = .85$) te nije utvrđen efekt skupine ispitanika ($F(1, 83) = .83, p = .36$). Nije dobivena značajna korelacija između mjere inhibitorne kontrole i mjera brzine prepoznavanja riječi. Na osnovu dobivenih rezultata možemo zaključiti da veća fluentnost kod bilingvalnih govornika djeluje facilitirajuće na brzinu prepoznavanja riječi, ali fluentnost nije povezana s korištenim mjerama inhibitorne kontrole.

Ključne reči: bilingvizam, semantički prajming, izvršna kontrola kod bilingvalnih govornika

Ovaj rad je nastao u okviru znanstvenih projekata Metacognition in Category Learning, Thinking and Comprehension (METCALTHIC, 4139), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

UTICAJ UVERLJIVOSTI NA PRISTRASNOST POTVRĐIVANJA

Sandra Ilić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu |
ilicsandra87@gmail.com

Mina Jevtović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sara Petrović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kaja Damjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U istraživanjima pristrasnosti preferencije pozitivnih indikatora uobičajeno se koristi Vejsonov zadatak sa četiri karte i to u apstraktnoj i u konkretnoj verziji – kada je zadatak prilagođen realnim situacijama iz iskustva. Ispitanici uspešnije rešavaju konkretnu verziju zadatka, zbog čega se pretpostavlja da uverljivost i bliskost sadržaja zadatka doprinosi lakšoj kognitivnoj obradi. Sa druge strane, a u svetlu kognitivne refleksije, postavlja se pitanje statusa sadržaja zadatka, budući da je ponekad potrebno inhibirati intuitivni i spontani pogrešni odgovor (sistem 1), u korist promišljenog i namernog ispravnog odgovora (sistem 2). Cilj izvedenog istraživanja bio je utvrđivanje uticaja uverljivosti (a ne konkretnosti) sadržaja zadatka na ispravnost zaključivanja prilikom rešavanja Vejsonovog zadatka (VZ), kao i da se ispita veza između uspešnosti u rešavanju VZ i kognitivne refleksije, merene Frederikovim testom kognitivne refleksije (CRT). Ispitanici ($N = 68$) su prvo rešavali Vejsonov zadatak sa četiri karte, a potom su u papir-olovka formatu radili CRT. Faktor sadržaj Vejsonovog zadatka je imao dva nivoa: uverljiv i neuverljiv, po kom su ispitanici podeljeni u dve grupe. U uverljivoj varijanti zadatka, pravilo koje je trebalo ispitati je bilo usklađeno sa iskustvom i opštim normama („ako čovek putuje autobusom, onda ima autobusku kartu“). U drugoj, neuverljivoj varijanti zadatka pravilo je bilo neuverljivo („ako čovek ima autobusku kartu, onda pije sok“). Od ukupnog broja, 27,9% ispitanika uspeo je da reši VZ, pri čemu je u „uverljivoj“ grupi 28,95% uspešno rešilo zadatak, a u „neuverljivoj“ grupi 26,67% ispitanika. Razlika između ove dve grupe nije statistički značajna ($\chi^2(1) = 0.43$, $p = 0.835$), tj. efekat uverljivosti nije registrovan. Veza između uspešnosti u VZ i postignuća na CRT takođe nije registrovana ($p_s > 0.704$). Rezultati pokazuju da pristrasnost potvrđivanja pozitivnog indikatora ne zavisi od uverljivosti situacije opisane u Vejsonovom zadatku. Drugim rečima, nalazi upućuju na zaključak da je kognitivna obrada ista i kada se obrađuje uverljiv sadržaj i kada se obrađuje onaj koji nije u skladu sa iskustvom. Ispitanicima uverljivost sadržaja ne pomaže da uspešnije rešavaju Vejsonov zadatak. U celosti posmatrano, manje od trećine ispitanika je uspešno rešilo ovakvu konkretnu (i lakšu u odnosu na

apstraktnu) verziju zadatka. Mogući razlozi za registrovani rezultat leže i u konstrukciji stimulusa, budući da uverljivost (ili smislenost) pravila nije ispitivana na više od dva, relativno bliska, nivoa.

Ključne reči: pristrasnost potvrđivanja, Vejsonov zadatak, CRT, uverljivost

READING LITERARY TEXTS: TRACKING EYE MOVEMENTS IN PROSE AND POETRY READING

Filip Nenadić

Laboratory for experimental psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad;
Center for behavioral genetics, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
fnenadic@gmail.com

Petar Milin

Laboratory for experimental psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad;
Eberhard Karls Universität Tübingen

Benjamin V. Tucker

Alberta Phonetics Laboratory, Department of Linguistics, Faculty of Arts, University of
Alberta

One mean of categorizing the reading process is by distinguishing between genres, i.e. by claiming that reading is genre-specific. Studies measuring reading times and surface recall indeed show differences in reading short stories in comparison to newspaper articles, and encyclopedic items in comparison to poems. However, texts of the same genre can differ as well: literary sub-genres are numerous and vary greatly, especially concerning literary prose and poetry. Our goal was to test whether such sub-genre differences can modulate the reading process. We tracked eye movements during literary prose and poetry reading, continuing research in Serbian language that showed a small impact of graphical text layout on mean fixation duration and pupil dilation. The sample consisted of 37 native speakers of English (70% female), students at the University of Alberta, most of them studying at the Department of Linguistics. Graphical text layout was the single manipulated factor with four levels: text in verse with one stanza, text in verse with two or more stanzas, left-aligned and double-aligned prose text. Twenty stimuli were written by seven active writers. They were instructed to write novel short texts that they deem “equally adequate” in all four forms, keeping all other text characteristics identical (e.g. words, punctuation; note that rhyme and meter were not present). Following this procedure, a total of eighty stimuli (20 times 4) were constructed and arranged into four experimental lists. Each list contained five texts in each form with each text appearing once per list. Participants were asked to read the texts out

loud the way they would if a teacher were to ask them to read for the rest of the class. The focus of our analyses was mean fixation duration and mean pupil size. Results of mixed effects models show no differences in mean fixation duration for different graphical layouts, unlike what had been observed in the Serbian study. Even more surprisingly, pupil size differences were noted, but in the opposite direction than in the Serbian study, here smaller during poetry reading ($\beta = -6.83$, $SE = 2.38$, $t = -2.86$, $p < .05$). These results indicate that during oral reading certain eye movement characteristics do not differ or are inconsistent when comparing literary prose to poetry. Future studies might test whether an effect can be found if the given reading instruction would demand expressive and careful reading and if expert readers were employed.

Keywords: genre, literary reading, prose, poetry, eye movements

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179033 and 179006.

POVEZANOST VREMENA REAKCIJE I FREKVENCIJE REČI U ZAVISNOSTI OD FUNKCIONALNOG STILA

Teodora Matic

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
teodoramtc@gmail.com

Aleksandar Kostić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Frekvencije reči izvedene iz različitih uzoraka teksta razlikuju se po svojoj prediktivnoj moći kada su u pitanju vreme reakcije u zadatku leksičke odluke. Međutim, nijedno nama poznato istraživanje se do sada nije pozabavilo prediktivnom validnošću različitih funkcionalnih stilova pisanog jezika. Zbog toga je u našem istraživanju ispitana povezanost između frekvencija imenica, glagola i prideva izvedenih iz tri funkcionalna stila (dnevne štampe, poetskih i prozних tekstova) i vremena reakcije u zadatku leksičke odluke kada su one prikazane u bloku i randomizovano. Cilj je bio da se utvrdi koji funkcionalni stil i način prikaza stimulusa su najpogodniji za maksimizovanje korelacija frekvencija i vremena reakcije u zadatku leksičke odluke, kada su u pitanju različite vrste reči. Frekvencije imenica, glagola i prideva izvedene su iz *Frekvencijskog rečnika savremenog srpskog jezika* i *Korpusa srpskog jezika*. Izvedena su četiri eksperimenta u kojima je korišćen zadatak leksičke odluke. U

prva tri eksperimenta u bloku je prikazano po 40 imenica i pseudoimenica (u prvom eksperimentu), 40 prideva i pseudoprideva (u drugom eksperimentu) i 40 glagola i pseudoglagola (u trećem eksperimentu). U četvrtom eksperimentu prikazane su sve tri vrste reči randomizovano (120 reči i 120 pseudoreči korišćenih u prva tri eksperimenta). U linearnoj regresiji frekvencija transformisana dualnim logaritmom kontrastirana je sa inverzom vremena reakcije kao zavisnom varijablom. Ispitana su i tri segmenta frekvencijskog spektra (gornjih 50%, donjih 50% i srednjih 50%). Dobijeni nalazi pokazuju da je procenat objašnjenog variranja vremena reakcije dosledno veći kada su stimulusi prikazivani randomizovano nego kada su prikazani u bloku, kao i za reči sa višom frekvencijom. Najveća proporcija objašnjene varijanse dobijena je na uzorku dnevne štampe (u proseku, dobijeni koeficijenti determinacije se kreću oko 0,3), nešto niža na uzorku literane proze, dok je najniža dobijena za uzorak poetskih tekstova. Dosledno najniža proporcija objašnjenog variranja dobijena je za prideve, dok između imenica i glagola nije dobijena uočljiva razlika. Dobijeni nalazi moraju se uzeti sa oprezom jer su dobijene brojne interakcije koje ukazuju na to da proporcija objašnjene varijanse nejednako varira u zavisnosti od svih ispitanih činilaca.

Ključne reči: frekvencija reči, funkcionalni stil, vrste reči, zadatak leksičke odluke

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

INTERCULTURAL COMPETENCE FOR TEACHING ROMA STUDENTS:
FIRST RESULTS ABOUT CONSTRUCTION AND PSYCHOMETRIC
PROPERTIES OF SCALE FOR ASSESSING SELF-REGULATION
DIMENSION

Danijela S. Petrović

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
dspetrov@f.bg.ac.rs

Bruno Leutwyler

University of Teacher Education Zug

Milica Erić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Blagica Zlatković

Teachers' Faculty in Vranje, University of Niš

Tijana Jokić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

As central actors in education, teachers are required to deal appropriately and productively with cultural diversity in the classroom. In order to contribute to inclusion of Roma children as the most vulnerable and unsupported within the education system, the project “Serbian Education for Roma Inclusion: Understanding and assessing teachers’ intercultural sensitivity in Serbia” has attempted to incorporate teaching-specific facets found in the theoretical model of teachers’ professional competence (Baumert & Kunter, 2013) into the general understanding of intercultural competence that involves cognitive, emotional, motivational and behavioral dimensions (Deardorff, 2009; Perry & Southwell, 2011). This paper deals with the self-regulation dimension of the teachers’ competence model. The aim of the paper is to outline the process of construction and psychometric evaluation of the self regulation aspect of teachers’ intercultural competence in teaching Roma children. Three facets of self regulation – flexibility, emotional self monitoring and tolerance of ambiguity, were operationalized for an assessment by questionnaire, both through adapting items from existing scales and through the development of new items. The instrument was distributed to 204 students of teacher education faculty in Vranje (175 female and 29 male). After removing items which diminished the reliability of the subscales, items with low item-total correlation and items that had low loadings on factors extracted in the factor analysis, a total of 23 items remained in the final instrument: the flexibility subscale was represented with seven items ($\alpha = .882$), the emotional self monitoring scale was represented with eight items ($\alpha = .881$), while the tolerance of ambiguity scale was represented with eight items ($\alpha = .908$). In factor analysis (extraction method: Principal Axis Factoring, rotation method: Promax with Kaiser

Normalisation), three factors are extracted which explain 53.9% of variance in total. All items have loadings on factors that they belong to conceptually. In conclusion, a brief but highly reliable instrument was developed for assessment of teachers' competency to adjust behavior in new and unknown situations with Roma students, to cope with emotional discomfort in intercultural encounters and to wait for clarification in ambiguous situations that involve Roma students.

Keywords: intercultural competence, self-regulation, assessment, scale, Roma students

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179018 and III47020; and SCOPES (Scientific Co-Operation between Eastern Europe and Switzerland – grant number IZ73O_152481/1).

FACILITATORI INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA NA NIVOU ŠKOLE

Dragica Pavlović Babić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dragica.pavlovic.babic@gmail.com

Nataša Simić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Eben Friedman

Nezavisni istraživač, Makedonija

Inkluzivno obrazovanje (IO) je definisano kao prioritetna oblast obrazovanja u Srbiji, a od 2009. godine – kao zakonska obaveza za formalni obrazovni sistem. Jedan od prvih koraka u efektivnoj implementaciji IO je utvrđivanje facilitatora IO koji deluju na različitim nivoima implementacije: na nacionalnom, na nivou lokalne samouprave i na nivou škole. Cilj ovog rada je bio da se utvrde faktori koji doprinose uspešnoj implementaciji IO na nivou škole. Posebno smo obratili pažnju na efekte zakonski propisanih mera – primene individualnih obrazovnih planova (IOP) i angažovanja školskih timova za inkluzivno obrazovanje, pedagoških asistenata (PA) i interresornih komisija (IRK). Primenjen je metod studije slučaja, pri čemu su odabrane četiri osnovne škole iz različitih krajeva Srbije i jedna specijalna škola koja služi kao resurs centar, a koje imaju iskustvo uspešne implementacije različitih aspekata IO. Obavljeni su polustrukturirani interviui i fokus grupni razgovori sa predstavnicima lokalnih samouprava, školskih uprava, zaposlenima u školi, učenicima i roditeljima učenika, vršene su opservacije časova i vannastavnih aktivnosti i analizirana su dokumenta

lokalnih samouprava i škola. Uzorak je činilo devedeset osoba. Podaci su interpretirani metodom konstruktivističke utemeljene teorije. Utvrđene su dve šire kategorije facilitatora nazvane Inkluzivne prakse i Inkluzivna kultura. Unutar prve kategorije ustanovljeno je pet tema koje ukazuju na konkretne aktivnosti i odnose u školi i lokalnoj zajednici: Individualizacija i korišćenje IOP-a, Saradnja nastavnika i školskih stručnih saradnika, Saradnja sa specijalistima iz škole ili drugih ustanova, Saradnja sa roditeljima i Saradnja sa lokalnom zajednicom. Kategorija Inkluzivna kultura obuhvata pet podkategorija koje reflektuju uverenja, vrednosti i implicitne norme škole: Spremnost za celoživotno učenje, Proaktivni stav, Osećaj za timski rad, Zrele lične filozofije razvoja i učenja i Prihvatanje različitosti. Zaključeno je da su se ispitane škole razvile u profesionalne zajednice koje uče, te da svojim praksama i vrednostima obebeđuju redovnije pohađanje časova, bolja postignuća i bolju socijalizaciju učenika sa potrebom za dodatnom podrškom, podsticanje empatije i tolerancije kod svih učenika, unapređivanje kompetencija zaposlenih i roditelja učenika sa potrebom za dodatnom podrškom. Definisane su preporuke za unapređenje prakse i politika radi obebeđivanja uspešne implementacije IO u svim školama u Srbiji.

Rad je nastao kao rezultat projekta „Monitoring i evaluacija inkluzivnog obrazovanja“, podržanog od strane Svetske Banke kroz Okvir investicija za Zapadni Balkan (WBIF) i projekta broj 179018, podržanog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, facilitatori, inkluzivne prakse, inkluzivna kultura, profesionalne zajednice koje uče

ANALIZA IZVORA NEPRAVEDNOSTI U OBRAZOVNOM SISTEMU SRBIJE

Ana Pešikan

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
apesikan@gmail.com

Ivan Ivić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Povod za nastanak ovog istraživanja jeste poziv koji smo dobili od međunarodnog časopisa da za njihov specijalni broj povodom 50 godina od Kolemanovog izveštaja napravimo rad. Istraživanje Kolemana i saradnika izazvalo je burne polemike i istraživanja o doprinosu obrazovanja razvoju

pojedince u odnosu na njegov socio-kulturni milje i pravednosti obrazovanja. Od 90-tih godina 20. veka pravednost obrazovanja je u fokusu istraživača. Od obrazovanja se očekuje da igra značajnu ulogu u borbi protiv socijalne isključenosti, da bude sredstvo za povećanje socijalne kohezije i smanjivanje siromaštva. Svakom građaninu treba da je dostupno kvalitetno obrazovanje, jer ukoliko obrazovanje nije pravedno, učenici, budući građani mogu biti uskraćeni za brojne mogućnosti izbora i tako propustiti priliku da razviju svoje pune potencijale i da u punoj mjeri učestvuju u životu zajednice, što je dvostruki gubitak, i za njih i za privredu države, zbog gubitka ljudskog kapitala i opterećenja socijalnim davanjima. Predmet ovog istraživanja je analiza izvora nepravednosti obrazovanja u RS. Korišćena je metoda analiza dokumenata. U analizi su detektovana mesta (na svim obrazovnim nivoima) koja predstavljaju (ili mogu biti) sistemski izvor nepravednosti, a to su: kriterijum za upis u predškolske institucije i njihova geografska distribucija; racionalizacija mreže škola; nedostatak mehanizama podrške za učenike i studente iz defavorizovanih grupa; kumuliranje prednosti i povlastica učenika iz povlašćenih grupa; učenička takmičenja i nagrade; i slaba saradnja škole i porodice. Pored ovih, dodatni izvor nepravednosti predstavlja primena mera koje su namenski uvedene da obrazovni sistem učine fer i inkluzivnim: realizacija Pripremnog predškolskog programa (obaveznog za sve učenike uzrasta 5,5-6 godina godinu dana pred školu); uvođenje inkluzije, pozitivne diskriminacije romskih učenika i studenata i kompenzatorne mere za odbrazovanje odraslih. Na osnovu rezultata analize možemo reći da uprkos tome što je pravednost uzidana u Ustav i obrazovne zakone i uprkos namenskim merama, u Srbiji postoje značajni dispariteti u pravednosti obrazovanja zavisno od socio-kulturnog i ekonomskog statusa porodice učenika. Očito je da posvećenost postizanju pravednosti obrazovanja treba da bude jedan od hitnih prioriteta u Srbiji, posebno imajući u vidu dramatičan demografski pad i sistematski gubitak ljudskog potencijala u zemlji.

Ključne reči: pravednost, izvori nepravednosti, obrazovni sistem, Srbija

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

DRUŽENJE SA VRŠNJACIMA: KVALITATIVNA ANALIZA VREMENSKOG DNEVNIKA SREDNJOŠKOLACA

Jelena Pešić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
pesicjelena011@gmail.com

Marina Videnović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dijana Plut

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Aktivnosti koje mladi provode u neposrednoj interakciji, tj. druženju sa vršnjacima, van škole ili kuće, obično se smatraju razvojno neproduktivnim načinom korišćenja vremena, koje stvara prilike za uključivanje u različite vrste rizičnih ponašanja. Cilj ovog istraživanja bio je da ispitamo kako sami srednjoškolci doživljavaju pomenute aktivnosti. Podaci su prikupljeni metodom 24-časovnog vremenskog dnevnika: uz navedene aktivnosti, ispitanici su mogli da opišu i svoj doživljaj tih aktivnosti. Obrađeni su metodom kvalitativne analize sadržaja. Jedinica analize bili su pojedinačni komentari sadržani u spontanim opisima ispitanika, koji su razvrstavani u četiri kategorije, izvedene iz Teorije optimalnog iskustva i Votermanovog modela razvoja identiteta: mentalna i fizička zahtevnost aktivnosti, motivaciona vrednost, doživljaj lične uključenosti, i percepcija ciljeva/značaja aktivnosti. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 učenika srednjih škola, strukturisanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Analiza je potvrdila nalaze postojećih istraživanja, prema kojima je upravo druženje aktivnost u kojoj mladi najviše uživaju: 70,1% komentara (od čega 61% pozitivnih) odnosi se na motivacionu vrednost druženja. U najbrojnijoj potkategoriji komentara (48,5%), druženje se opisuje kao izvor zadovoljstva i uživanja, a od konkretnih aktivnosti najčešće se navodi uživanje u razgovoru (17,9%). Isti je i procenat odgovora za aktivnosti iz zone rizika: uživanje u alkoholu, kockanju i „vozikanju“. Mada se na fizičku/mentalnu zahtevnost odnosi prilično mali broj komentara (2,2%), u 27,7% njih mladi izveštavaju o visokom stepenu lične uključenosti, kako na emocionalnom tako i na kognitivnom planu. Najčešće se radi o razmeni i zajedničkom prorađivanju iskustava u vezi sa ljubavnom problematikom, školom i prijateljstvom. Očekivano, nisu zastupljeni odgovori u kojima se eksplicitno komentarišu ciljevi druženja, ali prethodno razmatrani komentari donekle ukazuju i na to u čemu mladi vide značaj ovih aktivnosti. Rezultati načelno potvrđuju da se druženje može okarakterisati kao pretežno pasivna i nestrukturisana dokolica, koja jeste izvor uživanja, ali ne donosi razvojne dobiti koje mladi imaju od aktivnog i strukturisanog slobodnog

vremena. S druge strane, podržavaju i gledište po kojem druženje, tačnije razgovor, predstavlja neku vrstu simboličke zamene za dečiju igru, sa sličnim razvojnim dobitima.

Ključne reči: mladi, slobodno vreme, druženje, vremenski dnevnik

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

INFORMISANOST UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA O PRITISKU VRŠNJAKA

Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
popovb@eunet.rs

Marija Nešić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Lidija Bukvić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Dušan Pavlović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Pritisak vršnjaka se, u savremenoj nauci, prepoznaje kao jedan od najčešćih povoda za uključivanje mladih u različita rizična ponašanja, posebno tokom perioda adolescencije, kada uticaji vršnjačke grupe dobijaju primat u odnosu na porodicu. U cilju ispitivanja nivoa znanja i obaveštenosti učenika o oblicima i tehnikama pritiska vršnjaka, razlozima zbog kojih mlade osobe podležu pritisku vršnjačke grupe i načinima na koji se tom pritisku odupiru, realizovano je kvalitativno istraživanje, primenom metode fokus-grupnih diskusija, na prigodnom uzorku od 204 učenika starijih razreda iz deset beogradskih osnovnih škola koje su, tokom školske 2014/15. godine, učestvovala u projektu *Program prevencije problema u ponašanju učenika*. U svakoj školi održane su po dve rodno homogene fokus grupe koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Sadržaj diskusija je beležen audio-snimanjem i zatim transkribovan, a učenički odgovori su kategorisani prema temama posebno kreiranog vodiča za fokus-grupne diskusije. Istraživački nalazi analize kvalitativnih izjava ukazuju da učenici primarno prepoznaju ponašanja negativnog pritiska vršnjaka, dok primere pozitivnog uticaja navode tek nakon podsticanja. Od tehnika vršnjačkog pritiska prepoznaju isključivo tehnike izgovorenog pritiska, i to pre svega ucenjivanje kroz pretnje fizičkim (u svim grupama) i relacionim nasiljem (14 grupa), kao i prijavljivanje odrasloj osobi

(13 grupa). U nešto manjoj meri prepoznaju ubeđivanje kao način vršenja pritiska (10 grupa), a samo jedna grupa devojčica navodi i moljenje kao tehniku. Razloge prihvatanja pritiska vršnjaka vide u potrebi za pripadanjem i dokazivanjem vršnjačkoj grupi (sve grupe), ali i strahu od nasilja (14 grupa), neželjenih posledica (9 grupa) ili kažnjavanja (9 grupa). Kao moguće načine pružanja otpora vršnjačkom pritisku navode suprotstavljanje zahtevu izričitim odbijanjem (sve grupe), prijavljivanjem odraslima (16 grupa) i izbegavanjem (18 grupa), dok dečaci ističu i nasilje (13 grupa) kao odgovor na pritisak vršnjaka. Na osnovu nalaza može se zaključiti da učenici prepoznaju značajan broj pojava oblika izgovorenog pritiska vršnjaka, ali im je neophodno ukazati na tehnike vršenja neizgovorenog pritiska koje uopšte ne prepoznaju. Sa aspekta praktičnih preventivnih implikacija značajnim se izdvaja kreiranje preventivnih aktivnosti u školskom okruženju koje za cilj imaju širenje repertoara učeničkih odgovora na vršnjački pritisak.

Ključne reči: pritisak vršnjaka, prevencija problema u ponašanju, učenici, osnovna škola

KAKO SREDNJOŠKOLCI VIDE ODNOS SA RODITELJIMA: KVALITATIVNA ANALIZA VREMENSKOG DNEVNIKA

Jelena Pešić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
pesicjelena011@gmail.com

Dijana Plut

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jedan od neočekivanih nalaza studije o svakodnevici srednjoškolaca u Srbiji jeste taj da većina njih procenjuje odnos sa roditeljima kao zadovoljavajući i bez izraženijih konflikata. Želeći da proverimo da li ovaj nalaz potvrđuju i podaci dobijeni pomoću vremenskog dnevnika srednjoškolaca, analizirali smo na koji način oni doživljavaju svakodnevne aktivnosti u koje su uključeni zajedno sa roditeljima. Podaci su prikupljeni metodom 24-časovnog vremenskog dnevnika: uz navedene aktivnosti, ispitanici su mogli da opišu i svoj doživljaj tih aktivnosti. Obradjeni su metodom kvalitativne analize sadržaja. Jedinica analize bili su pojedinačni komentari sadržani u spontanim opisima ispitanika, koji su razvrstavani u induktivno formirane kategorije. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 učenika srednjih škola, strukturisanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Analiza pokazuje da je od ukupnog broja komentara ($N = 192$) većina pozitivno konotirana (79,7%).

Mladi su najviše komentarisali korisnost i poučnost razgovora sa roditeljima (19,3%), kao i važnost zajedništva u porodici (18,8%). Nešto manji broj komentara odnosi se na razmenu pozitivnih emocija i opuštanje (15,1%), osećanje obaveze da pomognu roditeljima u kućnim poslovima i privređivanju (13,5%), te na zahvalnost roditeljima za staranje o njihovim potrebama (11,5%). Od negativnih komentara, najzastupljenije kategorije su konflikti i svađe (7,3%), dosađivanje u društvu roditelja (6,3%), kao i kontrola od strane roditelja i ograničavanje autonomije (5,7%). Rezultati potvrđuju da srednjoškolci odnos sa roditeljima percipiraju pretežno u pozitivnom svetlu, kao harmoničan i nekonfliktnan. Mada se u ovom razvojnom dobu fokus pomera sa roditelja na vršnjake, roditelji ostaju jedan od bazičnih oslonaca u svakodnevnom životu mladih, ne samo u smislu staranja o njima, već i u zadovoljavanju psiholoških potreba.

Ključne reči: mladi, roditelji, porodica, vremenski dnevnik

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

ISPITIVANJE RAZUMEVANJA DELOVANJA SILE POTISKA U NEUOBICAJENIM SITUACIJAMA: ULOGA NASTAVNOG METODA, OPŠTEG ZNANJA FIZIKE I NIVOVA KOGNITIVNOG RAZVOJA

Jelena Radovanović

Osnovna škola „Slobodan Sekulić“, Užice
lena.radovanovic@gmail.com

Ivana Stepanović Ilić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Josip Sliško

Facultad de Ciencias Fisico Matemáticas Benemérita Universidad Autónoma de Puebla,
 Puebla, México

Istraživanja pokazuju da je razumevanje delovanja sile potiska i fenomena plivanja i tonjenja veoma zahtevan zadatak u nastavi fizike. Usvajanje ovih naučnih koncepata zahteva shvatanje pojma gustine koja predstavlja odnos dve fizičke veličine (mase i zapremine), kao i poznavanje odnosa gustina tela i tečnosti. Potrebno je razumeti i odnos sila gravitacije i potiska koje deluju na telo. U ovom istraživanju učestvovalo je 153 učenika sedmog razreda, podeljenih u dve grupe. Učenici kontrolne grupe sticali su znanja kroz predavačku nastavu, dok su učenici eksperimentalne grupe bili izloženi metodama aktivne nastave i učenja. Zadaci za testiranje razumevanja delovanja

sile potiska zahtevali su od učenika objašnjenje snimka neobičnog ponašanja dva tela (balona i „čamca“ od aluminijumske folije) u gasu čija je gustina veća od gustine vazduha usled čega pomenuta tela lebde. Ova situacija na prvi pogled deluje gotovo nestvarno. Objašnjenja učenika zavise od kvaliteta stečenih znanja o sili potiska i veština primene znanja u nepoznatim situacijama. Imajući u vidu da shvatanje ovih kompleksnih pojmova i njihovih relacija zahteva apstraktno mišljenje koje odgovara Pijažeovom stadijumu formalnih operacija, ispitivana je i povezanost postignuća učenika na ovim zadacima sa razvijenošću formalno-operacionog mišljenja. U tu svrhu upotrebljen je Bondov test logičkih operacija (BLOT). Uloga šireg znanja ispitivana je posredno preko ocene iz fizike i uspeha sa polugodišta. Regresiona analiza na zadatku o balonu pokazuje da je samo nastavni metod značajan prediktor tumačenja neobičnog ponašanja tela u gasu čija je gustina veća od gustine vazduha, dok ocena iz fizike, školski uspeh i nivo kognitivnog razvoja nisu ($R^2 = 0.46$, $F(123, 4) = 26.453$, $p = 0.00$). Kod tumačenja ponašanja „čamca“ pored nastavnog metoda koji je najznačajniji prediktor, značajan je i uspeh na polugodištu ($R^2 = 0.41$, $F(123, 4) = 21.151$, $p = 0.00$). Učenici eksperimentalne grupe daju značajno bolja objašnjenja na oba zadatka. Dobijene su i umerene pojedinačne korelacije uspeha učenika na ovim zadacima sa testom formalnih operacija, školskim uspehom i ocenom iz fizike. Dobijeni nalazi nedvosmisleno ukazuju na važnost primene aktivnih metoda nastave i učenja pri sticanju znanja o kompleksnim naučnim pojmovima kao što je delovanje sile potiska. Sa druge strane, predavačka nastava i utvrđivanje zadataka kroz klasične, računске zadatke ne omogućava adekvatnu primenu znanja u novim situacijama.

Ključne reči: naučna koncepcija sile potiska, nastavni metod, znanje iz fizike, formalno-operacionalno mišljenje

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

ČITALAČKI RESURSI KAO MODERATORI UTICAJA SOCIO-EKONOMSKOG STATUSA NA POSTIGNUĆA NA ČITALAČKOJ PISMENOSTI

Vitomir Jovanović

Centar za obrazovne politike
vjovanovic@cep.edu.rs

Socio-ekonomski status učenika (SES) objašnjava između 10% i 15% varijanse postignuća na PISA čitalačkoj pismenosti, pa je važno postaviti pitanje da li postoje i koji su moderatori njegovog uticaja na postignuća kako bi se detaljnije razumeo mehanizam njegovog delovanja. Pored obilja nalaza koji objašnjavaju uticaj SES-a na različite životne ishode, uključujući i postignuća na različitim testovima a koji govore o važnosti i načinima vaspitavanja i ophođenja roditelja prema deci u porodicama sa nižim i višim SES-om, razlikama u jezičkim kodovima, razlici u obimu vokabulara, važno je videti koliko se uticaj SES-a na postignuća na čitalačkoj pismenosti može objasniti nemogućnošću ili smanjenom mogućnošću korišćenja čitalačkih resursa koji podrazumevaju čitalačke navike i materijalne čitalačke resurse. Kako bi se ovo proverilo, korišćene su strukturalne jednačine na bazi PISA podataka iz 2009. godine na uzorku od 446 učenika. Rad je zasnovan na hipotezi da je uticaj SES učenika na obrazovna postignuća posredovan preko (1) smanjene sklonosti prema čitanju i usled toga (2) smanjenog korišćenja metakognitivnih strategija pri čitanju zajedno sa smanjenom dostupnošću različitih resursa za čitanje kao što je to (3) korišćenje elektronske enciklopedije Wikipedia. Postavljena hipoteza implicira da će uticaj SES-a na postignuća na čitalačkoj pismenosti biti znatno smanjen kada se u strukturalni model uvedu posredujuće varijable. Rezultati pokazuju da posredujuće varijable na izloženi način objašnjavaju veći deo direktnog SES efekta čiji je strukturalni koeficijent smanjen sa 0,32 u modelu bez posredujućih varijabli na 0,19 u modelu sa tri posredujuće varijable. Model sa jednom posredujućom varijablom (sklonost prema čitanju) smanjuje direktan uticaj SES-a na samo 0,28. Ovaj nalaz, uz podatak da su metakognitivne strategije najvažniji posrednik uticaja SES-a u modelu sa tri posrednika, govori da deca nižeg socio-ekonomskog statusa u proseku imaju manje prilike da razviju metakognitivne strategije usled ograničenog pristupa čitalačkim resursima ($\chi^2(1) = 0.079$; $p = .778$; $\chi^2/df = 0.079$; RMR = 2.75; RMSEA = 0.000; GFI = 1.000). Moderator ne iscrpljuju sav direktan uticaj socioekonomskog statusa što znači da postoje i drugi načini delovanja socioekonomskog statusa na čitalačka postignuća. Ovakvi nalazi ipak sugerišu važnost materijalne podrške u interventnim programima koji ciljaju na

povećanje učenčkih postignuća, uz važnost rada na razvijanju metakognitivnih strategija prilikom čitanja različitih sadržaja.

Ključne reči: čitalačka pismenost, socio-ekonomski status, metakognitivne strategije čitanja, materijalni resursi, strukturalne jednačine

Nastanak rada je pomogao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije u okviru projekta podrške mladim istraživačima Sekundarne analize podataka istraživanja PISA.

MATEMATIČKA ANKSIOZNOST I POSTIGNUĆE: KO SU TIPIČNI UČENICI U SRBIJI?

Marina Videnović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marina.videnovic79@gmail.com

Jelena Radišić

Institut za pedagoška istraživanja

Aleksandar Baucal

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Istraživanje predstavlja sekundarnu analizu podataka prikupljenih u PISA ispitivanju 2012. godine. U tom ciklusu testiranja, kao i onom održanom 2003. ključna kompetencija koja se ispitivala jeste matematička pismenost. Analize u oba ciklusa ukazuju da je prema pokazateljima matematičke anksioznosti Srbija u samom vrhu zemalja uključenih u ispitivanje, dok, ujedno, učenici postižu značajno niže rezultate od OECD proseka. U skladu sa tim, cilj ovog istraživanja je bio da produbi razumevanje odnosa između postignuća na PISA testu i anksioznosti i nekih od korelata koji su se pokazali značajnim u prethodnim ispitivanjima. Tekuća analiza je pokazala da postoji povezanost između nivoa postignuća i nivoa izraženosti matematičke anksioznosti ($\chi^2(4) = 222.55, p < 0.01$). Primenom CFI (*Configural Frequency Analysis*) programa utvrdili smo da se dve grupe učenika u Srbiji izdvajaju kao tipične. Prvoj pripadaju učenici koji imaju više postignuće od proseka, a nižu anksioznost ($p < 0.001$). U drugoj je smer delovanja varijabli obrnut, niže postignuće, visoka anksioznost ($p < 0.001$). U skladu sa tim, u daljoj analizi ispitivane su razlike između ove dve grupe, obuhvativši tako 1679 petnaestogodišnjaka koji su učestvovali u PISA ispitivanju. Kao mogući korelati korišćeni su personalni faktori u neposrednoj vezi sa savladavanjem gradiva iz matematike: interesovanje za matematiku, procena matematičke efikasnosti, matematički self

koncept, vreme provedeno u učenju. Od varijabli kojima se opisuje odnos prema školi i nastavi, uključene su sledeće: osećaj pripadnosti školi, odnos sa nastavnikom, stepen podrške nastavnika, disciplina na času. Pored toga, u analizu je uključen i ekonomsko-kulturni status porodice. Izdvojena je jedna statistički značajna diskriminativna funkcija ($R = 0,71$; $\chi^2(10) = 1185,71$, $p < 0.01$) i na osnovu nje je tačno klasifikovano 88% ispitanika. Centroid grupe visoko postignuće-niska anksioznost je pozitivan (1,42), dok je u drugoj grupi negativan (-0,73). Na osnovu matrice strukture vidi se da je očekivano najveći doprinos varijabli za koje je opravdano pretpostaviti da su u tesnoj vezi sa postignućem. To su: matematički selfkoncept (0,78) i matematička selfefiksnaost (0,48). Interesantan nalaz jeste da se kao treća varijabla izdvaja ekonomsko-kulturni status porodice (0,38), čije je učešće u diskriminativnoj funkciji veće od vremena provedenog u učenju, instrumentalne motivacije, odnosa sa nastavnicima i osećaja pripadnosti školi.

Ključne reči: matematička anksioznost, postignuće, PISA, grupe

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

METACOGNITIVE ASSESSMENT OF VISUAL SEARCH TASKS BY 5TH AND 8TH GRADE CHILDREN

Marin Dujmović

Department of Psychology, University of Zadar
marin.dujmovic@gmail.com

Pavle Valerjev

Department of Psychology, University of Zadar

Self-regulation includes the capability of children to accurately identify sources of performance and construct informative self-evaluations. To test if young children (21 8th graders, and 19 5th graders) adjust their evaluations based on different sources of performance we presented them with two visual search tasks. A conjunction and feature search in which the goal was to decide whether the object (the letter *O*) was present among distractors (letters *Q* for the conjunction, and letters *N* for the feature task). After each task children performed a performance assessment on a 7 point scale based on speed and accuracy. Sources of performance were: task order, mistakes made, and reaction time. Results show no differences in reaction time and mistakes made between the two groups. Mixed 2x2 ANOVA shows a significant effect of task order

($F(1, 38) = 36.29, p < .01$), and task type ($F(1, 38) = 7.96, p < .01$) on meta-cognitive assessment. Evaluation was higher for feature search compared to conjunction search. The task order effect shows participants lowered their self-evaluations depending on which task was first performed. Those who performed the feature search first, lowered their assessment for conjunction search, while those who performed the tasks in reversed order increased their assessment for feature search. It is important to notice that post-hoc tests show no difference in evaluations between groups for their first task (feature for one group, conjunctive for the other). Pearson correlations show a significant positive connection between reaction time and performance evaluation ($r = .38, df = 38, p < .05$) in the conjunction task but not the feature task. Gamma correlations were calculated to test connections between mistakes made and performance evaluations. The results show negative connections between performance evaluations and mistakes made in feature search ($\Gamma = -.32, p < .05$), as well as conjunctive search ($\Gamma = -.64, p < .01$). These connections are more pronounced for 5th graders, for whom gamma between feature search and evaluation is $\Gamma = -.71, p < .01$ compared to non-significant for 8th graders, and $\Gamma = -.81, p < .01$ for conjunctive search compared to $\Gamma = -0.43, p < .05$ for 8th graders. It seems children take into account some but not all performance indicators and that younger children base their assessment more on a single performance indicator. This has further implications for accurate feedback in more complex tasks, especially concerning studying and learning.

Keywords: metacognition, visual search, self-regulation, self-evaluation

This work was supported by Grant 4139 from the Croatian Science Foundation.

ISPITIVANJE ODNOSA KONCEPCIJA, PRISTUPA I ISHODA UČENJA: PROVJERA NEKIH POSTAVKI BIGGSOVA MODELA STUDENTSKOG UČENJA

Luka Marinović

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
lumarinov@unizd.hr

Cilj istraživanja bio je provjeriti odgovaraju li odnosi između koncepcija, pristupa i ishoda učenja postavkama Biggsova 3P modela studentskog učenja. Ovaj model predstavlja konceptualni okvir kojim se pokušavaju rasvijetliti kompleksni odnosi između prethodećih faktora, procesa i produkata studentskog učenja. U ovom istraživanju prethodeći faktori predstavljeni su koncepcijama

učenja koje se odnose na različite načine na koje studenti definiraju termin „učenje“. Procesi učenja obuhvaćaju dva temeljna načina na koji studenti pristupaju učenju nekog specifičnog zadatka. To su površinski pristup koji obuhvaća površne motive i strategije učenja, te dubinski pristup koji obuhvaća intrinzične motive i dubinske strategije učenja. Pretpostavlja se da, uz direktne efekte, koncepcije učenja djeluju i indirektno na ishode učenja i to preko pristupa učenju, pa tako oni dobivaju značajnu medijatorsku ulogu u modelu. Ispitivanje je provedeno na 404 studenta prve godine diplomskih studija Sveučilišta u Zadru koji su pohađali zajednički kolegij. Podaci su prikupljeni grupno, u dva navrata. Na početku akademske godine prikupljeni su podaci o studentskim koncepcijama učenja i to pomoću upitnika koncepcija učenja koji se sastoji od osam tvrdnji koje definiraju dvije razine koncepcija učenja. To su površne koncepcije učenja ($\alpha = 0.70$) i dubinske koncepcije učenja ($\alpha = 0.74$). Na kraju akademske godine, prikupljeni podaci o dubinskom ($\alpha = 0.78$) odnosno površinskom ($\alpha = 0.82$) pristupu učenju pomoću R-SPQ-2F upitnika koji se sastoji od 20 tvrdnji. Studentsko zadovoljstvo procijenjeno je na skali Lichertovog tipa od 1 do 5, dok je studentski uspjeh procijenjen testom znanja koji je konstruiran za ovu priliku. Analize strukturalnog modeliranja su u velikoj mjeri potvrdile opravdanost 3P modela ($\chi^2(67) = 122.040$, CFI = 0.961, RMSEA = 0.045). Utvrđeni su značajni direktni efekti koncepcija na pristupe učenju kao i indirektni efekti na ishode učenja, što ukazuje na značajnu medijatorsku ulogu pristupa učenju između koncepcija i ishoda učenja. Što studenti „učenje“ više definiraju kao proces potrage za razumijevanjem to će biti više autentično zainteresirani za sadržaj učenja u konkretnoj situaciji te će koristiti dubinske strategije učenja, što će voditi prema kvalitetnijim ishodima učenja. S druge strane, što učenje više definiraju površno, kao proces pamćenja informacija, to će više biti ekstrinzično motivirani i više će koristiti površne strategije učenja (npr. učenje napamet) što će voditi prema ishodima niže kvalitete. Navedeni rezultati ukazuju na važnost koncepcija učenja pri studentskom učenju te podržavaju ideju da uspješna nastava u visokom obrazovanju, uz prijenos informacija, treba uključivati i razvoj studentskih koncepcija učenja jer se tako može utjecati na kvalitetu studentskog učenja.

Ključne riječi: učenje, pristupi učenju, koncepcije učenja, ishodi učenja, analize strukturalnog modeliranja

SAZNAJNA VREDNOST GREŠAKA U USVAJANJU POJMOVA BAZIČNE PSIHLOGIJE NA UNIVERZITETSKOM NIVOU: „SLUČAJ“ NEGATIVNOG POTKREPLJENJA

Slobodanka Antić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
slobodanka.antic@gmail.com

Sociokonstruktivistički pristup učenju u školskom kontekstu, ukazuje da se proces razumevanja izgrađuje kroz sučeljavanje jedinstvenog životnog iskustva jedinice i sistema naučnog znanja. Ovladavanje razumevanjem nekog naučnog pojma nije jednosmerno, ima stranputice, ide napred i nazad. Gledano sa druge strane, greške koje to prate, takođe, prolaze kroz proces menjanja i dijalektičke transformacije. Teškoće studenata u savladavanju pojedinih naučnih pojmova psihologije dobar su primer za to. U ovom radu istražili smo tipične greške pri usvajanju jednog od osnovnih bihejviorističkih pojmova - negativno potkrepljenje (NP) u okviru uvodnog kursa psihologije na univerzitetskom nivou. Predmet analize su 126 esejskih odgovora na pitanje: *Šta je negativno potkrepljenje? Objasnite i navedite primer.* Jedinica analize je svaki pojedinačni odgovor. Najpre su odvojeni tačni od netačnih odgovora, a zatim su netačni odgovori primenom analize sadržaja kategorisani po sličnosti iskaza. Induktivnim putem došlo se do kategorija od kojih je svaka predstavljala i ključni problem, prepreku u procesu ovladavanja razumevanjem NP. Prvu kategoriju pogrešnih odgovora čine oni u kojima nema elemenata znanja (19.85%). Kod druge grupe pogrešnih odgovora razumevanje su onemogućila implicitna uverenja studenata koje su pokrenuta prvom ili drugom reči u sintagmi negativno potkrepljenje (52.41%). Ova grupa se sastoji iz više podgrupa u zavisnosti od toga šta dominira u pogrešnom razumevanju NP: pogrešni vaspitni postupci (9.52%), nagrada za loše ponašanje (5.55%), nagrada za izostanak lošeg ponašanja (0.8%), izbegnuta kazna za loše ponašanje (19.85%) ili kazna (16.69%). Treća grupa ima elemente tačnog odgovora, ali je u njima vidljiva borba za razumevanje i/ili nesigurnost kako formulisati tačan iskaz jer razumevanje nije potpuno savladano (12.69%). I ova grupa se sastoji iz podgrupa: iskaz i primer u nesaglasju po tačnosti (3.17%), problemi sa formulacijom iskaza (9.52%), npr. narušena sintaksa, izbegavanje ključnih odrednica pojma, neselektivna upotreba svih ključnih odrednica pojma, precrtavanje. Iskaza koji mogu da predstavljaju potpuno razumevanje ima 15.05%. Dobijeni nalazi potvrđuju da je sticanje razumevanja proces (ne smena diskretnih kategorija neznanje-razumevanje) u kome se smenjuju različiti tipovi grešaka. Uočeni tipovi grešaka odslikavaju dominantnu prepreku u određenom momentu ovladavanja razumevanjem NP. Potvrđeno je i u ovom radu da su

dominantna prepreka u usvajanju naučnih pojmova, postojeća implicitna uverenja studenata/učenika (52.41%). Iako je reč o idiosinkratičnom procesu, znanje o tipičnim kategorijama problema može nastavnicima dati sugestiju za odgovarajuće intervencije u nastavi. Direktna implikacija dobijenih nalaza je da ključno mesto u realizaciji nastave mora imati ekspliciranje i rekonstrukcija postojećih uverenja učenika/studenata.

Ključne reči: usvajanje naučnih pojmova, učenje psihologije, učenje na univerzitetskom nivou, proces razumevanja u školskom učenju, dijalektička transformacija greške u razumevanju

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

MOTIVACIONA KLIMA KAO PREDIKTOR AMOTIVACIJE ZA SPORT KOD MLAĐE KATEGORIJE RUKOMETAŠA

Jovana Trbojević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
jovana.trbojevic88@gmail.com

Jelica Petrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Tokom adolescencije sport ima protektivnu ulogu u razvoju, ali u ovom periodu veliki broj dece prekine da se bavi sportom zbog čega su pod većim rizikom za razvoj poremećaja ponašanja i nestabilnog mentalnog zdravlja. Modeli koji se bave objašnjavanjem procesa odustajanja od sporta polaze od motivacije za sport. Pored intrinzičke i ekstrinzičke motivacije, nezavisno od ta dva kontinuumu, nalazi se amotivacija kao konstrukt koji opisuje sportistu koji više nema jasne razloge zašto se bavi sportom, što za posledicu može imati odustajanje od sporta. Interpersonalni odnosi, poput odnosa sa trenerom i saigračima, u adolescenciji utiču na socio-emocionalni razvoj, kao i na ponašanje adolescenta, ali i na razvoj motivacije. Odnos s trenerom i saigračima se može posmatrati kroz konstrukt motivacione klime koja se odnosi se na opažanje socijalnih znakova i očekivanja od drugih koja podstiču razvoj ciljne orijentacije i podstiču uključivanje u samu aktivnost. Motivaciona klima usmerena na učenje podstiče usavršavanje i savladavanje zadatka, obezbeđuje socijalnu podršku i razumevanje od strane drugih, dok motivaciona klima usmerena na postignuće podstiče kompeticiju, kritiku i odbacivanje od strane značajnih drugih u slučaju neuspeha. S obzirom na značaj interpersonalnih odnosa u adolescenciji na razvoj motivacije, ovo istraživanje se bavi pitanjem da li je percipirana motivaciona klima koju kreiraju trener i saigrači značajan prediktor amotivacije kod mlađe kategorije rukometaša? Uzorak se sastojao od 26 rukometaša koji imaju različite trenere, prosečne starosti od 12,5 godina. Ispitanici su popunjavali Upitnik sportske motivacije i Upitnik opažene motivacione klime. Rezultati regresione analize pokazuju da je prediktivni model gde su dve vrste motivacione klime prediktori, a amotivacija kriterijum varijabla, statistički značajan ($F(2) = 5.93, p < .01$) i da objašnjava 38% varijanse. Kao značajan prediktor ističe se motivaciona klima usmerena na postignuće ($\beta = .514, p < .05$). Klima koju kreiraju trener i saigrači utiče na percepciju adolescenta o sposobnostima i odnosima koje formira u timu. Klima usmerena na postignuće ne podstiče razvoj socijalne podrške kod saigrača, već podstiče rivalstvo i isticanje sebe kao najboljeg uz zanemarivanje truda, što dovodi do nezadovoljenja osnovnih psiholoških potreba poput uspostavljanje

bliskosti sa značajnim drugima, zbog kojih adolescent razvija amotivaciju za sport i gubi razlog za bavljenje sportom i od istog odustaje.

Ključne reči: amotivacija, rukomet, motivaciona klima, adolescencija, odustajanje od sporta

STVARALAČKE AKTIVNOSTI ADOLESCENATA

Biljana Davidović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Beograd, Univerzitet u Beogradu
bilja.davidovic@yahoo.com

Teodora Vuletić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Beograd, Univerzitet u Beogradu

Zora Krnjaić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet Beograd, Univerzitet u Beogradu

Predmet istraživanja ovog rada jesu stvaralačke individualne aktivnosti adolescenata koje su operacionalizovane kroz hobije. Cilj istraživanja je da se utvrdi učestalost bavljenja adolescenata određenim hobijima, njena povezanost sa odgovarajućim socio-demografskim varijablama i kulturno-potpornim sredstvima porodice adolescenata. Rad je deo šireg istraživanja koje je izvršeno upitnikom o slobodnom vremenu mladih na uzorku od 1403 adolescenta (419 učenika sedmih razreda osnovne škole, 420 učenika drugog razreda srednjih stručnih škola i 564 učenika drugog razreda gimnazije) u pet gradova Srbije. Rezultati istraživanja potvrđuju dosadašnje nalaze o niskoj zastupljenosti individualnih stvaralačkih aktivnosti kod adolescenata, među kojima su najzastupljenije: crtanje i slikanje (8,7%), bavljenje muzikom, sviranje (6,8%), bavljenje fotografijom (5,8%) i pisanje bloga (4,8%). Pored njih, u nešto manjoj meri, javljaju se: kolekcionarstvo (4,4%), programiranje i pronalazaštvo (4,3%), grafički dizajn (3,1%), pisanje poezije i proze (2,5%) i pravljenje nakita (1,2%). S obzirom na pol, potvrđene su rodne stereotipije: mladići se češće bave grafičkim dizajnom i programiranjem, a devojke ostalim aktivnostima. Hobijima se češće bave učenici osnovnih škola, a kada se uzmu u obzir različiti tipovi srednjih škola, gimnazijalci se u većoj meri bave hobijima nego učenici srednjih stručnih škola. Sa intenzivnijim bavljenjem stvaralačkim aktivnostima značajno je povezan viši školski uspeh adolescenata kada je reč o sledećim hobijima: pisanje bloga, crtanje, pravljenje nakita, kolekcionarstva i bavljenja fotografijom. Obrazovanje roditelja nije značajno povezano sa hobijima adolescenata, osim kod bavljenja fotografijom ($\chi^2(4) = 11.718, p = 0.020, \phi_c = 0.065$). Sa povećanjem obrazovanja majki raste i učestalost ove stvaralačke

aktivnosti. Posebno se izdvojila fotografija kao jedini hobi koji ostvaruje značajnu povezanost sa socio-ekonomskim statusom porodice ($\chi^2(4) = 14.850$, $p = 0.005$, $\phi_c = 0.073$). Preliminarni rezultati ukazuju da je potrebno produbljene istraživati pojedine hobije i njihova distinktivna svojstva s obzirom na popularnost. Pokazalo se da je naročito važno istražiti veze između bavljenja pojedinim hobijima adolescenata i varijablama koje se odnose na porodicu (pre svega kulturno-potporna sredstva porodice adolescenata i odnos roditelja prema hobijima).

Ključne reči: adolescenti, stvaralačke aktivnosti, hobi, socio-demografske varijable

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

ADOLESCENTI O SVOJIM RADNIM I ČITALAČKIM NAVIKAMA

Tamara Kostić

Laboratorija za razvojnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
tamarak93@gmail.com

Školski kontekst je plodno tle za ispitivanje problema mladih, njihovih navika i aktivnosti. Ovo istraživanje je bilo eksplorativnog tipa, a cilj je bio da se ispita adolescentska percepcija radnih i čitalačkih navika. Uzorak su činili učenici sedmog ($N = 420$) i drugog razreda srednje škole ($N = 984$) iz pet gradova u Srbiji; 47% muškog pola. Svi ispitanici su popunili upitnik o slobodnom vremenu mladih koji je konstruisan za potrebe istraživanja. Mladi imaju sve veći problem sa školom i učenjem što im je uspeh niži ($\chi^2(12) = 110.42$, $p < 0.01$). Pritom ga kao problem velikih razmera ocenjuje 23,7% odličnih, 37,3% vrlo dobrih i 43,6% dobrih učenika. Hi-kvadrat testom dobijena je povezanost uspeha i odlaska na privatne časove u svim školama osim u srednjim stručnim ($\chi^2(16) = 11.97$, $p > 0.05$). Analizom frekvenci odgovora pokazano je da najviše mladih ide na časove matematike (57% onih koji pohađaju privatne časove; a 32,3% uzorka). Ipak, 55% mladih nikad ne odlazi na privatne časove, dok 27% to čini samo pred kontrolni. Postoji povezanost odlaska na privatne časove sa percepcijom roditeljskog stava o važnosti vannastavnih aktivnosti, ali ne i sa ocenom uključenosti roditelja u školske obaveze, što ne važi za učenike gimnazije ($\chi^2(4) = 25.68$, $p < 0.01$). Pored toga, analizirane su i navike u vezi sa čitanjem. Nema razlika među učenicima osnovnih i srednjih škola kada je u pitanju čitanje na internetu, ali se razlikuju u korišćenju računara za pisanje

($t(1402) = -5.92, p < 0.01$). U proseku, devojčice za šest meseci pročitaju 8,5 knjiga, a dečaci 5,8. Razlike po polu su statistički značajne pri čitanju lektira i knjiga po izboru uzetih zajedno ($t(1402) = -10.15, p < 0.01$), ali ne i pri čitanju na internetu. Uticaj roditelja na čitalačke navike se ogleda u razvijanju ljubavi prema knjigama kod dece i opštem odnosu porodice prema knjigama. Ove dve varijable su povezane na sva tri poduzorka škola, sa čitanjem školske i neobavezne literature ($p < 0.01$), ali ne i sa čitanjem na računaru. Iz ovih podataka se može zaključiti da mladi školsko učenje vide kao problem i da ga najčešće rešavaju odlascima na privatne časove. Adolescenti ocenjuju da se pomoć roditelja ogleda više u organizovanju privatnih časova nego u direktnoj pomoći u savladavanju gradiva. Devojčice čitaju više knjige, dok računar za čitanje i druge akademske aktivnosti koriste svi podjednako. Uticaj roditelja je i na ovom polju evidentan i predstavlja ohrabrenje za dalje korake u razvoju dečijih interesovanja. Navedene nalaze treba iskoristiti kao polaznu osnovu budućih istraživanja koja će se detaljno baviti problemima školskih aktivnosti, čitanja i stavova prema školi.

Ključne reči: radne navike, čitalačke navike, adolescenti, školski kontekst

UZORI I IDOLI ADOLESCENATA

Ivana Stepanović Ilić

Institut za psihologiju, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
istepano@f.bg.ac.rs

Barbara Blažanin

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kristina Mojović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uzori i idoli utiču na socijalizaciju, ali i na afektivni i kognitivni razvoj mladih. Značajni su pri osmostaljivanju od roditelja, izgradnji identiteta i izboru profesije. U istraživanju je učestvovalo 1404 učenika osnovnih i srednjih škola iz Beograda i 4 manja grada. Navodili su po jednu osobu iz privatnog i javnog života za koju bi mogli da kažu da bi voleli da budu kao ona. Polovina adolescenata navodi uzore, a 40% ispitanika se divi osobama iz javnog života (idoli). Uzori su najčešće roditelji, što je u skladu sa nalazima dobijenim u istraživanju iz 2008. godine. Idoli su najčešće iz sveta zabave (muzičari, glumci) i sporta. U odnosu na istraživanje iz 2008. godine poulranost idola iz sveta zabave je u neznatom padu, dok popularnost sportista raste. Mladi se retko ugledaju na političare, naučnike i umetnike, što je nalaz i prethodnog

istraživanja. Odgovori o idolima su se raspršili na veliki broj ličnosti (čak 847), više nego u prethodnom istraživanju. Najpopularnijeg Novaka Đokovića navodi 5% učenika iz uzorka tj. 12% onih koji imaju idole. Pojavljuje se i nova kategorija idola u odnosu na istraživanje iz 2008. - inventivni preduzentnici (poput Bil Gejtsa i Stiva Džobsa). Obrazovanje oca, uzrast, pol i tip škole su značajno povezani sa izborom kategorije idola. Deca obrazovanijih očeva češće biraju naučnike, umetnike i junake iz stripova, kod političara nema razlike, dok oni čiji su očevi nižeg obrazovanja češće biraju pevače, glumce i sportiste ($F(539, 4) = 2.689, p = 0.03$). Mlađi učenici češće navode ličnosti iz sveta šou biznisa i sportiste, dok se stariji češće ugledaju na političare, naučnike i umetnike ($F(539, 4) = 2.527, p = 0.04$). U odnosu na slučajnu raspodelu gimnazijalci se češće ugledaju na političare i ličnosti elitne kulture, učenici trogodišnjih srednjih škola na političare, učenici četvorogodišnjih škola na sportiste, a osnovci na ličnosti sa estrade i sportiste ($\chi^2(8) = 26.237, \phi_c = 0.13, p = 0.001$). Pol je, kao i u prethodnom istraživanju, najizrazitije povezan sa izborom idola. Devojke češće biraju pevače i glumce, a mladići sportise ($\chi^2(4) = 94.713, \phi_c = 0.41, p = 0.00$) Za razliku od prethodnog istraživanja obrazovanje majke, školski uspeh i sredina u kojoj učenici žive nisu značajno povezani sa izborom idola. Poređenje rezultata sa ranijim istraživanjima ukazuje da se nastavlja trend visoke poularnosti ličnosti iz sveta šou biznisa i sporta, što svedoči o izraženom uticaju medija na vrednosni sitem mladih.

Ključne reči: adolescenti, uzori, idoli, sociodemografske varijable

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

BINGE DRINKING: ATTITUDE AND PERCEPTION OF PARENTS' AND PEERS' ATTITUDE

Marina Videnović

Institut za psihologiju, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marina.videnovic79@gmail.com

The aim of our research was to explore the relationship between attitudes towards binge drinking, actual behaviour and perceptions of attitude of others. In order to examine adolescent attitude towards binge drinking, we constructed an instrument which consists of 26 items, scored on 1-4 scale. This represents a novelty over the present-day usage of a smaller number of adjective pairs. Therefore, by using the same scale, we analyzed students' perception of their

parents' and peers' attitude towards binge drinking. Experience in binge drinking was examined by using the questionnaire which assesses the frequency of this behaviour in the past six months and in the last month, the age of the first binge drinking, as well as experience with negative consequences of drinking. This study included one grammar school and two comprehensive schools freshman and senior students of several tutor's groups (a total of 212 students). As far as attitude and binge drinking relation is concerned, as expected differences in intensity emerge between two groups that differ in a binge drinking experience ($F(1, 177) = 68.81, p < 0.01, \eta^2 = 0.28$). Except that, differences between dimensions of attitude, extracted by using factor analysis (Principal components method, Varimax rotation), are obtained ($F(1, 179) = 18.94, p < 0.01, \text{Willks' } \Lambda = 0.65, \eta^2 = 0.35$). Students belonging to a more-prone-to-binge-drinking group describe it as a rather expected behaviour in youth ($F(1, 179) = 51.49, p < 0.01$). On the other hand, in a non-binge-drinking world a large amount of importance is given to social motivation ($F(1, 179) = 4.24, p < 0.05$), and this behaviour is often found as risky ($F(1, 179) = 16.58, p < 0.01$). Other people attitude perception is a significant predictor of adolescents' attitude ($r = 0.65, F(2, 47) = 52.30, p < 0.01$). In other words, more than 40% attitude variance is explained by perception of attitude of a parents and close friends. Also, the more the adolescent perceives his parents' attitude as positive, the higher is the possibility he will be the member of a more-prone-to-binge-drinking group ($F(1, 142) = 10.67, p < 0.01, \eta^2 = 0.07$). Contrary to expected, a perception of friends' attitude is not significant predictor of a binge drinking preferences ($F(1, 142) = 18.11, p > 0.05$). It appears that peers are not a crucial predictor of binge drinking. In other words, it is still important for the adolescents what parents say or think about their behaviour.

Keywords: adolescents, binge drinking, attitude, parents, peers

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179018.

SPECIFIČNE KARAKTERISTIKE ADOLESCENATA KOJI SE BAVE PISANJEM I FOTOGRAFIJOM

Teodora Vuletić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, Univerzitet u Beogradu
teodoravu@gmail.com

Biljana Davidović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, Univerzitet u Beogradu

Zora Krnjaić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, Univerzitet u Beogradu

Na osnovu izvršenih analiza podataka o kreativnim aktivnostima adolescenata tokom slobodnog vremena za predmet ovog rada izdvojena su tri hobija: pisanje bloga, pisanje poezije/proze i bavljenje fotografijom. Pre svega, izdvojeno je pisanje kao hobi koji ima svoju tradicionalniju i savremeniju formu (blog), a potom bavljenje fotografijom, koji je u odnosu na druge razmatrane hobije ostvario specifične veze sa ispitivanim varijablama. Namera je bila utvrditi po čemu se međusobno razlikuju adolescenti koji se bave ovim hobijima, s obzirom na njihove kulturne navike, vannastavne aktivnosti i korišćenje kompjutera. U okviru šireg istraživanja o slobodnom vremenu mladih, primenjeni upitnik popunilo je 1403 učenika osnovnih i srednjih škola, iz pet gradova Srbije. Ono što povezuje adolescente koji se bave nekim od ovih hobija jesu razvijenije čitalačke navike, kao i učestalije posete muzeja i pozorišta, međutim, oni poseduju neke specifične karakteristike. *Adolescenti koji se bave fotografijom* izdvajaju se po odlascima u bioskop ($\chi^2 = 60.605, p = .000$) i jedino se kod njih javlja povezanost sa večernjim izlascima ($\chi^2 = 21.230, p = .007$). Izjašnjavaju se da su veoma zadovoljni slobodnim vremenom, ali da im nedostaje novac i bolja kulturna ponuda. Pored glume, plesa, slikanja, i učenja stranog jezika, ove adolescente izdvaja manekenstvo kao vannastavna aktivnost ($\chi^2 = 8.316, p = .016$). U odnosu na adolescente koji se bave pisanjem, češće koriste kompjuter i nešto su aktivniji na društvenim mrežama. *Adolescenti koji se bave pisanjem poezije/proze* ističu se po tome što znatno više čitaju poeziju ($\chi^2 = 194.179, p = .000$). Oni se, kao i „fotografi“, bave glumom, ali jedino uz njih, od tri ovde razmatrane grupe adolescenata, ide i bavljenje muzikom ($\chi^2 = 7.492, p = .024$). Utvrđena je negativna povezanost sa odlascima na utakmice ($\chi^2 = 17.015, p = .030$), mada, ovaj nalaz važi i za „blogere“ ($\chi^2 = 23.504, p = .003$). *Adolescenti koji se bave pisanjem blogova* predstavljaju „moderniju“ verziju pisaca, a kada se pogledaju međusobne povezanosti sva tri navedena hobija, pisanje i blog imaju najveću. U odnosu na sve ispitivane hobije, jedino je kod ove grupe utvrđena pozitivna povezanost sa bavljenjem sportom ($\chi^2 = 14.749, p = .000$). Dobijeni rezultati pokazuju da postoje neke zajedničke

karakteristike adolescenata koji se bave pisanjem i fotografijom u pogledu kulturnih navika, ali i značajne specifične karakteristike koje upućuju na dalje istraživanje profila adolescenata koji se bave pojedinim hobijima.

Ključne reči: blog, fotografija, hobi, slobodno vreme, adolescenti

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

MORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE I CILJNA ORIJENTACIJA KAO PREDIKTORI SAMOPOUZDANJA KOD MLAĐIH KATEGORIJA RUKOMETAŠA

Jovana Trbojević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
jovana.trbojevic88@gmail.com

Sladana Grujić

Fakultet za sport i turizam, Tims, Novi Sad

Sportisti neretko pred utakmicu osećaju anksioznost usled kompeticije, koja utiče na samo postignuće tokom utakmice. Samopouzdanje kao protektivni faktor anksioznosti pred kompeticiju predstavlja strategiju prevladavanja stresa kod sportista, koja podrazumeva veru u sopstvene sposobnosti kako bi se zadata aktivnost uspešno realizovala. Na formiranje samopouzdanja sportiste utiču brojni individualni i socijalni faktori. Primarne individualne dispozicije u sportu su morfološke karakteristike koje predstavljaju prvi preduslov za bavljenje sportom. Pod morfološkim karakteristikama se podrazumevaju telesne karakteristike koje su genetski uslovljene. Pored morfoloških karakteristika sportiste, relevantnu ulogu usticanju samopouzdanja ima i ciljna orijentacija sportiste koja može biti usmerena na postignuće ili na učenje. Ovo istraživanje se bavi individualnim dispozicijama poput morfoloških karakteristika i ciljne orijentacije rukometiša kao prediktorima samopouzdanja kod mlađih kategorija rukometiša. Uzorak se sastoji od 135 rukometiša (75) i rukometišica (60) prosečnog uzrasta od 13 godina, koji u proseku treniraju rukomet četiri godine. Podaci su prikupljeni iz različitih rukometnih klubova sa teritorije Vojvodine. Za procenu samopouzdanja pred utakmicu korišćena je modifikovana i skraćena subskala Samopouzdanje iz Upitnika za procenu anksioznosti kod sportista (CSAI-2, Martens, Vealy, & Burton, 1990), dok je za procenu ciljne orijentacije korišćen Upitnik ciljne usmerenosti (TEOSQ, Duda & Nichols, 1991). Morfološke karakteristike korišćene u ovom istraživanju su telesna visina,

težina, raspon ruku i dužina šake. Rezultati regresione analize pokazuju da morfološke karakteristike i ciljna orijentacija čine značajni prediktorski set ($F(6) = 2.95, p < .05$) koji objašnjava 15% varijanse. Usmerenost na učenje ($\beta = .23, p = .03$) i telesna težina ($\beta = .30, p = .01$) su se izdvojili kao značajni prediktori samopouzdanja. Rukometaši koji su usmereni sa savladavanje tehnika i veština, a ne na broj postignutih golova, imaju veći stepen samopouzdanja pred utakmicu. U rukometu snaga je jedan od ključnih fizičkih elemenata, gde se težina povezuje sa stabilnošću u odbrani, i prodornošću u napadu, što pruža osećaj sigurnosti. Dobijeni rezultati pozivaju na dalja istraživanja povezanosti morfoloških i psiholoških karakteristika kod sportista.

Ključne reči: morfološke karakteristike sportista, rukomet, ciljna orijentacija, samopouzdanje.

POVEZANOST STRUKTURE PORODICE SA VASPITNIM STILOVIMA RODITELJA

Lidija Bukvić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
lidija_bukvic@yahoo.com

Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Marija Nešić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

U savremenoj nauci postoji saglasnost da pojedine karakteristike porodične strukture stoje u vezi kako sa efektivnim roditeljstvom, tako i sa nastajanjem i razvijanjem problema u ponašanju dece. Istraživanja pokazuju da nepovoljna struktura porodice može otežati vršenje roditeljske funkcije i negativno se odraziti na roditeljske kompetencije na planu stvaranja podsticajnog okruženja za pozitivan razvoj i ponašanje dece. Za potrebe ispitivanja povezanosti strukture porodice i vaspitnih stilova roditelja, realizovano je, tokom novembra 2015. godine, istraživanje na uzorku od 480 učenika osmog razreda (51% devojčice, 49% dečaci) iz četiri beogradske osnovne škole. Korišćen je *Upitnik vaspitnih stavova* (Genc i Kodžopeljić, 1995), koji obuhvata dve dimenzije, afektivnu i dimenziju kontrole. Ispitanici posebno procenjuju vaspitne stilove majki, a posebno očeva. Relijabilnost upitnika je zadovoljavajuća kako u celini (majke $\alpha = .840$, očevi $\alpha = .840$), tako i na dimenzijama (afektivna: majke $\alpha = .787$, očevi $\alpha = .864$; kontrola - majke $\alpha = .699$, očevi $\alpha = .668$). Rezultati istraživanja pokazuju da najveći udeo roditelja ispitanih učenika ispoljava toplo-

popustljiv stil vaspitanja (majke 85.8%, očevi 87.9%), zatim toplo-ograničavajući (majke 12,1%, očevi 6,7%), dok su hladno-popustljivi (majke 1,3%, očevi 3,3%) i hladno-ograničavajući (majke 0,8%, očevi 2,1%) prisutni u manjem udelu. U pogledu povezanosti sa strukturom porodice, rezultati pokazuju da postoje značajne razlike na komponenti kontrole (majke $F(4, 475) = 10.766$, $p = .000$, očevi $F(4, 475) = 11.59$, $p = .000$), u smislu da je veći stepen kontrole prisutan u jednoroditeljskim (majke $M = 2.89$, očevi $M = 2.85$), proširenim (majke $M = 2.67$, očevi $M = 2.63$) i nepotpunim (majke $M = 2.47$, očevi $M = 2.45$) porodicama. Dodatno, postoji pozitivna korelacija između broja dece u porodici i dimenzije kontrole roditelja, koja se zadržava i kod kontrole majki ($r = .215$) i kod kontrole očeva ($r = .264$), dok korelacije sa afektivnom komponentom nisu statistički značajne. Na osnovu prikazanih rezultata može se zaključiti da struktura porodice stoji u vezi sa stepenom roditeljske kontrole deteta, dok se ovaj faktor ne pokazuje značajnim u varijacijama na afektivnoj dimenziji vaspitnih stilova. Učenici koji ne žive u potpunim porodicama i imaju veći broj sibliha izloženi su ograničavajućem stilu vaspitanja, te je potrebno dalje ispitati prirodu ove povezanosti i eventualne veze sa nastajanjem i razvijanjem problema u ponašanju dece.

Ključne reči: vaspitni stil, roditeljska kontrola, struktura porodice, roditeljstvo.

INTERNET I KULTURNE NAVIKE MEĐU ADOLESCENTIMA

Sonja Janičić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
janicicsonja@yahoo.com

Dunja Paunović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sofija Vojvodić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ovaj rad je deo većeg istraživanja koje se bavi ispitivanjem slobodnog vremena adolescenata. U radu će biti prikazani rezultati o načinu korišćenja interneta i kulturnim navikama adolescenata. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 1404 učenika osnovnih i srednjih škola na teritoriji Srbije, koji su popunjavali upitnik konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Inspekcijom tabela frekvenci utvrđeno je da su aktivnosti kojima adolescenti posvećuju najviše vremena pretraživanje interneta, slušanje muzike, korišćenje internet sajta *youtube* kao i društvene mreže *facebook*. Man-Vitnijev test pokazuje da postoje značajne razlike po polu za ove četiri aktivnosti ($U(3) = 229379.500$, $p < .05$; $U(3) = 180197.000$, $p <$

.05); $U(3) = 219568.500, p < .05$; $U(3) = 220620.500, p < .05$). Što se kulturnih navika tiče, one su ispitane pitanjima koja se odnose na učestalost odlazaka u pozorište, bioskop i muzeje, kao i grupom pitanja koja se odnose na podsticanje kulturnog obrazovanja u ranom detinjstvu. Utvrđene su brojne značajne korelacije između ove dve grupe varijabli. Takođe, Kraskal-Volisovim testom su utvrđene značajne razlike u učestalosti poseta bioskopima ($\chi^2_{(4)} = 116.755, p < .05$), pozorištima ($\chi^2_{(4)} = 29.942, p < .05$) i muzejima ($\chi^2_{(4)} = 15.255, p < .05$) s obzirom na socio-ekonmski status ispitanika, što ukazuje na njegov značaj za dostupnost kulturnim dešavanjima. Ispitivanjem povezanosti navika na internetu i kulturnih varijabli dobijena je značajna pozitivna korelacija između ovih aktivnosti i učestalosti pretraživanja interneta ($\tau = .077, p < .05$). Potencijalno objašnjenje ove povezanosti može se ponuditi u svetlu razvijene otvorenosti prema novom iskustvu kod ispitanika koji učestalo praktikuju ove aktivnosti. Na kraju, utvrđene su i značajne povezanosti između školskog uspeha i specifičnih aktivnosti na internetu, kao i učestalosti poseta kulturnim ustanovama ($\tau = .252, p < .05$; $\tau = .239, p < .05$; $\tau = .151, p < .05$). Korelacija ukazuje na to da adolescenti sa boljim uspehom internet češće koriste u edukativne svrhe i za pretraživanje. Takođe, postoji povezanost uspeha i učestalosti poseta kulturnim ustanovama te se može otvoriti pitanje uzroka većeg interesovanja za kulturu kod dece sa boljim uspehom. Rezultati će biti diskutovani u svetlu dosadašnjih znanja o kulturnim navikama i korišćenju interneta među adolescentima.

Ključne reči: slobodno vreme, internet, kulturne navike, adolescenti, školski uspeh

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

ZADOVOLJSTVO RAZLIČITIM ASPEKTIMA ŽIVOTA GRAĐANA BIH

Srđan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka, BiH
puch@inecco.net

Doživljaj lične sreće predstavlja kombinaciju dvije osnovne komponente, saznajne i afektivne. Afektivna komponenta sreće se definiše kao manje ili više izražena dominacija pozitivnog u odnosu na negativni afektivitet. Saznajna komponenta je doživljaj ili (samo)procjena individue u kojoj je mjeri zadovoljna sa sopstvenim životom uopšte, u svim njegovim aspektima, nezavisno od konkretnih vrijednosti, normi i ciljeva. Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje zadovoljstva različitim aspektima života građana BiH. Za procjenu zadovoljstva životom je korišćen Indeks ličnog blagostanja kojim se procjenjuje generalno zadovoljstvo životom i zadovoljstvo sa sljedećih sedam domena života: životni standard, zdravlje, životna postignuća, odnosi sa drugim ljudima, sigurnost, pripadnost zajednici i bezbjednost u budućnosti. Istraživanje je sprovedeno u drugoj polovini juna 2015. godine na uzorku od 1100 punoljetnih građana BiH metodom anketiranja licem u lice. Kada pogledamo generalno zadovoljstvo životom građana BiH vidimo da se ono kreće u granicama prosjeka (5,58). Oni su najviše zadovoljni svojim odnosima sa drugim ljudima (7,71), zdravljem (7,09) i osjećanjem pripadnosti lokalnoj zajednici (6,76), dok su najmanje zadovoljni bezbjednošću u budućnosti (5,27) i životnim standardom (5,22). Razlika između muškaraca i žena kod pojedinih aspekata zadovoljstva životom je nađena samo kod percepcije sigurnosti u budućnosti ($p = .018$) gdje su žene zabrinutije u odnosu na muškarce. Slična situacija je kod poređenja stanovnika sela i grada. Stanovnici sela imaju niži osjećaj nezbjednosti u budućnosti, nego stanovnici grada ($p = .027$). Stanovnici Republike Srpske su generalno zadovoljniji životom ($p = .013$) i odnosom koji imaju sa drugim ljudima ($p = .000$) od stanovnika Federacije BiH, dok su stanovnici Federacije BiH zadovoljniji životnim standardom ($p = .000$) i osjećajem bezbjednosti u budućnosti ($p = .002$). Generalno zadovoljstvo životom je u pozitivnoj, ali niskoj korelaciji sa obrazovanjem ispitanika ($r = .179$, $p = .005$) i negativnoj korelaciji sa godinama starosti ($r = -.145$, $p = .005$). Rezultati istraživanja pokazuju da se zadovoljstvo građana BiH životom kreće u granicama prosjeka i ne postoje velike razlike s obzirom na pol i mjesto stanovanja ispitanika. Te razlike su donekle prisutne s obzirom na entitet iz kojeg ispitanici dolaze. Što su ispitanici obrazovaniji donekle su i zadovoljniji svojim životom, dok se to zadovoljstvo smanjuje što su ispitanici stariji.

Ključne riječi: zadovoljstvo životom, građani, BiH

PREDIKTORI ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM U SRBIJI

Nataša Ninić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
ninic.natasa90@gmail.com

Katarina Suvajdžić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad

Zadovoljstvo životom, lična sreća i kvalitet života predstavljaju komponente subjektivnog blagostanja (eng. *subjective well-being*). Iako je prilično teško definisati ove pojmove (ono što bi jednu osobu učinilo zadovoljnom i srećnom, drugu možda ne bi), razni autori su došli do toga da bi se ovaj konstrukt mogao odrediti kao subjektivna procena svakog pojedinca na osnovu jedinstvenih kriterijuma te osobe. Danas postoji nekoliko savremenih teorijskih „struja“ koje nastoje da definišu koncept blagostanja, ali i dalje nije pronađen neki jedinstveni model, zbog čega je cilj našeg istraživanja bio da ispitamo koje su varijable relevantni prediktori zadovoljstva životom kod ispitanika iz Srbije. Za ispitivanje zadovoljstva životom (što smo postavili za kriterijumsku varijablu u našem modelu) korišćena je Skala zadovoljstva životom (*Satisfaction With Life Scale – SWLS*), koja se sastoji od pet ajtema. Faktorskom analizom je dobijeno jednodimenzionalno rešenje, gde glavna komponenta objašnjava nešto manje od 60% varijanse ($\alpha = 0.809$). Varijable koje smo u model uvrstili kao nezavisne promenljive su: dimenzije skale bazičnih poteba (BPNS): autonomija, kompetencije i bliskost, zatim samoeфикаsnost, samopoštovanje, kao i demografske varijable pol, starost i radni status. Istraživanje je sprovedeno u aprilu 2015. godine na prigodnom uzorku od 621 ispitanika, od kojih je bilo 312 ispitanika i 309 ispitanica. Uzorak su činile osobe od 17 do 85 godina starosti. Kao značajni prediktori zadovoljstva životom su se pokazale sve varijable sem pola: kompetencije ($\beta = .205, p < 0.01$), autonomija ($\beta = .189, p < 0.01$), bliskost ($\beta = .102, p < 0.01$), zatim samoeфикаsnost ($\beta = .166, p < 0.01$) samopoštovanje ($\beta = .118, p < 0.01$), godine starosti ($\beta = -.071, p < 0.05$) i radni status ($\beta = -.080, p < 0.05$). Dobijeni model je statistički značajan ($R^2 = 0.369, F(7, 608) = 50.853; p < 0.001$) i objašnjava 36,9% varijanse zadovoljstva životom. Utvrđeno je da su mlađe i zaposlene osobe zadovoljnije životom od starijih. Takođe je potvrđeno da bazične psihološke potrebe: kompetencije, autonomija i bliskost imaju značajnu ulogu u predviđaju zadovoljstva životom, kao i stepen samopoštovanja i samoeфикаsnosti osobe (osobe koji ostvaruju više rezultate na ovim skalama su i zadovoljnije svojim životom).

Ključne reči: zadovoljstvo životom, bazične psihološke potrebe, samopoštovanje, samoefikasnost

INSTITUCIONALNO I INTERPERSONALNO POVERENJE KAO PREDIKTORI SUBJEKTIVNOG BLAGOSTANJA U SRBIJI

Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

vejo@uns.ac.rs

Poverenje predstavlja fundamentalnu karakteristiku interakcija između ljudi i jedan od ključnih činilaca razvoja i održavanja kvalitetnih interpersonalnih odnosa. U teorijskim modelima se najčešće razlikuju dva tipa poverenja: interpersonalno (poverenje u druge ljude, zasnovano na očekivanju da ljudi neće uraditi nešto protiv interesa druge osobe) i institucionalno (poverenje građana u formalne institucije društva, koje se odnosi na očekivanje da institucije efikasno obavljaju svoju ulogu). Prethodna istraživanja su se dominantno bavila istraživanjem uloge poverenja u političkim, ekonomskim i socijalnim procesima u određenom društvu, dok je njegov značaj za kvalitet života pojedinca retko bio predmet istraživanja. Dosadašnje studije pokazuju da su oba tipa poverenja povezana sa višim blagostanjem, ali je većina ovih istraživanja sprovedena na uzorcima iz razvijenih država Zapadne kulture. Osnovni cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje povezanosti između interpersonalnog i institucionalnog poverenja i tri indikatora subjektivnog blagostanja prema Dinerovom tripartitnom modelu (zadovoljstva životom, pozitivnog i negativnog afekta). U istraživanju je učestvovalo 709 odraslih osoba iz Srbije (52,8% žena), prosečne starosti 43,31 godinu (raspon od 20 do 82 godine). Hijerarhijskom regresionom analizom je provereno da li su interpersonalno (poverenje u druge ljude) i institucionalno poverenje (poverenje u vladu, lokalnu vlast, sudstvo, policiju i medije) povezani sa indikatorima subjektivnog blagostanja, nakon što se kontrolišu efekti socio-demografskih varijabli (pol, starost, obrazovanje, bračni status, roditeljstvo, zaposlenost i prihodi). Rezultati su pokazali da dve dimenzije poverenja, objašnjavaju značajan procenat varijanse sva tri indikatora subjektivnog blagostanja (9%, 11%, 8% u slučaju zadovoljstva životom, pozitivnog afekta i negativnog afekta, tim redom). Međutim, jedino se interpersonalno poverenje pokazalo povezanim sa zadovoljstvom životom ($\beta = .28, p < .01$), pozitivnim afektom ($\beta = .31, p < .01$) i negativnim afektom ($\beta = -.29, p < .01$), dok efekti institucionalnog poverenja nisu značajni. Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja koja pokazuju da je viši nivo interpersonalnog poverenja povezan sa većim subjektivnim

blagostanjem, ali ne potvrđuju nalaze istraživanja na uzorcima u razvijenim državama koji dosledno pokazuju da je stepen poverenja u institucije značajan prediktor subjektivnog blagostanja.

Ključne reči: institucionalno poverenje, interpersonalno poverenje, subjektivno blagostanje

KO SE BOJI SREĆE JOŠ? KROSKULTURNE RAZLIKE U UVERENJIMA O SREĆI KOD STUDENATA U SRBIJI I IRANU

Dragan Đunda

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
djunda.dragan@gmail.com

Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U dominantnoj individualističko-zapadnoj tradiciji se na sreću gleda kao na univerzalno poželjno stanje koje je pod kontrolom individue. Ipak, u državama istočne Azije i Bliskog istoka, sreća je stanje koje se smatra neodvojivo povezano sa blagostanjem zajednice, koje nije pod isključivom kontrolom individue, zbog čega postoji uverenje da je sreća krhka i prolazna. Takođe, individualistička svojstva sreće se mogu kositi sa religijskim tradicijama zbog čega se u njima označava kao nepoželjno stanje, prema kome se valja ophoditi sa oprezom i strahom, zbog mogućih nepoželjnih posledica. Zbog različitih uverenja, cilj nam je bio utvrđivanje razlika u vezi sa srećom, kao i utvrđivanje odnosa između uverenja o fragilnosti i negativnim posledicama sreće sa jedne, i zadovoljstva životom sa druge strane, u dva različita kulturna konteksta - Iranu i Srbiji. S obzirom na pokazatelje međunarodnih institucija, očekujemo viši nivo blagostanja kod ispitanika u Srbiji, kao i izraženiji negativni uticaj oba uverenja kod ispitanika iz Irana. U istraživanju je učestvovalo 317 studenata iz Irana (prosečna starost je 23,07 godina) i 304 studenta iz Srbije (prosečna starost je 21,75 godina). Korišćeni su sledeći instrumenti: *Satisfaction with Life Scale* za procenu globalnog zadovoljstva životom, *Fear of Happiness Scale* kojom se procenjuje u kojoj meri ispitanici veruju da osećanje sreće može da ima negativne posledice, i *Fragility of Happiness Scale* kojom se procenjuju uverenja o fragilnosti sreće (da je sreća krhko i kratkotrajno stanje). Rezultati su pokazali da između studenata u Iranu ($M = 2.41$, $SD = 1.24$) i Srbiji ($M = 2.32$, $SD = 1.38$) ne postoje značajne razlike u uverenjima o negativnim posledicama sreće (Cohen's $d = .07$), ali da student u Srbiji ($M = 4.43$, $SD = 1.55$) u odnosu na studente u Iranu ($M = 3.68$, $SD = 1.47$), imaju izraženiji doživljaj fragilnosti

sreće (Cohen's $d = .50$). Rezultati multiple regresione analize su pokazali da su kod studenata u Iranu oba tipa uverenja značajno povezana sa zadovoljstvom životom (za uverenja o negativnim posledicama sreće: $\beta = -.29, p < .01$; za uverenja o fragilnosti sreće: $\beta = -.12, p < .05$), dok kod studenata u Srbiji uverenja o sreći nisu značajan prediktor zadovoljstva životom (za uverenja o negativnim posledicama sreće: $\beta = -.10, p = .10$; za uverenja o fragilnosti sreće: $\beta = -.08, p = .20$). Dobijeni podaci potvrđuju da kulturni kontekst, oblikovan ideološkim i religijskim uverenjima, igra značajnu ulogu u vrednovanju sreće i njenom značaju za dobrobit osoba, što doprinosi rastućoj upitnosti o univerzalnoj poželjnosti i značaju sreće.

Ključne reči: kultura, sreća, zadovoljstvo životom

TESTIRANJE SADRŽAJA I STRUKTURE FUNKCIONALNE TEORIJE VREDNOSTI

Jasna Milošević Đorđević

Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

jasna.milosevic@fmk.edu.rs

Valdiney V. Gouveia

Federal University of Paraíba, Brazil

Ana Andonov

Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

Poslednjih decenija istraživači su u brojnim teorijskim i istraživačkim pristupima pokušavali da otkriju set univerzalnih vrednosti. Jedan od takvih pokušaja je i Funkcionalna teorija vrednosti koja pretpostavlja da postoji šest bazičnih vrednosti: uzbuđenje (emocije, zadovoljstvo i seksualnost), promocija (moć, prestiž i uspeh), egzistencija (zdravlje, lična stabilnost i opstanak), lične (lepota, znanje i zrelost), interaktivne (afektivnost, pripadanje i socijalna podrška) i normativne vrednosti (poslušnost, religioznost i tradicija). Ovaj set bazičnih vrednosti ima dve osnovne funkcije, da: izražava potrebe (potreba za napretkom i potreba za preživljavanjem) i usmerava na akciju (lični, centralni i socijalni ciljevi). Ciljevi ovog pilot istraživanja su da se: a) testira sadržaj i struktura funkcionalne teorije vrednosti na uzorku u Srbiji; b) identifikuju najvažnije vrednosti u Srbiji po ovom modelu; c) ispita odnos između vrednosti i najosnovnijih sociodemografskih obeležja (pol i starost), koje su u dosadašnjim testiranjima ovog modela u različitim kulturama bile značajni korelati vrednosti. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku studentske i opšte populacije u Beogradu ($N = 203$). Korišćen je Upitnik bazičnih vrednosti

koji se sastoji iz 18 ajtema ($\alpha = .75$). SEM parametri pokazuju da je šestofaktorski model prihvatljiviji u odnosu na druge modele iako ne potvrđuju model u potpunosti (NFI = .60; CFI = .67; RMSEA = .10). Najvažnije vrednosti dobijene na ispitivanom uzorku su: egzistencija, interaktivne i lične vrednosti. Dobijene su statistički značajne razlike u relevantnosti različitih vrednosti između studentske i nestudentske populacije ($t(202) = 2.60, p < 0.01, \eta^2 = 0.033$), ali nema razlike između polova ($t(202) = -1.87, p < 0.06, \eta^2 = 0.017$). Buduća istraživanja trebalo bi da zbog kompleksnosti nastave sa validacijom modela na većim uzorcima do prihvatljivih SEM parametara kao i da tragaju za različitim socijalno psihološkim korelatima vrednosti.

Ključne reči: funkcionalna teorija vrednosti, konfirmatorna faktorska analiza, bazične vrednosti

ETNOCENTRIZAM I ETNIČKE DISTANCE KOD MLADIH U BIH

Vladimir Turjačanin

Filozofski fakultet Banja Luka, Univerzitet u Banjaluci

vturjaca@gmail.com

Tatjana Ćibić

Filozofski fakultet Banja Luka, Univerzitet u Banjaluci

Pod etnocentrizmom se obično podrazumijeva izrazita naklonost prema sopstvenoj etničkoj ili kulturnoj grupi i pozitivna diskriminacija članova sopstvene grupe u odnosu na članove drugih grupa. U skorije vrijeme Bizumić i saradnici su pokušali da definišu etnocentrizam kao konstrukt koji sadrži izvjestan broj stavskih sklopova. U te sklopove spadaju međugrupni faceti kao što su preferencija sopstvene grupe, superiornost, čistoća vlastite grupe, postavljanje interesa sopstvene na prvo mjesto bez obzira na interese drugih grupa, te unutargrupni faceti poput grupne kohezije i posvećenosti. Navedeni autori konstatuju da etnocentrizam definisan na ovaj način nije identičan vangrupnom odbacivanju, ali da može biti u jakoj vezi u takmičarskim kontekstima i pod percepcijom prijetnje. Nas je zanimalo da ustanovimo povezanost faceta etnocentrizma sa međugrupnim stavovima, poput etničke distance, u društvenim uslovima politizovanih etničkih grupa u BiH. Istraživanje je radjeno na uzorku od 308 ispitanika srpske etničke pripadnosti sa banjalučkog univerziteta, koji su samostalno popunjavali upitnik. Korištene su Bizumićeva skala etnocentrizma i modifikovana Bogardusova skala etničke distance prema nekolicini etničkih grupa. Rezultati pokazuju da na nivou prostih korelacija postoje statistički značajne korelacije između faceta

etnocentrizma i ukupne etničke distance u rasponu od 0.344 do 0.677 ($df = 308$, $p < 0.01$). U regresionom modelu, gdje predviđamo rezultate etničke distance na osnovu faceta etnocentrizma, kao značajni prediktori se zadržavaju čistoća, preferencija i kohezija, koji objašnjavaju oko 52% varijanse etničke distance. Ovako visok procenat zajedničke varijanse ukazuje da se u uslovima politizovanih etniciteta teško razdvajaju unutargrupe preferencije i međugrupna odbacivanja.

Ključne riječi: etnocentrizam, etničke distance, međugrupni stavovi

SAMOPERCEPCIJA STEPENA ZADOVOLJENOSTI BAZIČNIH PSIHIČKIH POTREBA KOD SPORTISTA SA I BEZ INVALIDITETA

Marijana Mladenović

Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu, Univerzitet Singidunum
mmladenovic@singidunum.ac.rs

Goran Kasum

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Teorija samodeterminacije bila je konceptualni okvir ovog istraživanja. Sport, za razliku od drugih oblasti ljudske aktivnosti, pruža direktnu povratnu informaciju o ličnoj efikasnosti i kompetenciji, omogućuje afirmaciju potrebe za autonomijom, dok sportski kontekst pogoduje zadovoljenju potrebe za povezanošću sa drugim ljudima. U literaturi se sugerije da sportisti sa invaliditetom, za razliku od sportista bez invaliditeta, mogu da se suočavaju sa više teškoća u ostvarivanju kompetencije i efikasnosti na sportskom terenu i biraju sport kao sredstvo za prevazilaženje zdravstvenih teškoća ili popravljane samopoštovanja, a ne iz intrinzičkih razloga, dok u kontekstu interpersonalnih odnosa mogu da se osećaju stigmatizovano. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li postoje značajne razlike između sportista sa invaliditetom i bez invaliditeta u pogledu percepcije stepena zadovoljenosti bazičnih psihičkih potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanošću. Percepcija zadovoljenosti bazičnih psihičkih potreba može da bude značajan indikator psihičkog statusa sportista sa invaliditetom i autentične motivisanosti za sport. Pretpostavljeno je da će značajnost razlika biti dobijena na svim varijablama u korist sportista bez invaliditeta. Ispitano je ukupno 37 sportista, 19 sa invaliditetom, 18 bez invaliditeta, starosti od 14 do 60 godina, oba pola. Sportisti sa invaliditetom su članovi Saveza za sport osoba sa invaliditetom Beograda, u najvećem procentu bave se atletikom i imaju telesni invaliditet sa amputacijama i povredama kičme. Sportisti bez invaliditeta su rukometni

reprezentativci Srbije. Primenjena je Skala za ispitivanje bazičnih psihičkih potreba. Pouzdanost skale proveravana je Kronbahovom alfa ($\alpha = 0.72$). Primenjene su metode deskriptivne statistike i ANOVA. Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u pogledu percepcije stepena zadovoljenosti potrebe za autonomijom ($F = 8.034, p < 0.008$) i kompetencijom ($F = 5.821, p < 0.021$). Sportisti sa invaliditetom opažaju da imaju manje lične autonomije ($M_A = 4.91, SD = 0.43$) i manje kompetencije ($M_K = 5.07, SD = 0.54$), nego sportisti bez invaliditeta ($M_A = 5.39, SD = 0.59$ i $M_K = 5.63, SD = 0.87$). U pogledu opažanja povezanosti sa drugima, nema značajnih razlika između sportista sa invaliditetom ($M_P = 5.15, SD = 0.72$) i bez invaliditeta ($M_P = 5.41, SD = 0.58$). Potrebno je dalje istražiti dobijene razlike, kao i faktore potencijalnog pozitivnog transfera sportske efikasnosti na opštu samopercepciju lične kompetentnosti i autonomije.

Ključne reči: sport, invaliditet, autonomija, kompetencija

SPOLNE RAZLIKE U BRZINI I TOČNOSTI PREPOZNAVANJA EMOCIJA

Antonela Kapitanović

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
antonela.kapitanovic@yahoo.com

Andrea Tokić

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

Dosadašnja istraživanja spolnih razlika u prepoznavanju emocija polučila su nekonzistentnim zaključcima – od onih da nema razlike u brzini i točnosti prepoznavanja emocija između muškaraca i žena, do onih o dominaciji žena u jednom ili čak u oba aspekta uspješnosti. U ovom istraživanju varirao se stupanj prisutnosti facijalnih znakova koji prate pojedinu emociju kako bi se utvrdilo da li u situacijama kad imamo sve ili samo dio znakova koji prate emocionalnu ekspresiju dolazi do razlika u uspješnosti detekcije različitih emocija između muškaraca i žena. Prisutnost specifičnih znakova varirana je tako da se lice modela koje iskazuje emociju prezentiralo pod tri različita kuta u odnosu na ispitanika: 0° - *en face* (prisutni svi znakovi emocije), pri kutu od 45° - poluprofil te kutu od 90° - iz profila. U istraživanju je sudjelovalo 58 studenata čiji je zadatak bio da, nakon što se na ekranu računala pojavi lice, što brže identificiraju koju emociju to lice iskazuje. Kao podražajni materijal korišteno je 210 slika s facijalnim ekspresijama ljutnje, tuge i straha na muškim i ženskim licima (položaj lica modela pri 0° , 45° i 90°) preuzete iz *Karolinska Directed Emotional Faces* (KDEF) baze podataka. Zadatak je bio kreiran u E prime-u

2.0., a bilježila se točnost i brzina prepoznavanja emocije. Obradom rezultata utvrđeno je da se s porastom kuta (od 0° do 90°) smanjuje broj točnih odgovora i produljuje vrijeme reakcije na ljutnju i tugu (Točnost: $F_{LJUTNJA}(2, 112) = 44.23$; $F_{TUGA}(2, 212) = 4.30$, $p < 0.05$; Brzina: $F_{LJUTNJA}(2, 112) = 8.71$; $F_{TUGA}(2, 212) = 16.73$, $p < 0.05$), pri čemu nije bilo razlika između muškaraca i žena ($F_{LJUTNJA}(1, 56) = 0.09$; $F_{TUGA}(1, 56) = 1.44$, $p > 0.05$). Kod emocije straha žene su bile brže ($F(1, 56) = 6.29$, $p < 0.05$) i točnije ($F(1, 56) = 5.36$, $p < 0.05$) u prepoznavanju te emocije iz svih kutova. Iako se točnost odgovora na emociju straha kod oba spola smanjivala s porastom kuta ($F(2, 112) = 7.99$, $p < 0.05$) brzina reagiranja ispitanika nije se mijenjala ovisno o kutu ($F(2, 112) = 0.33$, $p > 0.05$). Kod sve tri emocije točnost prepoznavanja bila je u svezi sa spolom osobe koja iskazuje emociju u smjeru da je točnost bila veća kad je model bila ženska osoba ($F_{LJUTNJA}(1, 56) = 20.811$; $F_{TUGA}(1, 56) = 13.414$; $F_{STRAH}(1, 56) = 43.217$, $p < 0.05$). Zaključno se može kazati da su ispitanici uspješniji u detekciji emocija ljutnje, tuge i straha kada gledaju osobu sučelice nego iz profila, žene brže i točnije detektiraju strah u odnosu na muškarce, a svi ispitanici su točniji u detekciji emocija sa ženskih lica.

Ključne reči: facijalne ekspresije emocija, spolne razlike, točnost, brzina, kut gledanja

POVEZANOST SPREMNOSTI NA BLISKOST I SAMOPOŠTOVANJA SA LJUBOMOROM U ROMANTIČNIM VEZAMA

Jelena Jevtović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jelenaenajevtovic@gmail.com

Tijana Anić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jovana Grozdanovski

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ivana Andrejević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ljubomora je kompleksan sklop misli, osećanja i ponašanja koji dolazi nakon pretnje samopoštovanju i/ili pretnje opstajanja i kvalitetu partnerske veze; nastaje kao posledica opažene stvarne ili zamišljene romantične privlačnosti između partnera i stvarnog ili zamišljenog suparnika. Veza između ljubomore, samopoštovanja i spremnosti na bliskost je kako intuitivna, tako i empirijski potvrđivana, ali ipak i dalje nedovoljno razjašnjena. Imajući to u vidu, osnovni cilj ovog istraživanja bio je podrobnije ispitivanje te povezanosti u romantičnim

vezama, što može imati značajnu primenu u psihološkoj praksi. Uzorak je sačinjen od 158 prigodno izabranih ispitanika. Ispitanici su popunjavali upitnik sačinjen od unapred utvrđenog fiksnog redosleda četiri skale: Multidimenzionalna skala ljubomore, Dženis i Fild skala samopoštovanja, Skala straha od intimnosti (koja posredno meri spremnost na bliskost) i grafička Skala uključenosti drugoga u self. Uz to, registrovani su i neki demografski podaci: pol, starost, broj partnera i dužina trenutne veze. Korelacija između ljubomore i samopoštovanja (viši skor na skali samopoštovanja ukazuje na niže samopoštovanje) je umereno pozitivna ($r = .366$, $p = .010$). Povezanost ljubomore i spremnosti na bliskost nešto je slabijeg intenziteta i suprotnog smera ($r = -.205$, $p = .010$). Kombinacijom spremnosti na bliskost i samopoštovanja objašnjava se oko 12% varijanse ljubomore ($R^2 = .127$, $F = 12.462$, $p = .000$), dok jedino samopoštovanje ima značajan beta koeficijent ($\beta = .337$, $p = .000$). Skor na samopoštovanju i broj veza u kojima je osoba bila su u blago negativnoj korelaciji ($r = -.333$, $p = .000$). Broj veza i ljubomora su blago negativno povezane ($r = -.233$, $p = .003$). Skor na grafičkoj skali povezan je kako sa ljubomorom ($r = -.184$, $p = -.021$), tako i sa spremnošću na bliskost ($r = .592$, $p = .000$) i samopoštovanjem ($r = -.274$, $p = .001$). Sudeći po najčešće ostvarenim skorovima, uzorak (većinom studentska populacija) se nije pokazao veoma ljubomornim, što je verovatno uticalo na intenzitet korelacija ljubomore sa ostalim varijablama. Sklop rezultata dobijenih regresijom sugerše da bi mogao postojati određeni moderatorski uticaj samopoštovanja na povezanost između spremnosti na bliskost i ljubomore, što je dodatno potvrđeno sličnim sklopom rezultata dobijenim na grafičkoj skali (koja je takođe mera bliskosti). Broj veza se pokazao kao najznačajnija demografska varijabla, dok dužina trenutne veze nije pokazala povezanost ni sa jednom drugom varijablom u istraživanju.

Ključne reči: spremnost na bliskost, samopoštovanje, ljubomora

KOLIKO DOBRO LAŽEMO? RAZVOJ PROCEDURE ZA MERENJE SPOSOBNOSTI LAGANJA

Nikola Milosavljević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
nmilosavlje@gmail.com

Dijana Cocić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Nevena Ivanović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Stefan Dimić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Iris Žeželj

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U istraživanjima sposobnosti laganja, ispitanici se uglavnom instruiraju da daju lažne i istinite iskaze (npr. da govore suprotno svojim stavovima, daju netačne lične podatke, tvrde da u trenutku gledaju nešto što zapravo ne gledaju na ekranu), da bi zatim nezavisni procenjivači odlučivali da li je u pitanju laž ili istina. Pored toga što je ovako izvedena mera gruba, ona zavisi od sposobnosti detekcije laganja procenjivača, a niz dokaza govori o tome da su ljudi generalno loši „detektori laži“. Istraživanja međutim pokazuju da se laž i istina bolje razlikuju ako se procenjuju na indirektnim merama, kao što je uverljivost, koherentnost, detaljnost i slično. Zbog toga su u ovom istraživanju ispitanici instruirani da daju samo lažne iskaze, odnosno da osmisle i što uverljivije izlože događaj koji im se nije dogodio; nakon toga je grupa nezavisnih procenjivača na nizu skala ocenjivala uverljivost tog izlaganja. Procenjivačima je rečeno da su neke priče autentične, a druge nisu, čime je obezbeđena veća disperzija ocena i veća validnost procena, jer u svakodnevnim situacijama uverljivost iskaza drugih procenjujemo bez znanja o tome da li govore istinu ili ne. Istraživanje je za cilj imalo da proveri: (a) postoje li individualne razlike u pogledu uverljivosti i mogu li se registrovati ovom procedurom i (b) da li će procedura rezultovati dovoljnom usaglašenošću procenjivača da bi se mogla koristiti u ove svrhe. U prvoj fazi istraživanja ispitanicima (N = 50) su bila data tri slabo strukturisana događaja (npr. da su otišli sa prijateljima na kampovanje u šumu i da su se bili izgubili; da su napravili žurku i ujutru primetili da fali nekoliko stvari iz kuće) za koja je prethodno ustanovljeno da im se nisu dogodili. Njihov zadatak je bio da ih osmisle i što uverljivije izlože, kako bi ubedili druge da im se dati događaj stvarno dogodio. Iskazi su bili ograničeni na dva minuta i snimani su. U drugoj fazi 15 nezavisnih procenjivača ocenjivalo je kreirane priče posmatrajući video zapise; uverljivost je procenjivana posebno konstruisanim upitnikom ($\alpha = .91$) koji su činile četiri skale: uverljivost izlaganja, uverljivost sadržaja, bogatstvo

detalja i usaglašenost neverbalnih znakova sa verbalnim sadržajem. U cilju provere intersubjektivne saglasnosti procenjivača, izračunat je koeficijent interklasne korelacije čiji je raspon za ove četiri skale bio od ,70 do ,78. Globalnu uverljivost osobe predstavljao je ukupni skor na upitniku koji je dobijen kao prosek skorova sa četiri skale. Prosečna vrednost globalne uverljivosti osobe bila je je 4,61 ($SD = 0.487$), a teorijski opseg procena je bio od 1 do 7,75, a dobijen je od 3,36 do 5,53. Dobijeni rezultati govore o visokoj usaglašenosti procenjivača pri proceni uverljivosti ispitanika i zadovoljavajućoj diskriminativnosti procena uverljivosti.

Ključne reči: sposobnost laganja, autobiografski događaji, procedura merenja

IMPLICITNI I EKSPPLICITNI AKADEMSKI RODNI STEREOTIPI UČENIKA OSMOG RAZREDA

Andrea Kočiš

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
kocisandrea@yahoo.com

Aleksandra Lazić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uroš Konstantinović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Petar Lukić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Iris Žeželj

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Akademski rodni stereotipi su uverenja o rodnoj distribuciji kompetencija u okviru različitih akademskih domena – muškarcima se obično pripisuje interes i talenat za matematiku i prirodne nauke, a ženama za jezike i društvene nauke. Pretpostavlja se da stereotipna uverenja dovode do slabijeg uspeha iz određenih školskih predmeta i da utiču na odabir smera u kasnijem školovanju i izboru profesije. U ovom istraživanju je kod učenika osmog razreda osnovne škole ($N = 111$, 60 dečaka) implicitno stereotipno asociranje školskih predmeta i maskuliniteta-femininiteta ispitano Testom Implicitnih Asocijacija (IAT), u kome pozitivna D mera pokazuje stereotipne, a negativna kontrastereotipne asocijacije, a eksplicitno (a) direktnim pripisivanjem talenta dečacima-devojčicama za školske predmete i (b) procenom maskuliniteta/femininiteta školskih predmeta; pri čemu je nula ukazivala na odsustvo rodnog stereotipiziranja. T-testom za jedan uzorak je posebno kod dečaka i devojčica provereno da li postoje stereotipi, tj. da li skorovi ispitanika značajno odstupaju

od nule na IAT-u. Devojčice su značajno brže asociirale maskuline školske predmete sa dečacima, a feminine sa devojčicama ($M_{dev} = .19 (.296)$, $t(50) = 4.701$, $p = .000$), dok dečaci nisu ($M_{deč} = .02$, $t(59) = .442$, $p = .660$); ovaj efekat ni kod dečaka ni kod devojčica nije povezan sa ocenama i akademsko-karijernim izborima. I dečaci i devojčice su rodno specifično pripisivali talente ($M_{deč} = .86 (2.119)$, $t(59) = 3.168$, $p = .002$; $M_{dev} = .720 (1.539)$, $t(50) = 3.308$ $p = .000$) i stereotipno procenili maskulinitet/femininitet predmeta ($M_{deč} = 2.97 (4.23)$, $t(59) = 5.432$ $p = .002$; $M_{dev} = 3.51 (3.733)$, $t(59) = 6.715$ $p = .000$). Dečaci sa izraženijim uverenjima o polnim razlikama u talentu imaju više ocene iz matematike nego iz srpskog ($r(58) = .266$, $p = .040$), češće biraju prirodni smer ($r(58) = .262$, $p = .043$) i zanimanja iz prirodnih oblasti ($r(50) = .316$, $p = .023$); dečaci koji opažaju predmete kao izraženo feminine/maskuline takođe imaju više ocene iz matematike ($r(50) = .316$, $p = .023$). Kod devojčica nije registrovana nijedna značajna povezanost. Eksplicitno stereotipiziranje registrovano je kod oba pola, a slabo implicitno samo kod devojčica. Donekle neočekivano, eksplicitno stereotipiziranje je povezano sa školskim uspehom i budućim profesionalnim opredeljenjem dečaka, ali ne i devojčica.

Ključne reči: rodni stereotipi, test implicitnih asocijacija

KONSTRUKCIJA I VALIDACIJA INSTRUMENTA ZA PROCENU UČENIČKIH INTERESOVANJA ZA PRIRODNE I DRUŠTVENE OBLASTI

Andrea Kočiš

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
kocisandrea@yahoo.com

Aleksandra Lazić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uroš Konstantinović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Petar Lukić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Interesovanja predstavljaju jedan od važnijih faktora prilikom pravljenja akademsko-karijernih izbora. Kreirali smo instrument za procenu relativne izraženosti interesovanja za prirodno-matematički u odnosu na društveno-jezički domen. Kao indikatore izabrali smo konkretne aktivnosti prilagođene adolescentnom uzrastu, koje se odnose na televiziju, društvene mreže, školske sekcije i sl. Instrument je sastavljen od osam dihotomnih stavki prinudnog izbora (npr. „Da li bi pre gledao TV emisiju o: a) Eksperimentima u fizici, b) Najpoznatijim pesnicima 20. veka“). Zadatak ispitanika bio je da se opredeli za

aktivnost iz jednog od dva domena. Skorovi se kreću od -8 do +8; negativan skor znači da se ispitanik relativno više interesuje za aktivnosti iz društveno-jezičkog nego za aktivnosti iz prirodno-matematičkog domena, dok pozitivan skor znači obratno. Skor nula znači da se ispitanik podjednako interesuje za aktivnosti iz oba domena. Validacioni uzorak su činili učenici osmog razreda osnovne škole ($N = 111$, od toga 60 dečaka). T-testom za jedan uzorak su proverena odstupanja skora ispitanika od teorijske srednje vrednosti instrumenta (nula), za dečake i devojčice posebno. Devojčice se u podjednakoj meri interesuju za aktivnosti iz prirodno-matematičkog i društveno-jezičkog domena ($M_{dev} = -.71$, $SD_{dev} = 4.522$, $t(50) = 1.115$, $p = .270$), dok su interesovanja dečaka jače orijentisana u smeru prirodno-matematičkog domena ($M_{deč} = 2.53$, $SD_{dev} = 3.661$, $t(59) = 5.359$, $p = .000$). Uočene razlike između dečaka i devojčica su značajne ($t(109) = 4.170$, $p = .000$). Interesovanja su povezana sa diferencijalnim školskim postignućem izraženim preko razlike prosečnih ocena iz matematike i iz srpskog jezika tokom viših razreda ($r(109) = .340$, $p = .000$). Zanimljivo je da interesovanja nisu povezana sa postignućem iz srpskog jezika, dok jesu sa postignućem iz matematike ($r(109) = .213$, $p = .024$). Mere sa instrumenta interesovanja koreliraju i sa akademsko-karijernim izborima, tj. sa izveštajem ispitanika o tome koji će smer u gimnaziji, prirodno-matematički ili društveno-jezički, upisati ($r(109) = .516$, $p = .000$), i sa preferencijama budućeg zanimanja ($r(109) = .582$, $p = .000$). Na osnovu interesovanja je moguće ispravno klasifikovati 75% izbora smera u gimnaziji koje prave dečaci ($Exp(B) = 1.750$, $p = .000$), a 74.5% izbora koje prave devojčice ($Exp(B) = 1.388$, $p = .001$). Rezultati ukazuju na zadovoljavajuću validnost instrumenta te na njegov potencijal za primenu u kontekstu karijernog savetovanja.

Ključne reči: test interesovanja, akademsko-karijerni izbor, prirodne i društvene oblasti, rodne razlike

U POTRAZI ZA ZRELOM RELIGIOZNOŠĆU: PROVJERA RAZLIČITIH MODELA RELIGIOZNIH ORIJENTACIJA U KONTEKSTU VEZA SA ZADOVOLJSTVOM ŽIVOTOM I ETNOCENTRIZMOM

Srdan Dušanić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjaluci

dusanic@teol.net

Jedan od najvećih izazova u psihologiji religije je kako mjeriti „zrelu religioznost“ koju po Olportu karakteriše dinamičnost, otvoreni um, uklopljenost u ličnost, moralnost itd. Razvijeno je nekoliko modela preko kojih

se pokušao ostaviti spomenuti cilj. Olportov model podrazumjeva postojanje intrinzičke religioznosti (IR) koja potiče iz iskrenih poriva, dok je ekstrinzička (ER) instrumentalno određena raznim socijalnim potrebama. Ovim tipovima je Batson priključio i dimenziju „tragajuće religioznosti“ koja se odnosi na religioznost koja je otvorena za preispitivanje. Vulfov model postkritičkog mišljenja (PCB) podrazumjeva postojanje dvije ortogonalne bipolarne dimenzije: prisustvo/nepprisustvo transcendentálnih uvjerenja i literalna/simbolička interpretacija iz kojih proizilaze četiri tipa religioznosti: simbolička i literalna posvećenost te simbolička i literalna neposvećenost. CRC model od Krausa i Huda je cirkumplex baziran na dimenzijama privrženost-refleksivnost koji obuhvata devet tipova religioznosti, ali je moguće koristiti i četiri reprezentativna: religiozna zainteresovanost, centralnost religioznosti, religiozna sumnjičavost, socijalna religioznost. U radu pokušavamo da ispitamo koji od modela religioznih orijentacija ima najveći potencijal da obuhvati ispitivanje zrele religioznosti? Kao kriterijumske varijable zrele religioznosti smo uključili zadovoljstvo životom i etnocentrizam. Ova tema je pogotovo izazov na balkanskim prostorima gdje se suočavamo sa izazovom socijalne poželjnosti religije što utiče na iskrenost ispitanika te zahtjeva dodatnu senzibilnost korištenih instrumenata. Uzorak je činilo 414 prigodno odabranih mladih osoba iz Republike Srpske, 58% su djevojke, a 42% mladići. Njihov prosječni uzrast je 20 godina. Skale koje su korištene nose istovjetne nazive kao modelski tipovi religioznosti i imale su solidnu pouzdanost (od .70 - .90). Dobijene su raznovrsne veze između dimenzija religioznosti sa etnocentrizmom i zadovoljstvom životom. Dimenzije religioznosti koje podrazumjevaju veću posvećenost ali i kognitivnu refleksivnost su veći korelat zadovoljnijeg života i tolerantnijih međugrupnih odnosa. Npr. tip „religiozna zainteresovanost“ pozitivno korelira sa zadovoljstvom životom ($r(364) = .136, p < .01$), dok nije u značajnoj korelaciji sa etnocentrizmom ($r(341) = -.024, p > .05$). Možemo zaključiti da u kontekstu više modela, CRC model u nešto većoj mjeri doprinosi senzibilnijem mjerenju religioznosti.

Ključne riječi: religiozne orijentacije, zadovoljstvo životom, etnocentrizam

PREDIKTORI ETNIČKE DISTANCE KOD PRIPADNIKA MAĐARSKE NACIONALNE MANJINE U VOJVODINI

Marija Manasijević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
mmanasijevic@useens.net

Dušana Šakan

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad

Imajući u vidu da se odnos prema svojoj i drugim etničkim zajednicama usvaja procesima socijalizacije, praćenje prirode međuetničkih odnosa kod mladih u multinacionalnim, multikonfesionalnim i višejezičnim sredinama je izuzetno značajno. Osnovni problem rada predstavlja ispitivanje prediktora etničke distance kod pripadnika manjinske, mađarske nacionalne zajednice u Vojvodini prema pripadnicima većinskog, srpskog stanovništva. Imajući u vidu hipotezu kontakta, ispitivana je moć predikcije etničke distance putem sociodemografskih varijabli, stavova prema svojoj i drugim nacionalnim grupama, te iskustava u međuetničkim odnosima kod pripadnika manjinske zajednice prema većinskom stanovništvu. U istraživanju je učestvovalo 407 učenika drugog razreda gimnazija i srednjih stručnih škola sa teritorije AP Vojvodine (50,6% ispitanica, prosečne starosti 16,3 godine). Instrument korišćen u ovom istraživanju predstavlja deo upitnika UOM2013 (Upitnik o odnosima među mladima u AP Vojvodini), kreiranog za potrebe projekta „Evaluacija stanja međuetničkih odnosa kod mladih u Vojvodini 2013–2014“. U okviru ovog instrumenta, pored sociodemografskog upitnika i upitnika o iskustvu u međuetničkim odnosima, nalaze se i subskale: skala odnosa prema nacionalnosti Rota i Havelke, modifikovana Bogardusova skala socijalne distance, koja sadrži pet nivoa bliskosti (spremnost na brak, druženje, deljenje klupe, pohađanje istog razreda i zajedničko pohađanje škole). Hijerarhijska regresiona analiza pokazala je da finalni model, koji uključuje sociodemografske karakteristike, stavove o svojoj i drugim etničkim grupama i iskustvo u međuetničkim odnosima, objašnjava ukupno 19% varijanse etničke distance. U okviru finalnog modela, kao značajni prediktori izdvajaju se: životno iskustvo sa pripadnicima drugih nacionalnih zajednica ($\beta = -.20, p < .01$), etnocentrizam ($\beta = .19, p < .01$), nadnacionalna vezanost ($\beta = -.15, p < .01$), prisustvo međuetničkih sukoba u školi ($\beta = -.18, p < .01$) i pol ispitanika ($\beta = -.16, p < .01$). Ovi rezultati upućuju na značaj ličnog i posrednog iskustva u smanjenju distance između pripadnika manjinskih i većinskih grupa u Vojvodini.

Ključne reči: etnička distanca, mladi, hipoteza kontakta

POLITICAL PARTIES' EVALUATIONS IN THE POST-CONFLICT SOCIETY: THE ROLE OF ETHOS OF CONFLICT

Boban Petrović

Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade
boban.petrovic@iksi.ac.rs

Janko Mededović

Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

The goal of the present study is to increase understanding of evaluation of political parties in one post-conflict society, by exploring its relations with basic social attitudes and Ethos of conflict (EOC) beliefs. The conflict examined involves Serbs and Albanians in Kosovo. We conducted two studies in two time points. First study ($N = 253$) was conducted two years after unilateral declaration of Kosovo independence (2010) and second study ($N = 541$) five years after that (2015). Both studies were conducted in Serbia, including Northern Kosovo, and participants were of Serbian nationality. In both studies, we explored relations between evaluations of Serbian political parties and basic lexically-derived social attitudes, as well as eight aspects of EOC: Justness of the in-group goals, Security, Positive collective self-image, In-group victimization, Delegitimization, Patriotism, In-group unity and Beliefs about peace. In both studies, principal components analysis conducted on parties' evaluations isolated two dimensions which can be broadly interpreted as national-conservative (NCP) and socio-liberal political parties (SLP). Regression analyses showed that social attitudes have significant and temporally stable effects on evaluations of both NCP's and SLP's. Thus, positive evaluation of NCP's was predicted by Tradition oriented religiousness, Unmitigated self-interests and Communal Rationalism in 2010 (explained 22% of variance); and by Tradition oriented religiousness and Communal Rationalism positively and Egalitarianism negatively in 2015 (explained 15% of variance). Social attitudes were without significant effects on preference of SLP's in 2010 (weak positive effect of Communal rationalism was detected), but in 2015 Communal rationalism had significant positive effect. Additionally, EOC beliefs have more important role in prediction of evaluations of both types of political parties in the time immediately after the declaration of Kosovo independence, this effect weakens with time distance. In 2010, EOC beliefs explained about 12% of NCP's and about 16% of SLP's preferences. The most important predictors were Patriotism and Justness of the in-group goals, with positive sign in the case of prediction of NCP's and negative in the case of SLP's. In 2015 significant effects of EOC on both NCP's and SLP's evaluations were not registered. Results suggest that EOC beliefs have important effects on

parties' preferences in the time of conflict and immediately after that, but their impact seems to decrease over time, when basic social attitudes take the lead position.

Keywords: party evaluation, social attitudes, Ethos of conflict, post-conflict society

This research was done under the COST action IS1107 “European Network of Conflict Research – ENCoRe”.

LEKSIČKI SOCIJALNI STAVOVI I NJIHOVA ULOGA U RAZUMEVANJU RELIGIOZNOSTI

Boban Petrović

Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade
boban.petrovic@iksi.ac.rs

Leksički pristup nudi okvir za obuhvatno i sistematsko razumevanje područja socijalnih stavova. Međutim, uprkos relativno dobroj taksonomiji, izostaju istraživanja koja bi pokazala upotrebnu, pre svega prediktivnu i diskriminativnu, validnost leksičkih socijalnih stavova. Snažan trend desekularizacije i revitalizacije religioznosti u Srbiji tokom poslednjih dvadesetak godina podstrek je istraživanju odnosa religioznosti i stavova, što otvara mogućnost za validaciju leksičkih socijalnih stavova i njihovog doprinosa razumevanju religioznosti. U okviru ovog istraživanja, realizovane su dve studije. U prvoj studiji, upitnici za merenje leksičkih socijalnih stavova - LSS-S-60, koji meri šest leksičkih stavova deriviranih iz srpskog jezika i SDI-24, koji meri četiri leksička stava derivirana iz engleskog jezika aplicirani su uzorku od 1079 ispitanika. U uzorku je identifikovano 39% pravoslavnih hrišćana, 10% agnostika i 28% ateista. Rezultati hijerarhijske binarne logističke regresije su pokazali da oba modela socijalnih stavova, i engleski i srpski, značajno doprinose razumevanju različitih oblika religijske samoidentifikacije, ali da u sva tri slučaja leksički stavovi derivirani iz srpskog jezika pokazuju bolje prediktivne kvalitete. Značajnu ulogu u razumevanju pravoslavne hrišćanske samoidentifikacije pokazuju Tradicionalni i religiozni izvori autoriteta i Nacionalizam u pozitivnom te Egalitarizam u negativnom smeru. U agnostike se svrstavaju pojedinci sa povišenim skorovima na Spiritualnosti, ali i niskim na Tradicionalnim i religioznim izvorima autoriteta. Ateisti se karakterišu izrazito niskim skorovima na tradicionalnim i religioznim izvorima autoriteta, te povišenim skorovima na Egalitarizmu. U drugoj studiji,

sprovedenoj na uzorku od 540 ispitanika, pored užih dimenzija leksičkih socijalnih stavova merena je i religioznost i spiritualnost. Klaster analizom na osnovu ove dve varijable identifikovane su tri grupe ispitanika – tradicionalno religiozni (52%), spiritualni (15%) i ateisti (33%). Kanoničkom diskriminativnom analizom utvrđeno je da se grupa tradicionalno religioznih u odnosu na ostale dve grupe karakteriše višim skorovima na Tradicionalnim i Religioznim izvorima autoriteta, Etatizmu i Socijalnoj dominaciji, dok se oni koji naginju spiritualnosti razlikuju pre svega od ateista u pogledu Mističizma i Filozofskog idealizma. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da leksički socijalni stavovi predstavljaju relevantan okvir za razumevanje religioznosti.

Ključne reči: leksički pristup, socijalni stavovi, religioznost, spiritualnost

THE EFFECT OF TEMPORAL DISTANCE ON DECISION-MAKING: DO WE NEGLECT THE AFFECT WHEN DECIDING FOR THE FUTURE?

Biljana Jokić

Social Psychology Laboratory, Department of Psychology, University of Belgrade
biljana@beograd.com

Iris Žeželj

Social Psychology Laboratory, Department of Psychology, University of Belgrade

The decisions can differ depending on the temporal distance of their outcomes. Some models propose it is because we neglect the affect (e.g. mood, hunger) that accompanies achieving a goal (e.g. finish the project) when we decide for the future. Others propose more general pattern: when deciding for the future, we tend to neglect not only affect, but any obstacle (e.g. inconvenient schedule) in achieving the goal, because mental representations are more abstract. In two studies we examined whether the temporal distance effect on decision-making differs depending on the nature of the obstacles, i.e. whether they are affect-laden or not. In Study 1, students ($N = 91$) chose one of the two options: more desirable goal, but harder to achieve (more course credits for volunteering on Sunday morning), or less desirable goal, easier to achieve (fewer credits for flexible timing). There were four choice situations: two with technical obstacles (inconvenient schedule), and other two with affect-laden ones (consuming unpleasantly smelling or tasting food). All activities were presented either for the next day (small distance) or the next semester (large distance). After choosing one of the options, they estimated the readiness to replace the chosen option upon request. There was no effect of temporal distance on *choice*. When more desirable/harder achievable goal was chosen, the *readiness to replace* it

was higher at the small distance, but only when the obstacle was unpleasant taste ($F(1, 28) = 4.26, p < .05$). In Study 2, students ($N = 34$) read about two affect-laden choice situations from the Study 1, with the same manipulation of temporal distance. They had to list their thoughts during the decision-making process. The thought lists were analyzed by Serbian Linguistic Inquiry and Word Count software and categorized into cognitive processes, negative and positive emotions. When distant events were described, positive emotions were more frequent ($F(1, 33) = 5.12, p < .05$), and cognitive processes marginally more frequent ($F(1, 33) = 3.48, p = .07$). When close events were described, negative emotions were more frequent in one situation (unpleasant taste: $F(1, 18) = 5.17, p < .05$), but not in the other. It seems the differences registered in choices for close and distant future are not fully explainable by the neglect of affect, but neither by the abstractness of mental representation. Future research could further disentangle the effects of different types of the obstacles.

Keywords: temporal distance, affect, mental representations, decision-making

DETERMINANTE ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM U SRBIJI

Vladimir Mentus

Institut društvenih nauka
vmentus@idn.org.rs

Zadovoljstvo životom predstavlja kognitivnu komponentu subjektivnog blagostanja. Dosadašnja istraživanja ukazuju na to da najveći procenat varijanse zadovoljstva životom objašnjavaju kvalitet zdravlja, prvenstveno mentalnog, zadovoljstvo socijalnim odnosima, i to pre svega porodičnim, zadovoljstvo materijalnim položajem, kao i zadovoljstvo poslom. Pri tome, u ekonomski slabije razvijenim društvima zadovoljstvo materijalnim položajem je od relativno većeg značaja. U ovom radu su analizirani prediktori zadovoljstva životom u Srbiji. Za potrebe ovog istraživanja korišćen je uzorak ispitanika iz Srbije koji su anketirani u okviru šireg, trećeg talasa *European Quality of Life Survey*, a koji je sproveden u 32 evropske zemlje. Izdvojen uzorak je obuhvatao 1002 ispitanika.

Ispitivane determinante su zadovoljstvo životnim standardom, zadovoljstvo zdravljem, zadovoljstvo porodičnim životom, zadovoljstvo društvenim životom, zadovoljstvo trenutnim poslom, zadovoljstvo obrazovanjem i zadovoljstvo uslovima stanovanja. Utvrđeno je da ove determinante imaju zadovoljavajući stepen unutrašnje konzistencije ($\alpha = .797$). Pomoću faktorske analize, direktnom oblimin rotacijom izdvojena su dva faktora zadovoljstva životom. Prvi, koji je

zasićen stavkama zadovoljstvo trenutnim poslom, zadovoljstvo životnim standardom, zadovoljstvo obrazovanjem i zadovoljstvo uslovima stanovanja, i koji bi se mogao nazvati materijalno-profesionalni, objašnjava 45% varijanse. Drugi, koji je zasićen stavkama zadovoljstvo zdravljem, zadovoljstvo porodičnim životom i zadovoljstvo društvenim životom, i koji bi se mogao nazvati emotivno-privatni, objašnjava 15% varijanse. Regresionom analizom izvršen je pokušaj predviđanja ukupnog zadovoljstva životom kao kriterijuma preko skupa ispitivanih gore navedenih sedam determinanti. Podaci o ukupnom zadovoljstvu životom su dobijani na osnovu zasebnog pitanja, nezavisnog od pomenutih pojedinačnih stavki. Utvrđena je statistička značajnost modela ($r = .690$, $R^2 = .476$, $\Delta R^2 = .466$, $F(7, 360) = 46.792$, $p < .01$), pri čemu su najznačajniji prediktori zadovoljstvo životnim standardom ($\beta = .347$, $t = 6.982$, $p < .01$), zadovoljstvo poslom ($\beta = .161$, $t = 3.005$, $p < .01$) i zadovoljstvo porodičnim životom ($\beta = .127$, $t = 2.750$, $p < .01$). Podaci generalno ukazuju na značaj materijalnog blagostanja za ukupno zadovoljstvo životom stanovništva u Srbiji, čime se ono ne razlikuje od društava sličnog nivoa ekonomskog razvoja.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, subjektivno blagostanje, Srbija

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179039 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

THE STRUCTURE OF ATTITUDES OF PEOPLE WITH SENSORY AND MOTOR IMPAIRMENTS TOWARD PEOPLE WITH PHYSICAL DISABILITIES

Marija Čolić

Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade
colicmarija@outlook.com

Ivona Milačić Vidojević

Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

In the existing literature, there are few studies which address attitudes of people with disabilities towards other people with developmental disabilities. Field of disability arose questions relate to social identity of people with disabilities, as do they see them as a part of disabled group, or a sub-types of disabled group or they do not perceive themselves as a member of “disabled” group. Related to these questions, the aim of this study was to explore the structure of attitudes held by people with sensory and motor impairments towards people with physical disabilities in order to better understand their social identity. Their

structure of attitudes will be compared to attitudes of general public towards people with physical disabilities. There were a total of 180 participants, of which 58 had visual impairments, 56 had hearing impairments and 63 had motor impairments. Participants were 16 years or older. The attitudes have been investigated by applying the revised semi-projective instrument Multidimensional Attitudes Scale Toward Persons With Disabilities. After reading a vignette, participants were asked to choose what the persons in the scenario would think, feel or do in response to those with physical disabilities. The principal component factor analysis with Promax rotation revealed two components within the affects subscale. The first component, named negative emotions, explained 37% of variance, while the negative emotions component taken together with the positive emotions component explained 48% of variance. Two factors, named positive cognition and perplexing cognition, were exported within the cognition subscale. The first factor explained 38% of variance, and the second factor explained 17% of variance. Within the behaviors subscale, two components were extracted: the component of avoiding behavior and the component of approaching behavior. The first component explained 45% of variance, while the first and second components taken together explained 66% of variance. The data show that factors within the behavior subscale explain the greatest variance and that the structure of attitudes is complex and permeated with differences in emotion and cognition. Analysis revealed “positive components” within affects subscale, while two “negative” components persist within attitudes of general public. This indicates different emotional structure between attitudes of people with disability and general public attitudes.

Keywords: attitudes towards people with disabilities, hearing impairment, motor impairment

ULOGA ISPOLJENE EMOCIJE I POLA OPAŽENE OSOBE NA FORMIRANJE IMPRESIJE O NJENOJ DOMINANTNOSTI

Stefan Đorić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
sdjoric87@gmail.com

Nebojša Milićević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Keltner i saradnici su razvili teoriju koja pretpostavlja da kod osoba visoke moći prevladuje približavajući (*approach-related*) sistem, dok je snižena moć

povezana sa inhibišućim (*inhibition-related*) sistemom. Za oba sistema, karakteristično je da preovlađuju određena emotivna stanja. Među emocije koje često prate približavajući sistem spadaju npr. sreća i bes, dok među emocije inhibitornog sistema spadaju tuga, strah i sl. Jedan od rodni stereotipa u zapadnoj kulturi jeste da žene češće ispoljavaju sreću i tugu, a muškarci češće ispoljavaju bes. Potencijalna objašnjenja pretpostavljaju da se ženama češće pripisuju jače afilijativne tendence, niža dominantnost, negujuća uloga. Sa druge strane, kod muškaraca je bes prihvatljiviji kao pratioc cilju usmerenog ponašanja, kako bi olakšano prevazišli prepreke. Problem istraživanja odnosi se na ispitivanje kako se na osnovu ispoljene emocije može zaključivati o stepenu dominantnosti opažene osobe. Usled stereotipnih očekivanja o ekspresiji sreće, tuge i besa kod muškaraca i žena, želeli smo takođe ispitati i ulogu pola opažene osobe u formiranju impresije o njenoj dominantnosti. U skladu sa teorijskim postavkama, očekujemo da će lica na kojima postoji ekspresija sreće i besa, biti opaženi kao dominantniji od onih koja ispoljavaju tugu. Takođe, očekujemo da će osobe ženskog pola biti opažene kao manje dominantne nego osobe muškog pola sa stimulus materijala, bez obzira na emociju koja se nalazi na njihovom licu. U eksperimentu je korišćen dvofaktorski nacrt sa ponovljenim merenjima: emocija (sreća, tuga, bes) x pol (muški, ženski). Stimulus materijal čini 24 fotografija lica, ujednačenih po polu i intenzitetu ekspresije. Na licima sa stimulus materijala prikazane su ekspresije sreće, tuge i besa. Uzorak je prigodan, sačinjen od 100 ispitanika, ujednačen po polu. Rezultati pokazuju da postoji glavni efekat ispoljene emocije ($F(1, 68) = 73.257, p < .05$), ali ne i glavni efekat varijable pol. Osobe koje su ispoljavale tugu opažene su kao manje dominantne od onih koje su ispoljavale sreću i bes. Međutim, uočena je i interakcija ispoljene emocije i pola opažene osobe ($F(1, 71) = 22.779, p < .05$). Osobe ženskog pola koje su ispoljavale tugu opažene su kao manje dominantne, dok su osobe ženskog pola koje su ispoljavale bes opažene kao značajno dominantnije od muškaraca. Navedeni rezultati time daju potporu teoriji Kelterna i saradnika, ukazujući pri tom na razlike u ekspresiji emocija kao važan faktor u opažanju dominantnosti polova.

Ključne reči: dominantnost, facijalna ekspresija emocija, pol

DIMENZIJE I KORELATI SEKSUALNE SAMOEFIKASNOSTI

Ivana Vujadinović

Fakultet za Medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum
vujadinovic.ivana@outlook.com

Stefan Rančić

Fakultet za Medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

Marija Branković

Fakultet za Medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

Seksualna samoefikasnost podrazumeva procenu vlastite spremnosti da se stupi u seksualne odnose i da se u njima ostvari zadovoljstvo. U ovoj studiji želeli smo da ispitamo bitne dimenzije seksualne samoefikasnosti, kao i da istražimo potencijalne veze sa zadovoljstvom vlastitim telom i stepenom izloženosti pornografskom sadržaju. Istraživanje je obavljeno na uzorku 136 studenata psihologije (111 ženskog, 25 muškog pola), koji su procenjivali zadovoljstvo različitim delovima tela Skalom slike o vlastitom telu, a zatim ocenjivali seksualnu samoefikasnost na skali prilagođenoj za potrebe istraživanja (izdvojeno je i adaptirano 14 od 101 ajtema). Na kraju, pitali smo studente u kojoj meri su izloženi materijalima koji eksplicitno prikazuju seksualne odnose (npr. filmovi, slike, gifovi) bilo da ih sami aktivno traže ili su im bili izloženi, bez sopstvene želje. Skale slike o vlastitom telu i izloženosti su pokazale zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Slika tela: $\alpha = .852$; Izloženost: $\alpha = .962$), dok skala seksualne samoefikasnosti ima nižu pouzdanost ($\alpha = .683$), ali zadovoljava ostale kriterijume. Analiza glavnih komponenti skale samoefikasnosti pokazala je da ona nije unidimenzionalnog karaktera, već su izdvojena četiri faktora: *seksualna anksioznost* (strah od neuspeha), *seksualna efikasnost* (ostvarenost odnosa), *seksualna otvorenost* (spremnost na stupanje u odnose) i *seksualna očekivanja* (preuzimanjem odgovornosti za vlastiti seksualni život), koji objašnjavaju 68,54% varijanse. Skala slike o vlastitom telu i samoefikasnosti imaju relativno nisku pozitivnu povezanost ($r = .194, p < .05$). Samoefikasnost je bila je značajno povezana sa izloženošću seksualno eksplicitnom materijalu ($r = .353, p < .01$), kao i slikom o vlastitom telu ($r = .210, p < .05$). Na nivou pojedinačnih aspekata samoefikasnosti, zabeležili smo pozitivnu vezu seksualne otvorenosti sa slikom o vlastitom telu ($r = .223, p < .01$), dok kod ostalih aspekata nisu dobijene značajne korelacije. Utvrdili smo i da je izloženost značajno povezana sa aspektima seksualne efikasnosti ($r = .301, p < .01$) kao i seksualnih očekivanja ($r = .328, p < .01$). Rezultati sugerišu da je izloženost eksplicitnim sadržajima povezana sa vrednovanjem seksualnih odnosa i samosvešću, tj. preuzimanjem odgovornosti za vlastiti seksualni život, i moguće je i da upravo potraga za ovim sadržajima zapravo služi jačanju

samoefikasnosti. Rezultati ukazuju na to da seksualna samoefikasnost predstavlja multidimenzionalni konstrukt, koji je povezan na smislene načine sa doživljajem vlastitog tela, ali i dostupnim informacijama iz socijalnog okruženja.

Ključne reči: seksualna samoefikasnost, seksualno eksplicitni materijali, slika o vlastitom telu

PSIHOLOGIJA RADA

POVEZANOST STILA LIDERSTVA I EMOCIONALNE INTELIGENCIJE RUKOVODILACA SA STILOM UPRAVLJANJA KONFLIKTIMA KOD ZAPOSLENIH

Rastko Radulović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
rastkoradulovic91@gmail.com

Problem ovog istraživanja bio je ispitivanje doprinosa različitih karakteristika rukovodilaca u usklađivanju ponašanja zaposlenih sa organizacionim normama, u skladu sa pretpostavkama o lideru kao ključnom reprezentu organizacionih vrednosti. Ispitivana je povezanost stila liderstva (transformaciono, transakciono, *laissez fair*) i emocionalne inteligencije kao sposobnosti rukovodilaca sa preferencijom stila upravljanja konfliktima kod zaposlenih (dominiranje, integrisanje, kompromis, izbegavanje, uslužnost); kao i moderatorski efekat stilova liderstva na odnos emocionalne inteligencije rukovodioca i preferiranog stila upravljanja konfliktima kod zaposlenih. Ispitivanjem je obuhvaćen uzorak od 127 medicinskih sestara i 19 rukovodećih sestara zaposlenih na odeljenjima Kliničkog centra Srbije u Beogradu. Za ispitivanje stila liderstva rukovodećih medicinskih sestara korišćena je skraćena verzija *Višefaktorskog upitnika rukovođenja (MLQ)* za ispitivanje emocionalne sposobnosti rukovodećih medicinskih sestara korišćena je skraćena verzija *Situacionog testa upravljanja emocijama (STEM-B)*, a za merenje preferencije stila upravljanja konfliktima nerukovodećih sestara, *Tomas-Kilmanov inventar upravljanja konfliktima (MODE)*. Nijedan od ispitivanih stilova liderstva nije se pokazao kao značajan prediktor preferencije stila upravljanja konfliktima. Dobijena je negativna korelacija sposobnosti upravljanja emocijama sa preferencijom izbegavanja ($r = -0.329$, $p < .01$). Dobijen je značajan moderatorski efekat transformacionog liderstva na odnos između sposobnosti upravljanja emocijama i preferencije integrisanja ($\Delta F = 17.183$, $p < .01$, $b = 1.466$) i izbegavanja ($\Delta F = 6.977$, $p < .01$, $b = -0.741$), kao i moderatorski efekat *laissez fair* liderstva na odnos između sposobnosti upravljanja emocijama i preferencije integrisanja ($\Delta F = 4.314$; $p < .05$; $b = -0.741$). Nalazi ukazuju da je, radi efektivnije procene preferencije stila upravljanja konfliktima kod zaposlenih, neophodno integrativno razmatranje različitih karakteristika rukovodilaca i njihovih interakcija.

Ključne reči: stil upravljanja konfliktima, stil liderstva, emocionalna inteligencija, medicinske sestre

ZADOVOLJSTVO POSLOM I SINDROM SAGOREVANJA KOD PR-OVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Srđan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka, BiH

puch@inecco.net

Dunja Vujičić

Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu

Danijela Lalić

Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu

Odnosi s javnošću su relativno mlado zanimanje u BiH, a pojavljuju se sa dolaskom međunarodnih organizacija nakon rata. Neadekvatna edukacija, kao i nerazumijevanje posla koji obavljaju PR-ovi od strane menadžmenta i javnosti generalno, umnogome otežava rad PR-ova. Ovakav položaj u većoj ili manjoj mjeri, svakako utiče i na njihovo zadovoljstvo poslom i izloženosti sindromu sagorevanja. Cilj rada je da se ispita zadovoljstvo zaposlenih poslom i sindrom sagorevanja PR-ova u BiH i njihov međusobni odnos. Istraživanje je sprovedeno u periodu mart-april 2014. godine na uzorku od 95 isitanika, koji se bave odnosima s javnošću u BiH. Putem email-a poslat je link za 500 PR-ova sa molbom da samostalno popune anketu. Korišćene su skala zadovoljstva poslom (Cooper, Sloan, & Williams, 1987) koja se sastoji od 22 ajtema kao i modifikovana skala skala sagorijevanja (Maslach & al., 1996). Kada se pogleda prosječna ocjena zadovoljstva poslom ispitanika ($M = 4,0$) može se primjetiti da je ona nešto veća, ali statistički značajna ($p = 0.000$) od očekivanog prosjeka ($M = 3,5$). Ispitanici su najviše zadovoljni odnosima koje imaju sa ostalim radnim kolegama (4,6), samim poslom (4,5), time koliko ih posao motiviše za rad (4,3) i stepenom slobode i fleksibilnosti koji imaju u obavljanju svog posla (4,31). Najmanje su zadovoljni visinom plate u odnosu na njihov rad (3,8), komunikacijom i načinom prenošenja informacija u organizaciji (3,7) i mogućnošću napredovanja u svom poslu (3,7). Postoji niska, negativna, ali statistički značajna, korelacija ($C = -.214$) između zadovoljstva poslom i godina starosti. Korelacija je pozitivna i niska, ali statistički značajna, između zadovoljstva poslom i brojem osoba koje u određenoj instituciji/organizaciji se bave PR-om ($C = .204$). Svaki deseti ispitanik se nalazi u kategoriji visoke emocionalne iscrpljenosti, dok 31,6% se nalazi u grupi umjerene emocionalne iscrpljenosti. U kategoriju visoke depersonalizacije spada 16,8% ispitanih PR-ova, dok četvrtina (25,3%) ima umjereno izraženu depersonalizaciju. Niska depersonalizacija je prisutna kod 57,9% ispitanika. Visoka lična ispunjenost je prisutna kod 35,8% PR-ova, dok 31,6% se nalazi u kategoriji srednje lične ispunjenosti. Niska lična ispunjenost je prisutna kod 32,6%. Zadovoljstvo

poslom je u negativnoj i niskoj korelaciji sa emocionalnom iscrpljenošću i depersonalizacijom ($C = -.288$). PR-ovi koji su više zadovoljni svojim poslom imaju niži stepen emocionalne iscrpljenosti ($C = -.374$). Dobijeni rezultati su u skladu sa nalazima istraživanja u svijetu u kojem je zadovoljstvo poslom i lična ispunjenost u inverznom odnosu sa sindromom sagorjevanja.

Ključne riječi: PR, Bosna i Hercegovina, zadovoljstvo poslom i sindrom sagorevanja

POVEZANOST KARAKTERISTIKA PROCENJIVAČA I PREPOZNAVANJE SITUACIJE KAO ZLOSTAVLJANJE NA RADU

Ivana Gojević

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ivanagojevic91@gmail.com

Milica Vukelić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prepoznavanje zlostavljanja na radu je važno zbog pravovremene reakcije i sprečavanja negativnih posledica. Karakteristike ličnosti svih aktera predstavljaju važne činioce u prepoznavanju zlostavljanja. Cilj istraživanja je bio da se ispita povezanost karakteristika ličnosti procenjivača i prepoznavanja situacije kao zlostavljanja. Odabrane karakteristike ličnosti: savesnost, empatija, moralnost i socijalna inteligencija su u prethodnim istraživanjima dovođene u vezu sa prepoznavanjem zlostavljanja. Pošto se zlostavljanje ne može procenjivati neposredno, korišćena je metodologija vinjeta po uzoru na istraživanje Sondersove. Napravljene su dve vinjete u kojima su opisane problematične situacije na radu, a za opis su korišćeni negativni postupci koji razlikuju žrtve od nežrtava u Srbiji. U prvoj vinjeti opisana je situacija koja po svim kriterijumima Ejnarsenove definicije predstavlja zlostavljanje (žrtva izložena učestalim napadima, napadač na višem hijerarhijskom nivou) dok je u drugoj opisana situacija koja ne zadovoljava te kriterijume (niska učestalost, isti hijerarhijski nivo). Zaposleni su ocenjivali u kojoj meri se opisana situacija u vinjeti može označiti kao zlostavljanje, u kojoj meri ugrožava žrtvu i odgovornost napadača, žrtve i radne organizacije (jednoajtemske skale, Likertovog tipa). Ispitanici su popunjavali i skale *Savesnosti* (20 ajtema, $\alpha = 0.84$), *Empatije* (10 ajtema, $\alpha = 0.74$), *Moralnosti* (12 ajtema, $\alpha = 0.60$) i *Socijalne inteligencije* (7 ajtema, $\alpha = 0.84$), IPIP inventar. Uzorak je činilo 117 zaposlenih (49.6% žena), 59 je ocenjivalo prvu vinjetu, a 58 drugu. Rezultati pokazuju da ne postoji značajna povezanost između karakteristika ličnosti

procenjivača i svih varijabli na vinjeti u kojoj je opisano zlostavljanje. Na vinjeti koja ne opisuje zlostavljanje moralnost pozitivno korelira sa procenom situacije kao zlostavljanje ($r = .331, p = .016$), dok je savesnost povezana i sa procenom situacije kao zlostavljanje ($r = .443, p = .001$), kao i sa procenom odgovornosti radne organizacije ($r = .280, p = .040$). Sa procenom odgovornosti radne organizacije pozitivno korelira i socijalna inteligencija ($r = .271, p = .045$), dok empatija pozitivno korelira sa procenom ponašanja kao ugrožavajućeg ($r = .275, p = .037$). Istraživanje pokazuje da su specifične karakteristike ličnosti povezane sa većom osetljivošću na problematične situacije koje ne predstavljaju zlostavljanje, te da mogu biti važan činilac prevencije zlostavljanja koje upravo nastaje iz pojedinačnih incidenata.

Ključne reči: zlostavljanje na radu, savesnost, moralnost, socijalna inteligencija, empatija

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

HIJERARHIJSKA POZICIJA NAPADAČA I UČESTALOST IZLOŽENOSTI NEGATIVNIM POSTUPCIMA KAO ČINIOCI PREPOZNAVANJA ZLOSTAVLJANJA NA RADU I ATRIBUCIJE ODGOVORNOSTI

Ivana Gojević

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ivanica.gojevic@gmail.com

Svetlana Čizmić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ivana Petrović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Milica Vukelić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uprkos brojnim istraživanjima o zlostavljanju na radu, malo se zna o činiocima koji utiču na njegovo prepoznavanje i atribuciju odgovornosti. Ejnarsen i saradnici kao ključne karakteristike zlostavljanja izdvajaju hijerarhijsku poziciju napadača i učestalost izloženosti negativnim postupcima. Adekvatna prevencija podrazumeva da se istraži odgovornost aktera, a zlostavljanje i njegovi efekti prepoznaju. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako hijerarhijska pozicija napadača i učestalost izloženosti negativnim postupcima utiču na prepoznavanje situacije kao zlostavljanja i atribuciju odgovornosti. U istraživanju smo koristili metodologiju vinjeta po uzoru na istraživanje Sondersove. Napravljene su četiri

vinjete u kojima su opisane problematične situacije na radu, a za opis situacija su korišćeni negativni postupci koji dobro razlikuju žrtve od nežrtava u Srbiji. U vinjetama je variran hijerarhijski položaj napadača (viši/isti nivo) i učestalost izloženosti negativnim postupcima (česta/retka izloženost). Ispitanici su ocenjivali u kojoj meri se situacija može oceniti kao zlostavljanje, u kojoj meri je ugrožavajuća za žrtvu i odgovornost napadača, žrtve i radne organizacije (jednoajtemske mere, petostepena skala Likertovog tipa). Uzorak je činilo 211 zaposlenih (108 žena). Svaki ispitanik je ocenjivao jednu vinjetu, a uzorak je u okviru svake vinjete ujednačen po polu i godinama starosti. Rezultati su pokazali da *hijerarhijski* položaj napadača utiče na to da se situacija u većoj meri opaža kao zlostavljanje u slučaju retke ($F(1) = 9.609, p < .01$), i u slučaju česte izloženosti negativnim postupcima ($F(1) = 16.074, p < .01$). *Učestalost* nema uticaja na označavanje situacije kao zlostavljanja. *Napadač* se ocenjuje odgovornim kada je na hijerarhijski višem položaju i kada su negativni postupci retki ($F(1) = 3.990, p < .05$). *Radna organizacija* se opaža odgovornom kada je napadač nadređeni, bilo da je zlostavljanje retko ($F(1) = 5.804, p < .05$) ili često ($F(1) = 7.734, p < .05$). *Žrtva* se ocenjuje odgovornom u slučaju čestih napada sa istog hijerarhijskog nivoa ($F(1) = 6.954, p < .01$). Negativni efekat zlostavljanja se prepoznaje samo kada se porede vinjete „retko/isti hijerarhijski nivo“ i „često/različiti hijerarhijski nivo“ ($F(1) = 8.339, p < .01$). Istraživanje ukazuje na to da zaposleni u velikoj meri uspevaju da pravilno prepoznaju zlostavljanje, ali da je neophodno razvijati osetljivost na problem učestalosti napada kao jednog od važnih činilaca zlostavljanja.

Ključne reči: zlostavljanje na radu, hijerarhijski položaj, učestalost negativnih postupaka, prepoznavanje zlostavljanja, vinjete

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

UTICAJ KOGNITIVNOG STILA I PRETHODNOG ISKUSTVA NA EFIKASNOST U PRETRAŽIVANJU DIGITALNIH BIBLIOTEKA

Jelena Perović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jelena14.11@hotmail.com

Svetlana Čizmić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U savremenim radnim i obrazovnim sistemima, pronalaženje potrebne informacije u bazama podataka je postala ključna veština. Kognitivni stil i iskustvo u pretraživanju predstavljaju veoma važne pokazatelje ovladavanja ovom veštinom. Cilj istraživanja je bio da se ispita kako kognitivni stil i prethodno iskustvo korisnika utiču na način pretraživanja digitalnih biblioteka, kao važnih resursa informacija za studente i zaposlene, i kako se to odražava na efikasnost interakcije korisnika sa interfejsom. Istraživanje je sprovedeno u dve faze. U prvoj fazi procenjivani su kognitivni stil i iskustvo, a u drugoj je procenjivana efikasnost i navigacioni stil prilikom pretraživanja digitalne biblioteke JSTOR. Efikasnost je procenjivana formulom u kojoj se dovodi u vezu broj grešaka i ukupno vreme rešavanja zadatka, a navigacioni stil preko učestalosti klika na naprednu pretragu na JSTOR-u. Od instrumenata je korišćen: *Test figura za merenje kognitivnog stila nezavisnosti od polja* i *Upitnik za procenu prethodnog iskustva u pretraživanju digitalnih biblioteka*, koji je konstruisan za svrhe ovog istraživanja. Za procenu ponašanja u toku pretraživanja JSTOR-a korišćen je poseban program za snimanje desktopa. Uzorak je činilo 39 studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu i studenata Fakulteta organizacionih nauka u Beogradu. Prosečni uzrast ispitanika je bio 23 godine. Rezultati su pokazali da prethodno iskustvo nije značajno uticalo na efikasnost pretraživanja, ali jeste na učestalost korišćenja napredne pretrage ($F = 7.771$, $p = .008$), čija je česta upotreba u značajnoj korelaciji sa efikasnošću pretraživanja ($r = .341$; $p = .034$). Pokazano je da postoji statistički značajna razlika u pogledu efikasnosti pretraživanja između ispitanika koji su nezavisni i zavisni od polja, u korist onih koji su nezavisni, ali samo u slučaju ekstremne nezavisnosti ($F = 4.761$, $p = .015$). Varijabla nezavisnost od polja nije značajno uticala na učestalost korišćenja napredne pretrage. Na osnovu rezultata izvedene su praktične implikacije za optimizaciju efikasnosti interakcije korisnika i digitalnih biblioteka.

Ključne reči: nezavisnost od polja, zavisnost od polja, kognitivni stil, prethodno iskustvo u pretraživanju, efikasnost u pretraživanju digitalnih biblioteka

PRAĆENJE PROFESIONALNOG RAZVOJA PRVE GENERACIJE STIPENDISTA FONDA ZA MLADE TALENTE

Zora Krnjaić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
zkrnjaic@f.bg.ac.rs

Miloš Radosavljević

Radna grupa Fonda za mlade talente, Ministarstvo omladine i sporta

Jelena Praizović

Radna grupa Fonda za mlade talente, Ministarstvo omladine i sporta

Ostvarivanje potencijala i uspešan akademski i profesionalni razvoj je neizvestan i složen proces i za akademski najuspešnije studente. O značaju istrajnosti, vođene prakse i ostvarivanju sopstvenog visoko organizovanog profesionalnog plana svedoče empirijski podaci, biografije i rezultati retrospektivnih analiza razvoja karijera priznatih stvaralaca u različitim oblastima. Fond za mlade talente Republike Srbije svojim stipendistima pruža finansijsku i druge oblike podrške za usavršavanje i unapređivanje njihovog profesionalnog i ličnog razvoja. Ovde predstavljeno istraživanje sprovedeno je u cilju praćenja stipendista Fonda i pružanja odgovarajuće podrške njihovom akademskom i profesionalnom razvoju. Problem kojim se bavimo u ovom radu jeste status bivših stipendista s namerom da se utvrdi: ako su zaposleni o kojoj vrsti zaposlenja je reč, šta je osnov zaposlenja i da li rade u struci, a ako su nastavili studije, gde studiraju i na kom univerzitetu. U skladu sa ugovornim obavezama o dostavljanju podataka u vezi sa radno-pravnim statusom, stipendisti prve generacije Fonda, po Konkursu za najbolje studente završnih godina fakulteta u Srbiji za školsku 2008/09, predali su potrebnu dokumentaciju Fondu tokom 2014. godine. Analizirani su prikupljeni podaci od 726 bivših stipendista, koji su primali stipendiju kao studenti završnih godina. Rezultati analiza pokazuju da je najveći broj stipendista zaposleno u Srbiji (68,9%), u inostranstvu nepunih 1%, nezaposlenih je 12,8%, a akademsko obrazovanje nastavilo je oko 15% stipendista. Od ukupnog broja zaposlenih, 87,3% stipendista radi u struci, a najveći broj zaposlen je u oblasti tehničko-tehnoloških i društveno-humanističkih nauka i to u nekoj od državnih institucija (u sitemu državne uprave, u obrazovno-vaspitnim ili zdravstvenim institucijama), a u nešto manjem broju zaposleni su u privatnom sektoru (u domaćim i stranim kompanijama koje imaju svoja predstavništva u Srbiji). Među zaposlenima 55,4% zaposleni su na neodređeno vreme, a 45,3% na određen vremenski period. Nakon završenih osnovnih studija, 15% stipendista nastavilo je obrazovanje na univerzitetima u Srbiji i u inostranstvu, a najveći broj na doktorskim studijama (12,5%). Nalazi upućuju na potrebu za daljim

istraživanjem ovih problema, posebno odluka i izbora stipendista koji se tiču njihovog profesionalnog razvoja. Nalazi imaju i praktične implikacije za izgradnju institucionalnih mehanizama podrške našim najuspešnijim studentima.

Ključne reči: akademska uspešnost, profesionalni razvoj, studenti, stipendisti, Fond za mlade talente

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

EMOCIONALNA REGULACIJA KAO PREDIKTOR STAVOVA PREMA ORGANIZACIONIM PROMENAMA

Katarina Suvajdžić

Fakultet za pravne i pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
katarina.suvajdzic@gmail.com

Nataša Ninić

Fakultet za pravne i pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad

Brojni faktori utiču na stavove zaposlenih prema organizacionim promenama. I pored toga što je neupitno da bez uspešnog prilagođavanja promenama nema ni održivosti ni razvoja organizacije, i dalje je jedan od najvećih izazova menadžera formiranje pozitivnih stavova prema promenama. S obzirom da reakcija zaposlenih na promene nije uslovljena samo informacijama koje zaposleni imaju o promenama, već i emocijama koje se javljaju u toj situaciji, cilj ovog istraživanja bio je da ispitamo da li je emocionalna regulacija značajan prediktor stavova prema organizacionim promenama, i ako jeste, da utvrdimo koje strategije emocionalne regulacije su prediktori pozitivnog odnosa prema promenama, a koje negativnog. Istraživanje je sprovedeno u aprilu 2014. godine na uzorku od 140 ispitanika zaposlenih na rukovodećim i izvršilačkim pozicijama u privatnim i državnim organizacijama u Srbiji. Za ispitivanje stavova prema organizacionim promenama korišćena je četvorostepena *skala organizacionih promena* (OP, 2013) autora Vujić i Suvajdžić, koja se sastoji od 20 ajtema. Faktorskom analizom utvrđeno je da njenu latentnu strukturu čine dva faktora: *pozitivan odnos prema organizacionim promenama* ($\alpha = 0.71$) i *negativan odnos prema organizacionim promenama* ($\alpha = 0.68$). Za ispitivanje emocionalne regulacije korišćena je petostepena skala *Cognitive Emotion Regulation Questionnaire* (CERQ-36), autora Granefskog i saradnika, koju čini 36 ajtema. Instrument sadrži komponente emocionalne regulacije merene

supskalama: *samookrivljavanje, prihvatanje, ruminacija, refokusiranje, usmeravanje na planiranje, pozitivna korekcija, stavljanje u perspektivu, katastrofiranje i okrivljivanje drugih*. Sve supskale imaju zadovoljavajuću pouzdanost. Rezultati istraživanja pokazuju da emocionalna regulacija objašnjava 23,3% varijanse negativnog odnosa prema organizacionim promenama, a kao najbolji prediktori pokazali su se pozitivna korekcija ($\beta = -.511$), samookrivljavanje ($\beta = .195$), stavljanje u perspektivu ($\beta = .201$) i katastrofiranje ($\beta = .230$). Rezultati pokazuju da je jedini značajan prediktor pozitivnog odnosa prema organizacionim promenama pozitivna korekcija ($\beta = .402$) kojom je objašnjeno 16,2% ovog faktora. Rezultati istraživanja ukazuju na značaj emocionalne regulacije u formiranju negativnih stavova prema promenama. Zaposleni koji su skloni procenama ozbiljnosti situacije i korišćenju maladaptivnih strategija emocionalne regulacije formiraće negativnije stavove prema promenama u organizaciji.

Ključne reči: Pozitivni stavovi prema organizacionim promenama, negativni stavovi prema organizacionim promenama, emocionalna regulacija

SELF-EMPLOYMENT AS A WAY OF EARNING A LIVING: TRAJECTORIES OF YOUNG ENTREPRENEURS FROM NIŠ

Zlatko Bodrožić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
bodrozic@web.de

Branislav Đorđević

GIZ Srbija

Dušica Milojević

GIZ Srbija

For highly-skilled young adults in Serbia it is very difficult to find adequate work. One way of dealing with this difficulty is to encourage and support young adults to create their own start-up businesses. However, our understanding about the trajectories of young start-up entrepreneurs, the obstacles they face when starting their own businesses, and the support they get is very limited. The objective of this study is to increase our understanding by exploring the trajectories of young entrepreneurs from Niš, including obstacles and support. The theoretical basis of this study is cultural-historical activity theory in the tradition of Vygotsky and Engeström. Activity-theoretical concepts are used as a frame for analyzing the trajectories of young entrepreneurs. Main instruments are semi-structured interviews. Fifty semi-structured interviews with highly-

skilled young entrepreneurs from Niš were conducted. Twenty complementary semi-structured interviews were conducted with actors from systems which influence the trajectories of young entrepreneurs. Results show that young entrepreneurs often struggle with creating the financial basis for their start-ups (with the exception of IT entrepreneurs), finding the adequate workspace for their businesses, developing an initial client base, and dealing with accounting, marketing and legal issues. Effective support systems include family members (often providing a workspace for the business or offering financial support), friends (often becoming initial clients) and three NGOs from the Niš area (providing some financial support and advice). Local institutions are often considered to be a source of difficulties and not a source of support. One reason for such a view is the disastrous failure of the Niš Business Incubator, which left all participating entrepreneurs in a situation much worse than before having joined the incubator. The incubator's management, which is considered to be responsible for the failure by entrepreneurs, had been appointed by local institutions. It can be concluded that entrepreneurs from Niš often have the potential to be successful with their start-up businesses but that they need more support in realizing their potential. Because of the young entrepreneurs' deep distrust of local institutions, alternative models of support need to be explored. One such model might be "mini-clusters", in which young entrepreneurs are aided to find a shared workspace, offering opportunities for mutual support, learning and development.

Keywords: Activity theory, young adults, entrepreneurs, support

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179018. It was also supported by GIZ Serbia.

OSOBI NE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI PREUZIMANJA RIZIKA KOD VOZAČA

Ana Milojković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
anamilojkovic.psi@gmail.com

Stupanjem na snagu novog zakona o bezbednosti saobraćaja, od 2009. godine sve više pažnje se posvećuje edukaciji vozača i pooštavaju se kazne za prestupe u saobraćaju. Međutim, veoma malo se govori o uzrocima rizičnog ponašanja vozača u saobraćaju. Cilj ovog istraživanja je da utvrdi relativan doprinos

određenih osobina ličnosti vozača u predikciji spremnosti na rizično ponašanje u saobraćaju. U istraživanju je učestvovalo 105 ispitanika muškog pola (46% profesionalnih vozača). Ispitanici su popunjavali dve baterije testova, *Der Wiener Risikobereitschaftstest Verkehr* (WRBTV) koja meri Spremnost na preuzimanje rizika u saobraćaju i Inventar *verkehrsrelevanter Persönlichkeitseigenschaften* (IVPE) koja meri Emocionalnu stabilnost, Osećaj odgovornosti, Samokontrolu i Potrebu za uzbuđenjem kod vozača. Rezultati regresione analize pokazuju da Osećaj odgovornosti i Potreba za uzbuđenjem objašnjavaju 70% ($F(2, 102) = 121.48, p < .01$) varijanse spremnosti na preuzimanje rizika. Kao najvažniji prediktor se izdvojio Osećaj odgovornosti ($\beta = -.752, p < .01$), a zatim i Potreba za uzbuđenjem ($\beta = .126, p < .05$). Druge dve osobine ličnosti, Emocionalna stabilnost i Samokontrola nisu pokazale kao značajni prediktori preuzimanja rizika. Rezultati regresione analize upućuju da su osobe koje imaju visok Osećaj odgovornosti manje sklone preuzimanju rizika u saobraćaju. Sa druge strane, osobe koje imaju izraženu Potrebu za uzbuđenjem će se verovatnije upuštati u rizične situacije u saobraćaju. U radu se diskutuje adekvatnost dosadašnjih teorijskih modela preuzimanja rizika u saobraćaju, kao i adekvatnost mera koje se preduzimaju za njegovo suzbijanje.

Ključne reči: rizična vožnja, osećaj odgovornosti, bezbednost saobraćaja

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI

METRIJSKE KARAKTERISTIKE SKALE STATUSA JA-IDENTITETA SID

Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet Union, Beograd
aleksandarvasic1966@yahoo.com

Isidora Konstantinović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet Union, Beograd

Ja-identitet iz teorije psihosocijalnog razvoja jedan je od onih psihoanalitičkih pojmova koji uživaju relativno solidnu empirijsku podršku. U nizu istraživanja definisana su četiri relativno nezavisna statusa na kontinuumu od ostvarenog Ja-identiteta, moratorijuma, preuzetog Ja-identiteta i konfuzije uloga. Rezultati provere jednog od najčešće korišćenih upitnika za procenu ovih statusa naveli su na izradu i proveru novog upitnika uporedno boljih karakteristika. Iz početne mase sa više od 200 stavki u obliku tvrdnji odabrano je po 15 stavki za svaki od statusa Ja-identiteta sa petostepenim skalama uređenih kategorija (ne)slaganja. Tako konstruisan instrument, nazvan SID (Skala statusa Ja-identiteta), primenjen je sa još nekim instrumentima na prigodnom uzorku od 458 studenata (60% ispitanica) uzrasta od 19 do 33 godine. Stavke i podskale SID analizirane su u dva kruga putem prostih korelacionih analiza, detaljnih ajtem-analiza i eksploratornih faktorskih analiza sa metodom glavnih komponentata i glavnih osovina u ekstrakciji, primenom tri različita kriterijuma za određivanje broja faktora i *promax* rotacijom. Na osnovu rezultata iz ovog kruga analiza obavljena je redukcija na 12 stavki u svakoj podskali i na tako redukovanom uzorku varijabli ponovljen čitav proces lančanja analitičkih postupaka. Rezultati iz drugog kruga analiza ukazuju na uravnotežene i povoljne procene internih metrijskih karakteristika i faktorske valjanosti SID. Podskale SID sa 12 stavki imaju zadovoljavajuće interne metrijske karakteristike (od KMO = 0.86 do KMO = 0.96; od $\alpha = 0.77$ do $\alpha = 0.87$; od $\beta = 0.77$ do $\beta = 0.87$; od H1 = 0.22 do H1 = 0.35; od H2 = 0.71 do H2 = 0.85). Korelacije stavki sa prvim glavnim komponentama svake skale su očekivanog predznaka i kreću se u rasponu od 0,34 do 0,79. U prostoru merenja SID izolovane su četiri dimenzije koje odgovaraju statusima Ja-identiteta sa interkorelacijama koje su delimično usaglašene sa pretpostavljenim razvojnim kontinuumom. U narednim istraživanjima pažnju treba posvetiti doradi i preradi nekolicine stavki, konvergentnoj i diskriminativnoj validnosti mera statusa Ja-identiteta, kao i proverama strukture prostora merenja SID putem konfirmatornog faktorsko-analitičkog modela.

Ključne reči: psihoanaliza, ja-identitet, upitnik, metrijske karakteristike, faktorska analiza

RELACIJE SOCIODEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA I OSOBINA LIČNOSTI SA STATUSIMA JA-IDENTITETA MERENIM SKALOM SID

Isidora Konstantinović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet Union, Beograd
isidora.konstantinovic5@gmail.com

Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet Union, Beograd

U cilju provere konvergentne i diskriminativne validnosti skale SID putem kanoničke korelacione i kanoničke analize kovarijansi provereni su korelati statusa Ja-identiteta među sociodemografskim karakteristikama i osobinama ličnosti iz Velike petorke. U merenju statusa Ja-identiteta korišćena je skala *SID* sa 48, a za merenje osobina ličnosti upitnik *BFI* sa 44 stavke. Podaci su generisani na uzorku od 458 studenata različitih fakulteta, oba pola (60% ispitanica) i uzrasta od 19 do 33 godine. Levi skup varijabli su činili pol, uzrast, obrazovanje i primanje oba roditelja, procena ostvarenog uspeha na studijama i osobine ličnosti, a desni skup prve glavne komponente podskala SID. U kanoničkoj korelacionoj analizi sva četiri logički moguća para kanoničkih faktora su statistički značajni dok je u kanoničkoj analizi kovarijansi dobijen samo jedan par značajnih kvazikanoničkih faktora. Analiza sadržaja prvog para kanoničkih i kvazikanoničkih faktora, kao i koeficijenti njihove generalizibilnosti, korelacija i kongruencija, naveli su na zaključak da u odnosima analiziranih varijabli važi jedno jedinstveno i opšte pravilo ($\rho_k^2 = 0.59$; $\rho_q^2 = 0.53$). Prvim kanoničkim i kvazikanoničkim faktorom iz skupa prediktora ponajviše su zasićene mere osobina ličnosti. Na negativnom polu ove bipolarne dimenzije su osobine ličnosti koje su indikacije dobre lične i društvene prilagođenosti, poput ekstraverzije, prijatnosti, savesnosti i, u manjoj meri, otvorenosti za iskustvo, dok se na pozitivnom polu nalazi neuroticizam. Kanonički i kvazikanonički faktor iz kriterijumskog skupa varijabli značajno zasićuje sve mere statusa Ja-identiteta. Ali, i taj faktor je bipolarne prirode sa merama ostvarenog i preuzetog Ja-identiteta na negativnom, a merama moratorijuma i konfuzije Ja-identiteta na pozitivnom polu. Dakle, u analizama relacija ova dva skupa varijabli više se ističu osobine ličnosti nego neke sociodemografske karakteristike što je u izvesnom smislu nesaglasno sa nekim teorijskim očekivanjima. Relacije osobina ličnosti i statusa Ja-identiteta ukazuju da je reč o srodnim karakteristikama individualnog funkcionisanja, ali karakteristikama koje su dovoljno nezavisne, te tako i informativne kada je reč o individualnom funkcionisanju.

Ključne reči: Skala SID, statusi Ja-identiteta, sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, kanonička korelacija

MANIFESTACIJA EMOCIJA U VERBALNOJ PRODUKCIJI

Jovana Bjekić

Institut za medicinska istraživanja, Univerzitet u Beogradu

jovana.bjekic@imi.bg.ac.rs

Marko Živanović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Goran Knežević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ranija istraživanja upućuju na zaključak da se emocije manifestuju u verbalnoj produkciji tako što utiču na učestalost upotrebe određenih kategorija reči. Ipak, nije do kraja jasno na koje aspekte verbalne produkcije emocije utiču i u kojoj meri. Cilj ovog istraživanja je aproksimacija udela varijanse verbalne produkcije koju je moguće objasniti trenutnim emotivnim stanjem, kao i identifikacija karakteristika verbalne produkcije koje su povezane sa doživljavanjem pozitivnih, odnosno negativnih emocija. Uzorak od 250 ispitanika (uzrast: $M = 22.0$, $SD = 2.17$, 77% ženskog pola) učestvovali su longitudinalnoj studiji, u okviru koje su u 10 ekvidistantnih vremenskih tačaka tokom dva meseca, izvodili zadatak verbalne produkcije i izveštavali o svom trenutnom emotivnom stanju. U zadatku verbalne produkcije (Tok misli) od ispitanika se tražilo da deset minuta u slobodnoj formi piše o svojim trenutnim mislima i osećanjima. Za procenu emotivnog stanja korišćene su četiri pozitivne (sreća, ponos, zadovoljstvo, uzbuđenje) i četiri negativne emocije (tuga, bezvrednost, nervoza, krivica), a zadatak ispitanika je bio da izveste o prisustvu svake od emocija u datom momentu na petostepenoj Likertovoj skali. Za analizu verbalne produkcije korišćen je program za automatsku analizu teksta LIWCser koji analizira zastupljenost preko 60 kategorija reči u datom uzorku teksta. Rezultati MRCM (Multilevel Random Coefficient Modeling) pokazali su da se u proseku 84,81% varijanse verbalne produkcije može pripisati nestabilnim činiocima, pri čemu trenutno emotivno stanje objašnjava između 0,1% i 10,4% varijanse pojedinačnih kategorija, a da se prosečno 15,19% varijanse može pripisati stabilnim činiocima. Pozitivne emocije predviđaju ukupan broj reči koje će osoba produkovati ($b = 4.478$, $p < .01$), učestlost upotrebe funkcijskih reči ($b = -0.367$, $p < .05$), reči koje odslikavaju socijalne procese ($b = 0.222$, $p < .01$), pozitivno i negativno afektivno zasićenih reči ($b = 0.462$, $p < .01$; $b = -0.311$, $p < .01$), reči koje se odnose na postignuće ($b =$

0.049, $p < .05$) i zdravlje ($b = -0.046$, $p < .01$), dok negativne emocije predviđaju učestalost upotrebe veznika ($b = 0.418$, $p < .01$), negacija ($b = 0.214$, $p < .05$), reči kojima se markiraju kognitivni ($b = 0.654$, $p < .01$) i biološki procesi ($b = -0.142$, $p < .01$), kao i reči kojima se označavaju emocije tuge ($b = 0.051$, $p < .01$) i straha ($b = 0.059$, $p < .05$). Rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da je verbalna produkcija primarno detriminirana nestabilnim personalim i situacionim faktorima, pri čemu manji deo varijanse moguće objasniti trenutnim emotivnim stanjem.

Ključne reči: emocije, verbalna produkcija, Tok misli, LIWCser

VERBALNA PRODUKCIJA U SELEKCIONOM INTERVJUU

Sofija Čerović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
sofija.cerovic@yahoo.com

Jovana Bjekić

Institut za medicinska istraživanja, Univerzitet u Beogradu

Ranija istraživanja su pokazala da analiza verbalne produkcije pruža relevantne informacije o trenutnom stanju i stabilnim karakteristikama osobe. Ipak, većina ranijih studija fokusirala se na nespecifične situacije, odnosno analizu govora u svakodnevnim uslovima. Cilj ovog istraživanja je provera mogućnosti primene i korisnosti analize verbalne produkcije u selekciji, odnosno situaciji intervjua za posao. Uzorak od 36 dobrovoljaca koji traže posao, učestvovao je u simulaciji polu-strukturiranog intervjua za posao. Ispitanicima je data mogućnost da na osnovu oglasa odaberu da li će učestvovati u intervjuu za poziciju programera ili prodavca u kompaniji koja se bavi informacionim tehnologijama. Intervjui su trajali od 15 do 30 minuta, a bili su vođeni pitanjima vezanim za prethodno radno iskustvo, ciljeve u karijeri, lična iskustva i očekivanja od kompanije. Svaki intervju je sniman, zatim transkribovan i obrađen programom za automatsku analizu teksta LIWCser, koji daje informaciju o preko 60 karakteristika verbalne produkcije, kroz analizu učestalosti upotrebe određenih grupa reči. Dodatno, intervjuer je procenjivao svakog kandidata, na osnovu utiska, na dimenzijama komunikacija, saradljivost, snalažljivost, marljivost, odgovornost, integritet, lojalnost i konfliktnost na petostepenoj Likertovoj skali, na osnovu čega je izračunat skor koji odslikava podobnost kandidata. Rezultati su pokazali da se osobe koje su izabrale poziciju programera ($N = 19$) razlikuju od osoba koje su izabrale poziciju prodavca ($N = 17$) spram sledećih karakteristika govora u intervjuu: ukupan broj reči ($U = 44.0$, $p < .01$), zamenice

prvog i drugog lica moţine ($U = 88.5, p < .02$; $U = 63.5, p < .01$), nelične zamenice ($U = 93.0, p < .03$), veznici ($U = 80.0, p = .01$), reči koje ukazuju na kognitivne procese ($U = 66.0, p < .01$), sigurnost ($U = 76.5, p < .01$), posao ($U = 61.5, p < .01$), zabavu ($U = 93.5, p < .01$) i novac ($U = 16.5, p < .01$). Dodatno, intervjuer je pozitivnije procenio kandidate koji više govore ($r = .448, p < .01$), učestalije koriste lične zamenice ($r = .434, p < .01$), obraćaju se intervjueru ($r = .501, p < .01$) pokazuju tople međuljudske emocije ($r = .405, p = .014$), a manje govore sa sigurnošću ($r = .356, p = .033$) i konkretnim poslovima ($r = -.384, p < .021$). Dobijeni rezultati u skladu su sa dosadašnjim nalazima o povezanosti karakteristika verbalne produkcije i procene ličnosti te ukazuju na mogućnost upotrebe automatske analize teksta kao dopunske selekcionne tehnike, jer pruţa relevantne informacije koje nisu direktno dostupne tradicionalnim tehnikama.

Ključne reči: selekcionni intervju, verbalna produkcija, LIWCser, podobnost kandidata

EKSTERNALNOST, SAMOPOŠTOVANJE I OPŠTA SAMOEFIKASNOST KOD STUDENATA RAZLIČITOG PROFESIONALNOG USMERENJA

Jelena Ašanin

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
jelenaashanin@gmail.com

Jelena Maksimović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Milica Ognjanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

U radu su izneseni rezultati istraţivanja odnosa između određenih elemenata self-koncepta (eksternalnost i opšte samopoštovanje) i opšte samoefikasnosti kod studenata različitog profesionalnog usmerenja. Ispitivane pojave su merene sledećim instrumentima: dve subskale Bezinovića namenjene utvrđivanju aspekata self-koncepta (Skala eksternalnosti: $\alpha = .802$; Rozenbergova skala samopoštovanja: $\alpha = .821$) i skala opšte samoefikasnosti: $\alpha = .826$. Skala eksternalnosti daje prikaz fatalističke orijentacije prema sebi i svojim postupcima, po kojoj predodređenost, sreća ili sudbina, određuju kakvi će biti ishodi budućih zbivanja. Globalno samopoštovanje se manifestuje kroz generalno osećanje ponosa sobom i ono nije utemeljeno u određenoj veštini ili postignuću. Opšta samoefikasnost odslikava uverenje o posedovanju određenih sposobnosti za uspešno rešavanje datog problema. Bandura je istakao da postoji povezanost samoefikasnosti i samopoštovanja, tj. da osobe koje imaju nisko

samopoštovanje izbegavaju zadatke koje ocenjuju kao zahtevnije, zato što negativno percipiraju sopstvene kompetencije. Dok one sa visokim samopoštovanjem prihvataju zahtevnije zadatke, pozitivno procenjujući sopstvene mogućnosti. Takođe, ranije studije pokazuju da osobe sa nižim nivoom samopoštovanja imaju eksternalni lokus kontrole, odnosno veruju da oni imaju malo ili uopšte nemaju kontrolu nad situacijama. Uzorak je prigodan i čini ga 441 student (uzrasta od 19 do 31 godine), od toga 182 (41,3%) muških i 258 (58,7%) ženskih ispitanika. Ispitanici su bili studenti Filozofskog fakulteta, Elektronskog fakulteta, Medicinskog fakulteta, Ekonomskog fakulteta i Fakulteta zaštite na radu. Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne korelacije između dimenzije opšte samoefikasnosti i dimenzije eksternalnosti ($r = -.101, p < 0.05$) i opšteg samopoštovanja ($r = .604, p < 0.01$). Ženski ispitanici postižu više skorove na dimenzijama eksternalnosti ($U = 18264; p = 0.00$) i samopoštovanja ($U = 20536; p = 0.03$). Navedeni rezultati su kontradiktorni ranijim istraživanjama, što možemo objasniti strukturom uzorka. Zapravo, pretpostavlja se da ženski ispitanici na studijama pozitivnije vrednuju sebe, imaju razvijenije socijalne veštine, ali i u novije vreme dobijaju više pažnje u porodici. U pogledu razlika među studentima različitih fakulteta, pokazalo se da samo na dimenziji eksternalnosti postoji razlika, te da studenti Fakulteta zaštite na radu ostvaruju najviše skorove na ovoj dimenziji, dok najniže skorove imaju studenti Elektronskog fakulteta, na poduzorku ženskih ispitanika.

Ključne reči: eksternalnost, samopoštovanje, opšta samoefikasnost, studenti

EMPIRIJSKI ZASNOVANE KRITIKE UPITNIČKE OPERACIONALIZACIJE TEORIJE ŽIVOTNE ISTORIJE

Janko Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

janko.medjedovic@fmk.edu.rs

Teorija Životne Istorije (ili r/K selekcije) je biološki okvir za analizu načina na koji organizmi optimizuju adaptivnu vrednost tako što odgovaraju na uslove sredine pomoću različitih strategija seksualnog ponašanja, reprodukcije i brige za potomstvo. Indikatori životne istorije bi trebalo da opisuju jednu latentnu dimenziju sa sporom odnosno brzom životnom strategijom na njenim polovima. U evolucionoj psihologiji se životne istorije jedinki u poslednjih nekoliko godina istražuju pomoću upitnika Arizona Baterija Životne Istorije (Arizona Life History Battery). Validnost mera (11 indikatora merenih pomoću 191 ajtema) uključenih u ovu bateriju ispitali smo na 200 studenata poreklom iz

Srbije i sa severa Kosova (prosečna starost 23,5 godina, 50% ženskih ispitanika). Pored mera životne istorije, ispitanici su i faktori koji utiču na oskudnost i nepredvidivost sredine (materijalni status, odnosi u porodici i mesto prebivališta - Kosovo/Srbija) i socioseksualnost (frekventnost seksualnih odnosa i menjanja partnera i uzrast prvog seksualnog odnosa). Analize su bile zasnovane na sledećim hipotezama: 1) svi indikatori životne istorije bi po Teoriji Životne Istorije trebalo da zasićuju jedan faktor višeg reda koji predstavlja r/K dimenziju selekcije; 2) varijable životne istorije bi trebalo da negativno koreliraju i sa negativnim sredinskim faktorima i sa merama socioseksualnosti. Izvršena je hijerarhijska faktorska analiza sa *maximum likelihood* ekstrakcijom i *promax* rotacijom. Izolovana su tri faktora prvog reda i ispitana je podesnost singularnog faktora drugog reda koji bi trebalo da predstavlja r/K dimenziju. Međutim ovakvo rešenje ima nisku podesnost ($\chi^2(65) = 252.01, p < .01, CFI = .57, GFI = .89, RMSEA = .13$) što znači da se podaci ne mogu adekvatno opisati jednom dimenzijom višeg reda. Pokazano je da varijable životne istorije imaju nesistematske korelacije sa sredinskim faktorima a slično se može reći i za odnose između markera životne istorije i seksualnog ponašanja. Interesantno je pomenuti da su se odnosi između dimenzije afektivnog vezivanja Izbegavanje sa sredinom i seksualnim ponašanjem pokazali u najvećem skladu sa teorijskim očekivanjima. Varijable altruizma su bile najbolji prediktori socioseksualnosti od mera životne istorije. Možemo zaključiti da rezultati istraživanja ne podržavaju upitničku operacionalizaciju Teorije Životne Istorije. Njeni indikatori ne pripadaju jednoj latentnoj dimenziji što je neophodno da bi se mogli smatrati markerima r/K selekcije. Nepostojanje sistematskih odnosa sa sredinskim varijablama i seksualnim ponašanjem sugerise da jedan deo ovih markera ne predstavlja zaista indikatore životne istorije. Preporuka je da se Arizona Baterija Životne Istorije koristi sa oprezom dok se ne odrede veze njenih mera sa onim biološkim indikatorima za koje je validno pokazano da predstavljaju markere životne istorije jedinki.

Ključne reči: Teorija Životne Istorije, Arizona Baterija Životne Istorije, sredinski uslovi, socioseksualnost

EKSPLORACIJA STILOVA PSIHOPATSKIH TENDENCIJA NA OPŠTOJ POPULACIJI I ISPITIVANJE RAZLIKA NA DIMENZIJAMA EMPATIJE

Ivana Novakov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
ivananovakov@sbb.rs

Psihopatija se može opisati kao poremećaj koji se manifestuje kroz nedostatak empatije, krivice i kajanja, odsustvo anksioznosti, manipulativnost, impulsivnost, te sklonost ka kršenju socijalnih normi. Karpman pravi razliku između primarne (naglašeniji emocionalni deficit) i sekundarne psihopatije (naglašenija agresivnost i anksioznost). Pošto je povezana sa nasiljem i predstavlja faktor rizika koji je značajan prediktor kriminalnog recidivizma, znatan broj istraživanja ovog konstrukta sproveden je na zatvorskoj populaciji. Zarad dodatnog uvida u psihopatske tendencije u svakodnevnom okruženju, kod osoba koje relativno adaptirano funkcionišu u društvu, važno je proširiti polje istraživanja psihopatije i na opštu populaciju. Stoga je cilj ovog rada bio da se ispita tipologija stilova psihopatskih tendencija na opštoj populaciji i da se utvrde razlike između dobijenih tipova na dimenzijama empatije. U istraživanju je učestvovalo 230 ispitanika, starosti od 18 do 70 godina ($M = 35.61$, $SD = 13.17$), uz veću zastupljenost ženskog pola (69,6%). Primenjena su dva instrumenta: Upitnik za procenu psihopatije (PAQ; Novović, Gavrilov i Smederevac, 2007) i Upitnik za procenu empatije (EMI; Genc, Mitrović i Čolović, 2009). U cilju izolovanja grupa ispitanika na osnovu skorova na subskalama upitnika PAQ sprovedna je hijerarhijska Wardova klaster analiza, a potom nehijerarhijska *k-means* klaster analiza. Dobijeno je rešenje sa tri klastera. Prvi je imenovan kao tip *prosocijalne orijentacije* (niski skorovi na svim dimenzijama upitnika PAQ), drugi kao tip *antisocijalne orijentacije* (slaba kontrola agresivnosti, impulsivnost i neodgovornost - ovaj klaster blizak je konstrukt sekundarne psihopatije), a treći klaster je definisan kao tip *afektivno hladne orijentacije* (hladnokrvnost, površan afekat, nedostatak krivice i kajanja - klaster blizak primarnoj psihopatiji). U cilju utvrđivanja razlika između dobijenih klastera na dimenzijama empatije, sprovedena je jednosmerna MANOVA u kojoj je nezavisna varijabla bila pripadnost klasteru, dok su zavisne varijable bili skorovi na različitim dimenzijama empatije. Detektovane su statistički značajne razlike između klastera na četiri dimenzije empatije ($F(10, 446) = 4.79$, $p < .001$). *Sheffe post hoc* test je pokazao da se na dimenziji empatije kao socijalne uloge klasteri međusobno ne razlikuju, dok na empatiji sa pozitivnim i negativnim emocionalnim stanjima, te reakcijama izazvanim empatijom prosocijalni tip postiže značajno više skorove u odnosu na ostala dva klastera. Nisu pronađene razlike na dimenzijama empatije između

antisocijalnog i afektivno hladnog tipa. Rezultati su pokazali da je na opštoj populaciji moguće identifikovati klastere psihopatskih tendencija koji bi mogli odgovarati blažem obliku primarne i sekundarne psihopatije, čime je pružena podrška Karpmanovoj tipologiji i na opštoj populaciji. Takođe, pokazalo se da je deficit u vidu smanjenog kapaciteta za empatiju ključna komponenta psihopatskih tendencija, koja može, ali ne mora nužno biti udružena sa antisocijalnim tendencijama.

Ključne reči: primarna psihopatija, sekundarna psihopatija, empatija

KONSTRUKCIJA INSTRUMENTA ZA PROCENU TRAUMATSKIH DOGAĐAJA U TRANZITU KOD IZBEGLICA I TRAŽILACA AZILA

Maša Vukčević

Danski savet za izbeglice
masa.vukcevic@yahoo.com

Jelena Momirović

Danski savet za izbeglice

Danka Purić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U poslednjih nekoliko godina intenzivno se povećava broj izbeglica i tražilaca azila koji tokom svog tranzita dolaze i do Srbije. Na svom putu oni se suočavaju sa mnogobrojnim teškoćama i problemima. Većina izbeglica pati od posttraumatskog stresnog poremećaja, anksioznosti i depresije, a pokazano je da je tip traumatskog iskustva u vezi sa psihološkom simptomatologijom. Cilj istraživanja bila je konstrukcija instrumenta koji bi pružio informaciju o broju i tipu traumatskih događaja kojima je ova populacija izložena tokom tranzita. Konstrukcija instrumenta je imala tri faze. Prva faza podrazumevala je osam fokus grupa u trajanju od 60 do 90 minuta i obuhvatila je 41 ispitanika – izbeglica i tražilaca azila. Na osnovu ove faze identifikovane su osnovne kategorije traumatskih događaja tokom tranzita i najčešći događaji nakon čega se pristupilo konstrukciji inicijalne liste stavki za instrument. Druga faza je obuhvatila osam fokus grupa i 37 ispitanika i služila je za proveru i modifikaciju sadržaja i formulacije stavki. Konačna verzija instrumenta sadrži 50 stavki binarnog tipa organizovanih u šest kategorija: opšti traumatski događaji, traumatski događaji u vezi sa krijumčarima, policijom, zatvorom i/ili pritvorom, deportacijom i lokalnim stanovništvom. U trećoj fazi istraživanja, konačna verzija instrumenta zadata je uzorku od 226 izbeglica i tražilaca azila

(88% muškog pola, prosečnog uzrasta od 27 godina). Pored instrumenta za procenu traumatskih događaja tokom tranzita zadati su i Harvardov upitnik o traumama – IV deo (Harvard Trauma Questionnaire – Part IV, HTQ) i Hopkinsova čeklista simptoma (Hopkins Symptom Check List, HSLC). IV deo HTQ-a sadrži 40, a HSLC 25 stavki na koje se odgovori daju na skali od 1 (nimalo) do 4 (izrazito). Normalna distribucija skorova na instrumentu (Kolmogorov-Smirnov $Z = 1.181$, $p > .05$) demonstrira njegovu dobru diskriminativnost. Izbeglice i tražioci azila u proseku su doživeli 12 traumatskih događaja ($M = 11.57$, $SD = 6.92$). Validnost instrumenta pokazana je pozitivnim korelacijama sa merama simptomatologije ($r = .214$, $p < .01$; $r = .138$, $p < .05$ za HTQ i HSLC, redom). U istraživanju je konstruisan prvi instrument za procenu traumatskog iskustva izbeglica i tražilaca azila tokom tranzita. Instrument ima široko polje praktične primene i predstavlja značajan početni korak u istraživačkom radu u ovoj oblasti.

Ključne reči: izbeglice, tražioci azila, traumatski događaji, tranzit, konstrukcija instrumenta

Ovo istraživanje finansirao je UNHCR Srbija.

ADAPTACIJA BHI UPITNIKA ZA BRZU PROCJENU HEXACO CRTA LIČNOSTI

Siniša Lakić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci
sinisa.lakic@unibl.rs

Milana Damjenić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Ivana Pedović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

U posljednjih nekoliko godina HEXACO model crta ličnosti je postao relevantan konkurent modelu Velikih pet zahvaljujući povećanoj prediktivnoj valjanosti u nekoliko različitih oblasti istraživanja. Za razliku od Velikih pet za koji je kreiran niz operacionalizacija, procjena izraženosti HEXACO crta je donedavno bila ograničena na upitnik koji su razvili sami autori modela (HEXACO-PI-R; Lee & Ashton, 2004) i koji je već adekvatno adaptiran i korišten unutar našeg jezičkog prostora. Osnovna mana navedene operacionalizacije je dužina instrumenta koja u najkraćoj standardizovanoj formi obuhvata 60 stavki (Ashton & Lee, 2009). Budući da istraživači često žele

da vremenski efikasno procijene crte ličnosti unutar šire istraživačke baterije, zadatak BHI upitnika (The Brief HEXACO Inventory; De Vries, 2013) je da popuni postojeću prazninu u tom pogledu. Radi se o upitniku koji ima 24 stavke sa petostepenom skalom slaganja, pri čemu svaka od stavki zastupa jedan od faceta HEXACO-PI-R operacionalizacije. Povratnom procedurom uz konsultacije sa autorom instrumenta BHI je preveden na srpski jezik (ijekavsku i ekavsku verziju) i zadan na dva različita uzorka studenata. Rezultati prve studije ($N = 240$, 64.0% ženskog pola, 18-30 godina starosti) su u skladu sa onim što se generalno očekuje od izuzetno svedenih upitnika ličnosti. Interna konzistencija svake od šest dimenzija je niska (alfa koeficijenti su u rasponu .40 - .63), dok teoretska šestofaktorska struktura nije potvrđena rezultatima konfirmatorne faktorske analize ($p < .001$, CFI = .71, RMSEA = .08, SRMR = .08), niti je sugerišu rezultati eksploratorne faktorske analize. Uprkos toga, BHI dimenzije su ostvarile primjetne korelacije sa 12 od ukupno 15 namjenski definisanih samoprocijenjenih kriterijuma, koji nisu direktno obuhvaćeni sadržajem tvrdnji (npr. emocionalnost sa bavljenjem ekstremnim sportom, otvorenost sa brojem pročitanih knjiga). U drugoj studiji su dobijeni zadovoljavajući koeficijenti test-retest pouzdanosti (raspon .64 - .84; $N = 116$) pri čemu je period između zadavanja sezao od tri do pet sedmica. Pri prvom testiranju je istovremeno zadavana i HEXACO-PI-R verzija od 100 stavki ($N = 189$). Dobijene korelacije među instrumentima ukazuju na adekvatnu konvergentno-diskriminativnu valjanost (korelacije istih dimenzija su u rasponu od .54 - .77, maksimalna korelacija različitih predmeta mjerenja iznosi .34). Rad zaključujemo preporukama o korišćenju BHI, kao i opštijom diskusijom o upotrebnosti vrijednosti vrlo kratkih mjera ličnosti.

Ključne reči: validacija instrumenta, HEXACO, crte ličnosti, procjena ličnosti

POVEZANOST KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI I USPEHA NA ZADATKU KOCKANJA

Maša Vukčević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
masa.vukcevic@yahoo.com

Goran Opačić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Zadatak kockanja (Iowa Gambling Task, IGT) je konstruisan sa ciljem procene skolonosti ka riziku kroz simulaciju svakodnevnog donošenja odluka u situaciji neizvesnosti sa novčanim nagradama i kaznama. Inicijalna ideja autora Zadataka kockanja je da će uspeh na ovom zadatku zavisiti od nekognitivnih, automatskih procesa - somatskih markera, koji kao signali dopiru iz organizma i u mentalnom aparatu bivaju manje ili više svesno doživljeni. Ipak, neka istraživanja ukazuju na to da kognitivne sposobnosti utiču na učinak i na razlike u stepenu razumevanja pravila koja stoje u osnovi zadatka. Cilj ovog istraživanja bila je provera povezanosti uspeha u Zadatku kockanja i kognitivnih sposobnosti. U istraživanju je učestvovalo 257 ispitanika ($M = 19.7$, $SD = 1.159$; 81.8% ženskog pola). Ispitanici su radili standardnu verziju Zadataka kockanja, koji se sastoji od 100 pokušaja izvlačenja karata iz četiri špila: A i B špil daju trenutnu veliku nagradu povremeno praćenu i velikom kaznom, dok izvlačenje iz C i D špila prati mala nagrada i povremeno mala kazna. Po završetku, ispitanici su popunjavali upitnik o razumevanju zadatka u okviru kog su na petostepenoj skali Likerovog tipa svaki špil procenjivali na dimenzijama jasan – nejasan, prijatan – neprijatan, pobuđujuć – nepobuđujuć, koristan – štetan, privlačan – neprivlačan, siguran – rizičan. Nakon toga, ispitanici su radili test Ravenovih matrica koji se sastoji iz 18 zadataka ($\alpha = .774$) u kojima ispitanici među šest ponuđenih simbola identifikuju onaj kojim se kompletira prikazan slikovni obrazac koji se sastoji iz 3x3 matrice, sa nedostajućim elementom u jednoj ćeliji. Vreme rešavanja zadataka bilo je ograničeno na šest minuta. Rezultati su pokazali da postoji povezanost uspeha na IGT sa uspehom na Ravenovim matricama ($r = .165$, $p < .01$). Dodatno, ispitanici koji su uspešniji na testu Ravenovih matrica, špil D procenjuju kao jasniji ($r = .136$, $p < .05$), prijatniji ($r = .182$, $p < .01$), više pobuđujuć ($r = .194$, $p < .01$), korisniji ($r = .170$, $p < .01$), sigurniji ($r = .124$, $p < .05$) i privlačniji ($r = .215$, $p < .01$). Ovi nalazi dovode u pitanje inicijalnu ideju autora o nezavisnosti uspeha na Zadatku kockanja od kognitivnih procesa.

Ključne reči: Zadatak kockanja, IGT, hipoteza somatskih markera, kognitivne sposobnosti, razumevanje zadatka

KAKO SOPSTVENU USPEŠNOST PROCENJUJU MUŠKARCI, A KAKO ŽENE: EFEKAT DIMENZIJA NARCIZMA

Bojana Bodroža

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
bojana.bodroza@ff.uns.ac.rs

Bojana Dinić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prethodna istraživanja ne pokazuju dosledne odnose između narcizma i uspeha u različitim životnim domenima. Uz to, ova istraživanja su uglavnom bila fokusirana na grandiozni narcizam, dok se u skorijim istraživanjima skreće pažnja i na drugu formu – vulnerabilni narcizam. Cilj ovog istraživanja je da se ispita odnos subdimenzija grandioznog i vulnerabilnog narcizma sa procenom uspeha u različitim životnim domenima, i to zasebno kod muškaraca i žena. Uzorak je činilo 423 ispitanika iz opšte populacije (starost $M = 31,59$, 50,1% ženskog pola). Primenjeni su Inventar patološkog narcizma (PNI, Pincus et al., 2009) kojim se mere četiri dimenzije grandioznog narcizma (eksploatacija, samožrtvujuće samoosnaživanje, grandiozne fantazije i narcistički bes) i tri dimenzije vulnerabilnog narcizma (uslovno samopoštovanje, skrivanje slabosti i samoomalovažavanje) i posebno konstruisan upitnik samoprocene uspešnosti u različitim životnim domenima, čijom su analizom izdvojene tri komponente: moć i uticaj na druge, intimni odnosi i socijalni odnosi. Rezultati regresionih analiza na muškom poduzorku pokazuju da su prediktori uspeha u ostvarivanju moći i uticaja sklonost eksploataciji ($\beta = .39$, $p < .001$), samožrtvujuće samoosnaživanje ($\beta = .18$, $p < .05$) i manje izraženo skrivanje slabosti ($\beta = -.21$, $p < .05$). Prediktori uspeha u intimnim odnosima su eksploatacija ($\beta = .29$, $p < .001$), samožrtvujuće samoosnaživanje ($\beta = .25$, $p < .01$) i manje izražene grandiozne fantazije ($\beta = -.25$, $p < .05$). U predikciji uspeha u socijalnim odnosima negativan doprinos imaju samoomalovažavanje ($\beta = -.34$, $p < .001$) i skrivanje slabosti ($\beta = -.21$, $p < .05$), a pozitivan grandiozne fantazije ($\beta = .28$, $p < .01$) i narcistički bes ($\beta = .24$, $p < .05$). Na poduzorku žena negativni prediktori uspeha u svim domenima su uslovno samopoštovanje (za moć: $\beta = -.37$, $p < .001$, int. odnose: $\beta = -.25$, $p < .05$, soc. odnose: $\beta = -.30$, $p < .01$) i sklonost eksploataciji (za moć: $\beta = .50$, $p < .001$, int. odnose: $\beta = .26$, $p < .001$, soc. odnose: $\beta = .34$, $p < .001$). Uz to, na samoprocenu moći efekat imaju i grandiozne fantazije ($\beta = .19$, $p < .05$), a na samoprocenu uspeha u socijalnim odnosima grandiozne fantazije ($\beta = .26$, $p < .01$) i manje izraženo skrivanje slabosti ($\beta = -.18$, $p < .05$). Može se zaključiti da žene koje sebe doživljavaju kao uspešne u različitim životnim domenima najviše odlikuje sklonost iskorišćavanju drugih ljudi i bezuslovno prihvatanje sebe, dok su kod

muškaraca ostvarivanje moći i uticaja i uspešnost u intimnim odnosima dominantno povezane sa tendencijom iskorišćavanja drugih i isticanjem sopstvenog žrtvovanja za druge, dok je uspešnost u socijalnim odnosima povezana sa veličanjem sebe i manjom vulnerabilnošću. Generalno, i kod muškaraca i kod žena crte grandioznog narcizma doprinose doživljaju veće, a vulnerabilnog narcizma doživljaju manje uspešnosti u različitim životnim domenima.

Ključne reči: grandiozni narcizam, vulnerabilni narcizam, PNI, uspešnost u različitim životnim domenima, polne razlike

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179006 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

RELATIONS BETWEEN THE DARK TRIAD AND DIMENSIONS OF AGGRESSIVENESS

Bojana Dinić

Department of Psychology, Faculty of Psychology, University of Novi Sad
bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

Anja Wertag

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The Dark Triad traits (i.e. Machiavellianism, narcissism and psychopathy) are associated with callousness and dishonesty, as well as interpersonal aggression. However, due to different motivational processes that may be underneath, each of the dark traits should be differentially linked to specific forms of aggression. Therefore, the aim of this study was to investigate how well the dark traits predict different dimensions of aggressiveness. Moreover, given that there are gender differences in both the Dark Triad and aggressiveness, gender was investigated as the moderator in the relationship between dark traits and aggressiveness dimensions. Data was collected on general population in Serbia: $N = 677$ (338 male), age 18 to 73 ($M = 30.34$, $SD = 12.40$) using AVDH questionnaire and Short Dark Triad. The results of hierarchical regression analyses show that each of the dimensions of aggressiveness was differentially related to the dark traits. More specifically, the dark traits explained 41.8% variance of vengefulness (with significant contributions of psychopathy and Machiavellianism), 36.2% variance of dominance (significant contributions of all three dark traits), 23.8% variance of hostility (significant contribution of Machiavellianism and psychopathy) and 22.6% of anger (significant

contribution of Machiavellianism and psychopathy). Moderation effect of gender was found in the relations of narcissism and anger (in which the prediction was significant only in males), as in the relations of psychopathy and dominance (in which the prediction was stronger in males). Overall, the results of this study support the distinctiveness of the dark traits in their relations with different aspects of aggressiveness. Also, it seems that psychopathy and Machiavellianism are more “dark” in comparison to narcissism, at least when the relations with aggressiveness are considered.

Keywords: Dark Triad, aggressiveness, gender

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179006 and by Provincial Secretariat for Science and Technological Development AP Vojvodina RS.

VALIDACIJA SRPSKE ADAPTACIJE PANAS-A NA OSNOVU INDUKOVANIH AFEKATA

Emilija Drobnjaković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
emilijadrobnjakovic@gmail.com

Bojana Dinić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Ljiljana Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje validnosti kratke verzije srpske adaptacije inventara pozitivnog i negativnog afekta (PANAS). PANAS se sastoji iz šest supskala: radost, samopouzdanje i budnost, koje pripadaju proceni pozitivnog afekta, i strah, samoprezir i hostilnost, koje pripadaju proceni negativnog afekta. Validacija je vršena korišćenjem indukcije različitih afekata, u okviru kojih je PANAS primenjen pre i nakon indukcije. Uzorak, koji je činilo 102 studenata psihologije UNS-a, podeljen je u četiri grupe s obzirom na indukciju afekta besa (25), straha (24), sreće (31) i afektivno neutralnog stanja (23). Indukcija je vršena pomoću filmskih isečaka koji su preuzeti iz postojeće baze, s tim što je za sreću odabran isečak koji se pokazao kao primereniji našoj populaciji. U multivarijantnoj analizi varijanse za ponovljena merenja, neponovljeni faktor bio je tip indukcije afekta, a ponovljeni faktori bili su skorovi na supskalama PANAS-a, mereni pre i posle indukcije afekta. Rezultati pokazuju da postoji

značajna trostruka interakcija tipa indukovanog afekta, vrste supskale i perioda merenja ($F(15, 262.7) = 18.57, p < .001, \eta_p^2 = .36$). Post hoc Bonferonijevim testom utvrđeno je da se u slučaju indukcije besa i straha značajne razlike dobijaju na svim supskalama pozitivnog afekta, i to sniženja na radosti i samopouzdanju, a povišenja na budnosti. Kada je u pitanju procena negativnog afekta, u slučaju indukcije besa dobijeno je povišenje i na hostilnosti ($d = -1.37$) i na strahu ($d = -0.73$), dok nema razlika u samopreziru. Moguće je da odabran isečak scene nasilja indukuje i hostilnost i strah, mada veličina efekta ukazuje na velike razlike u hostilnosti. U slučaju indukcije straha, dobijeno je povišenje samo na strahu. Kod indukcije sreće značajne razlike se dobijaju samo kod supskala radosti i budnosti, pri čemu dolazi do povišenja na obe skale. U indukciji afektivno neutralnog stanja, značajne razlike su dobijene samo za supskalu budnosti, ponovo u smeru povišenja. Rezultati pokazuju da postoje povišenja na supskali budnosti bez obzira na tip indukovanog afekta, što može ukazivati na to da se ovaj aspekt pozitivnog afekta razlikuje od ostalih. Naime, budnost sadrži kognitivnu pobuđenost, a ne valencu, te se preporučuje da se prilikom tumačenja pozitivnog afekta PANAS-a uzmu u obzir skorovi na supskalama. Rezultati generalno pokazuju da je srpska adaptacija PANAS-a validna mera afekta, tj. da su njene supskale diskriminativno validne.

Ključne reči: validacija, indukcija afekta, pozitivan afekat, negativan afekat, budnost

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179006 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

PREDICTIVE VALIDITY OF WECHSLER ADULT INTELLIGENCE SCALE – WAIS-IV

Ljiljana B. Lazarević

Institute of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
ljiljana.lazarevic@f.bg.ac.rs

Goran Knežević

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Marija Mitić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Dragana Đurić Jočić

Faculty of Media and Communication, Singidunum University

The Wechsler Adult Intelligence Scale-Fourth edition (WAIS-IV) is designed to assess intellectual abilities of adolescents and adults. Provides information about four specific cognitive domains, i.e., verbal comprehension-VCI, perceptual reasoning-PRI, working memory-WMI, and processing speed-PSI. Full Scale IQ-FSIQ is derived from 15 subtests, and is considered the most valid measure of overall cognitive ability. Full scale was administered to a sample of 262 respondents; 104 participants from representative sample for the larger Belgrade area, 62 schizophrenic and 63 depressive patients, and 33 patients with intellectual disability from Belgrade clinics. Average age was 39.89 ($SD = 14.70$). When US norms were used mean FSIQ for respondents from the sample representative for the population of Belgrade area was 102.53 ($SD = 17.65$), for schizophrenic 83.40 ($SD = 11.19$), for depressive 83.76 ($SD = 11.29$), and for patients with intellectual disability 65.06 ($SD = 4.86$). IRT analysis shows that overall WAIS-IV has high coefficient of reliability ($\alpha = .94$, Guttman $\lambda_6 = .96$). IRT analyses demonstrated that subtests are well calibrated, i.e., difficulty, discrimination and misfit order parameters are good. Four groups of participants were discriminated well on all subtests. When discriminant analysis was conducted on all subtests, three discriminative functions differentiated the groups. When conducted on factor scores based on the four abilities (VCI, PSI, PRI, and WMI) two significant functions were extracted. The first function was saturated with all four composite scores, and can be described as general intellectual ability ($R = .663$, Wilks' $\lambda = .445$, $\chi^2 = 208.16$, $p < .001$), while second function was defined by higher scores on VCI and lower scores on PSI ($R = .447$, Wilks' $\lambda = .793$, $\chi^2 = 59.61$, $p < .001$). Results show that although in schizophrenic and depressive patients intellectual abilities are on average lower, crystallized abilities and working memory are relatively preserved, while processing speed deteriorates. Patients with intellectual disabilities, as expected, have significant decline in crystalized abilities, working memory and perceptual reasoning, and relatively preserved processing speed abilities. Overall, the

WAIS-IV is a powerful tool for identification of full span of intellectual abilities (from intellectual giftedness to intellectual disability), and for assessment of cognitive strengths and weaknesses in examinees with different psychiatric conditions.

Keywords: Wechsler Adult Intelligence Scale-Fourth Edition, predictive validity, IRT analysis

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179018.

PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF WECHSLER ADULT INTELLIGENCE SCALE- FOURTH EDITION (WAIS-IV)

Goran Knežević

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
gknezevi@f.bg.ac.rs

Ljiljana B. Lazarević

Institute of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Marija Mitić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Dragana Đurić Jočić

Faculty of Media and Communication, Singidunum University

The Wechsler Adult Intelligence Scale-Fourth Edition (WAIS-IV) is an individually administered clinical instrument designed for assessment of intellectual abilities of adolescents and adults. The WAIS-IV provides four composite indices representing functioning in specific cognitive domains, i.e., verbal comprehension-VCI, perceptual reasoning-PRI, working memory-WMI, and processing speed-PSI, and composite score representing general intellectual ability (Full Scale IQ-FSIQ). In WAIS-IV, nine tests from WAIS-R were retained and six were added (Matrix Reasoning, Visual Puzzles, Figure Weights, Letter-Number Sequencing, Symbol Search and Cancellation). The WAIS-IV was administered to a sample of 262 respondents; specifically, 104 respondents from sample representative for the larger Belgrade area, 62 schizophrenic, 63 depressive, and 33 patients with intellectual disability from Belgrade clinics. Average age was 39.89 ($SD = 14.70$). Psychometric properties of WAIS-IV subtests were analyzed with IRT. Results show that IRT reliability of subtests ranges from .86 (Comprehension and Picture Completion) to .95 (Cancellation). All items of subtests were administered to all respondents, regardless of the general administration instructions. Overall, all subtests

discriminate participants well along the whole continuum of intellectual abilities. Analysis of item misfit order shows that in subtests where the first item is not a start point (e.g., Block design, Matrix Reasoning, Arithmetic, Visual Puzzles, etc.) items preceding start point have poor misfit measures. This indicates that on these items people with higher abilities can occasionally have poor performance. Therefore, as prescribed, these items should not be administered unless reverse rules are required due to poor achievement on start items. In subtest Vocabulary, items 13 and 30 had poorer misfit measures. Based on the results, item 13 in Vocabulary should be changed. Item 30 discriminates highly intelligent respondents well (respondents of FSIQ 142 have 50% chance to answer it), but occasionally less intelligent people answer correctly. However, discontinue rule (after three consecutive scores of 0) lowers significantly the possibility of a person with lower abilities to answer correctly on this item. Factor analysis (ML EFA) with four *a priori* defined factors yielded, as expected, VCI, PRI, WMI and PSI factors. The WAIS-IV enables highly reliable and valid assessment of intellectual abilities on Serbian population.

Keywords: Wechsler Adult Intelligence Scale-Fourth edition (WAIS-IV), IRT, psychometric properties

This research was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grants No. 179018.

RELACIJE POLA, STAROSTI I OSOBINA LIČNOSTI SA ANTISOCIJALNIM POREMEĆAJEM LIČNOSTI

Tijana Đaković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
tikicadj@gmail.com

Dušanka Mitrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Ilija Milovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Selka Sadiković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Problem relacija osobina ličnosti i psihopatoloških fenomena jedan je od ključnih konceptualnih i metodoloških problema u okviru psihologije individualnih razlika i psihodijagnostike. Neke od aktuelnih koncepcija tih relacija obuhvataju i pitanje polnih i starosnih razlika kao značajnih faktora ispoljavanja maladaptivnih obrazaca ponašanja. Antisocijalni poremećaj ličnosti (APL) zauzima važno mesto u dijagnostikovanju u kliničkoj praksi. Ponašanja koja pripadaju klasteru antisocijalnih ponašanja jesu različite forme agresivnih ponašanja u socijalnom kontekstu, kao i ozbiljno kršenje zakona. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje relacija pola, starosti i osobina ličnosti sa dimenzijama APL-a. Uzorak je činilo 200 ispitanika (43% muškog pola), uzrasta od 18 do 65 godina, na kojem je primenjena skraćena verzija upitnika ličnosti Velikih pet plus dva (VP+2-70), kao i upitnik CAT-PD-SF (Computerized Adaptive Test of Personality Disorder – Static Form), koji je delom namenjen merenju antisocijalnog poremećaja ličnosti, i koji sadrži sedam dimenzija (Bes, Neosetljivost, Emocionalna otuđenost, Neodgovornost, Neupornost, Preuzimanje rizika i Nepristojnost). Relacije između ovih konstrukata ispitane su korišćenjem multivarijatne analize kovarijanse. Dobijeni rezultati ukazuju na to da je Agresivnost značajan prediktor Besa ($\beta = .39, t = 4.42, p < .01$) i Nepristojnosti ($\beta = .14, t = 2.02, p < .05$), a Neuroticizam značajno predviđa Emocionalnu otuđenost ($\beta = .27, t = 3.16, p < .01$), Neodgovornost ($\beta = .21, t = 2.51, p < .01$), i Neupornost ($\beta = .31, t = 4.34, p < .01$). Negativna valenca značajno predviđa dimenzije Neosetljivost ($\beta = .26, t = 2.79, p < .01$) Preuzimanje rizika ($\beta = .34, t = 3.56, p < .01$) i Nepristojnost ($\beta = .45, t = 5.88, p < .01$), dok su skorovi na Otvorenosti značajni prediktori Neosetljivosti ($\beta = -.21, t = -2.84, p < .01$) i Nepristojnosti ($\beta = -.15, t = -2.74, p < .01$). Savesnost značajno predviđa Neupornost ($\beta = -.29, t = -3.87, p < .01$) i Nepristojnost ($\beta = -.13, t = -3.89, p < .05$), dok je Ekstraverzija značajan prediktor Neodgovornosti ($\beta = .19, t = 2.13, p < .01$). Starost se nije pokazala značajnim prediktorom, dok se kod muškaraca APL pokazao kao zastupljeniji, s

tim da se na dimenzijama Bes, Emocionalna otuđenost, Neupornost i Nepristojnost ne detektuju polne razlike. Rezultati istraživanja ukazuju na zaključak da upitnici ličnosti mogu da pruže korisne informacije u kontekstu ranog skrininga antisocijalnog ponašanja i da takođe mogu poslužiti u svrhu razvoja novih skala procene maladaptivnog ponašanja.

Ključne reči: antisocijalni poremećaj ličnosti, Velikih pet plus dva, CAT-PD-SF, pol, starost

RELACIJE POLA, STAROSTI I OSOBINA LIČNOSTI SA NARCISTIČKIM POREMEĆAJEM LIČNOSTI

Suzana Grbić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
suzanagrbić@gmail.com

Dušanka Mitrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Ilija Milovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Selka Sadiković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Neka od važnih pitanja u psihologiji individualnih razlika odnose se na distinkciju između funkcionisanja zdrave i maladaptivne ličnosti. Pri tome, istraživanja različitih autora ukazuju na različite manifestacije poremećaja ličnosti u zavisnosti od pola i starosti čoveka. Narcistički poremećaj ličnosti predstavlja prožimajući obrazac grandioznosti, potrebe za divljenjem i nedostatka empatije, koji počinje u detinjstvu ili adolescenciji i produžava se tokom odraslog doba, a prisutan je u različitim životnim kontekstima. U radu je prikazano istraživanje koje je imalo za cilj utvrđivanje relacija pola, starosti i osobina ličnosti sa dimenzijama narcističkog poremećaja ličnosti. Na uzorku od 200 ispitanika oba pola (43% muškog pola), uzrasta od 18 do 65 godina, primenjena je skraćena verzija upitnika ličnosti Velikih pet plus dva (VP+2-70), kao i CAT-PD-SF (Computerized Adaptive Test of Personality Disorder – Static Form), čiji je jedan deo namenjen merenju narcističkog poremećaja ličnosti, i sadrži pet dimenzija koje mere ovaj poremećaj (Grandioznost, Egzibicionizam, Dominantnost, Hostilna agresija i Manipulativnost). Relacije između ovih konstrukata ispitane su korišćenjem multivarijatne analize kovarijanse (MANCOVA). Rezultati istraživanja ukazuju na to da je Negativna valenca značajan prediktor svih dimenzija narcističkog poremećaja ličnosti. Pozitivna valenca je značajan prediktor Egzibicionizma ($\beta = .43$, $t = 5.58$, $p <$

.01), Grandioznosti ($\beta = .61, t = 9.08, p < .01$), Dominantnosti ($\beta = .38, t = 5.56, p < .01$) i Manipulativnosti ($\beta = .29, t = 3.82, p < .01$), a Otvorenost značajno predviđa Egzibicionizam ($\beta = .14, t = 2.05, p < .05$). Pored toga, Agresivnost je značajan prediktor Dominantnosti ($\beta = .23, t = 3.33, p < .01$) i Hostilne agresije ($\beta = .32, t = 4.88, p < .01$), a Ekstraverzija predstavlja značajan prediktor Grandioznosti ($\beta = -.22, t = -3.27, p < .01$) i Dominantnosti ($\beta = -.15, t = -2.25, p < .01$). Stariji ispitanici pokazuju izraženiju Dominantnost ($\beta = .16, t = 2.58, p < .01$), a muškarci su se pokazali kao generalno narcisoidniji, s tim što na dimenzijama Dominantnost, Egzibicionizam i Grandioznost nema značajnih polnih razlika. Rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da narcistički poremećaj ličnosti ima različite manifestacione forme u zavisnosti od pola i starosti, ali i ujedno da upitnici ličnosti mogu da posluže u svrhu detektovanja ponašanja iz narcističkog spektra u opštoj populaciji.

Ključne reči: narcistički poremećaj ličnosti, narcizam, velikih pet plus dva, starost, pol

LIČNOSNE DETERMINANTE TENDENCIJE KA SOCIJALNO POŽELJNOM ODGOVARANJU NA UPITNICIMA ZA PROCENU LIČNOSTI

Tatjana Mentus

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

mentus@fasper.bg.ac.rs

Goran Opačić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dosadašnja istraživanja su pokazala da tendencija ispitanika ka socijalno poželjnom odgovaranju na upitnicima za procenu ličnosti smanjuje njihovu prediktivnu validnost i umanjuje njihovu primenljivost u donošenju odluka prilikom zapošljavanja kandidata. Ključna determinanta tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju prema najnovijem teorijskom modelu predloženom od strane Gofina i Bojda (Goffin & Boyd, 2009) je motivacija. Prema ovom modelu, kako autori naglašavaju, motivacija za socijalno poželjno odgovaranje uslovljena je procenjenom sposobnošću ispitanika za davanje neiskrenih odgovora, koja je opet pod uticajem sa jedne strane bazičnih dimenzija ličnosti ispitanika i sa druge strane kontekstualnim faktorima. Ovo istraživanje se u najbazičnijem smislu nadovezuje na istraživanje Tonković i sar., 2010. Cilj ovog istraživanja je da proveriti rezultate prethodno navedenog istraživanja i da ispita ulogu skorova na facetama na upitniku za procenu ličnosti HEDONICA u

predviđanju tendencije ka davanju socijalno poželjnih odgovora. Ukupno 237 ispitanika je popunjavalo upitnik za procenu ličnosti HEDONICA. Ovaj upitnik se sastoji iz 240 stavki Likertovog tipa i njima se procenjuju dimenzije ličnosti iz domena Velikih pet i još tri dimenzije: Dezintegracija, Impulsivnost i Amorane tendencije. HEDONICA je zadavana kompjuterskim putem u dve situacije: predstavi se iskreno i predstavi se bolje kako bi osigurao sebi dobijanje željenog posla. Za potrebe daljih analiza korišćene su stavke iz domena Velikih pet, tj. Savesnost, Saradljivost, Otvorenost, Neuroticizam i Ekstraverzija. Razlike u skorovima na dimenzijama ličnosti u dve situacije predstavljaju meru tendencije ka davanju socijalno poželjnih odgovora i kasnije su predstavljale kriterijumske varijable u regresionim analizama, predviđenim na osnovu skorova na facetama dobijenim u iskrenoj situaciji. Za svaku dimenziju ličnosti je sprovedena posebna regresiona analiza. Kako je pretpostavljeno Neuroticizam ($r = .230$, $\Delta R^2 = .360$) i Savesnost ($r = .178$, $\Delta R^2 = .140$) najviše doprinose objašnjenju varijanse tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju. Vrednosti Darbin-Votsonovih koeficijenata u rasponu od 1,9 do 2 za sve primenjene regresione modele ukazali su na odsustvo autokorelacija. Na ovim dimenzijama su utvrđene i najveće razlike u skorovima ispitanika u situacijama da se predstave iskreno i da se predstave bolje: za Neuroticizam ($t(1, 236) = 21.208$); za Savesnost ($t(1, 236) = 21.709$, $p < .05$). Uprkos tome kao najefikasniji prediktori socijalno poželjnog odgovaranja na upitnicima ličnosti ističu facete iz domena Saradljivosti (Altruizam, $\beta = .216$) i Ekstraverzije (Surgencija, $\beta = .201$).

Ključne reči: socijalno poželjno odgovaranje, upitnik ličnosti, ličnost

Ovaj rad je potpomognut sredstvima sa projekta br. 179018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije.

Podrška realizaciji skupa:

Centar za primenjenu psihologiju

Sinapsa edicije

Kreativni centar

Centar za promociju nauke

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

NAUČNI skup Empirijska istraživanja u psihologiji (22 ; 2016 ; Beograd)

[Knjiga rezimea] / XXII naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji,

18-20. mart 2016, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu ; [organizatori]

Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju. - 1. izd. -

Beograd : Filozofski fakultet, 2015. - 165 str.

Kor. nasl. - Rezimei na srp. i engl. jeziku – elektronsko izdanje.

ISBN 978-86-6427-027-4

1. Institut za psihologiju (Beograd)

2. Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju (Beograd)

a) Psihologija - Empirijska istraživanja - Apstrakti